NATIONAL GEOGRAPHIC APRILIE 2018 MINERI DIN ROMÂNIA • DINCOLO DE PIELE • MARTIN LUTHER KING, JR. • JAGUARI

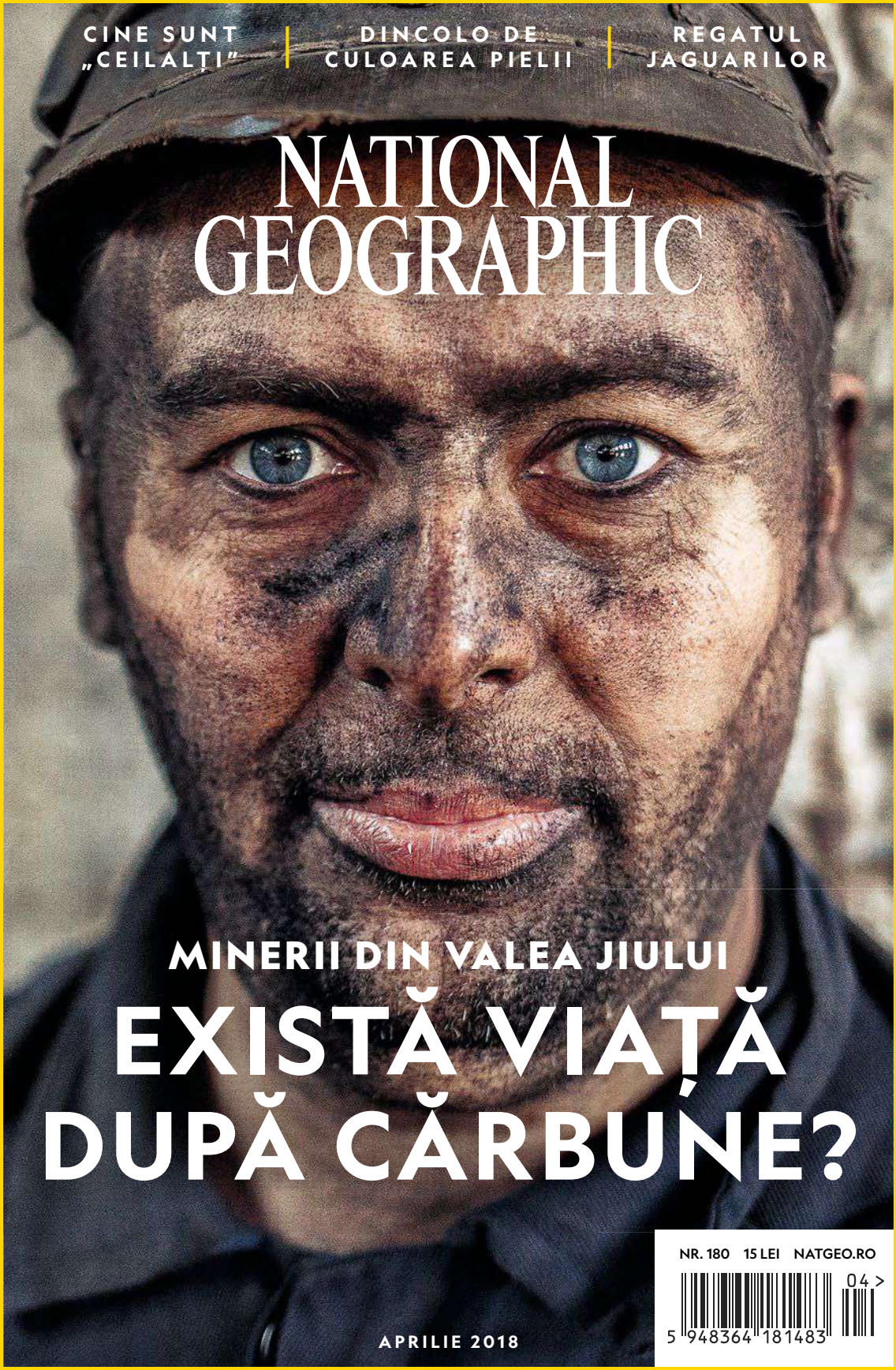

CINE SUNT „CEILALȚI” | DINCOLO DE CULOAREA PIELII | REGATUL JAGUARILOR

NATIONAL GEOGRAPHIC

MINERII DIN VALEA JIULUI

EXISTĂ VIAȚĂ DUPĂ CĂRBUNE?

NR. 180 15 LEI NATGEO.RO

5 948364 181483 04 >

APRILIE 2018

NATIONAL GEOGRAPHIC
TRAVELER

Ce-i mai bun în lume

21 DE LOCURI SPECTACULOASE PENTRU 2018

Editorii și exploratorii noștri aleg cele mai incitante destinații din lume. Ce-i mai bun în:

Cultură

1. Harar, Etiopia
2. Frizia, Olanda
3. Cleveland, Ohio
4. Viena, Austria
5. Tétouan, Maroc
6. Labrador, Canada
7. Oaxaca, Mexic

Orașe

8. Tbilisi, Georgia
9. Phnom Penh, Cambodgia
10. Sydney, Australia
11. San Antonio, Texas
12. Santiago, Chile
13. Malmö, Suedia
14. Dublin, Irlanda

Natură

15. Madagascar
16. Ruta Iordaniei
17. Parcul Național Seoraksan, Coreea de Sud
18. Parcul Național Ruaha, Tanzania
19. Albania
20. Provincia Jujuy, Argentina
21. Oahu, Hawaii

natgeo.ro

LA ORICE PUNCT DE DIFUZARE A PRESEI

O REVISTĂ EDITATĂ DE
BurdaInternational RO

SUMAR

APRILIE 2018 • NR. 180 • PUBLICAȚIE OFICIALĂ A NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY

RUBRICI

EXPLOREAZĂ
Ghețar din Kilimanjaro, fulgere vulcanice, culorile pielii, urechi 3D, longevitate și obezitate, eretele de stuf din România.

Pe copertă Un ortac de la Petrila surprins la ieșirea din ultimul schimb dinaintea închiderii oficiale a minei.
Foto: Adrian Câtu

Corecturi și clarificări
Pe *natgeo.ro/corecturi*

REPORTAJE

18 | EXISTĂ VIAȚĂ DUPĂ CĂRBUNE?

La un deceniu după disponibilizările masive din Valea Jiului, Petrila nu s-a transformat într-o așezare fantomă, ci rămâne un orășel liniștit, pe alocuri amar și nostalgic.
Text: Oana Ivan *Foto: Adrian Câtu*

42 | GORJUL MINIER
Minele de suprafață distrug mediul din Gorj, dar populația depinde de ele.
Text și foto: Mihai Stoica

46 | REGATUL JAGUARILOR
În junglele Americii de Sud și Centrale, aceste feline discrete sunt mari prădători – și zei.
Text: Chip Brown
Foto: Steve Winter

66 | NOI ȘI CEILALȚI
Oamenii au din naștere tendința de a distinge între Noi și Ei. Ne poate ajuta știința să reducem fricțiunile dintre grupuri?
Text: David Berreby
Foto: John Stanmeyer

90 | O CHESTIUNE DE PIELE
Ce este rasa? Știința ne spune că nu există bază genetică pentru împărțirea oamenilor pe rase.
Text: Elizabeth Kolbert
Foto: Robin Hammond

106 | STRĂZI CARE-I POARTĂ NUMELE
Reflecții despre influența globală a reverendului Martin Luther King, Jr.
Text: Wendi C. Thomas

DIN PRINȚESĂ, ÎNAPOI CENUȘĂREASĂ!

„Să scrieți, doamnă, că suntem și noi oameni, că nu suntem animale, că nu omorâm, că avem și noi copii de crescut”, i-a spus autoarei Oana Ivan cu voce tremurândă o angajată la lămpăria minei Paroșeni. Nu e de mirare că poți ajunge să gândești așa când de-a lungul vieții urci pas cu pas Golgota trecerii de la „Țării, cât mai mult cărbune” la „E mai ieftin să importăm!”. Om fi noi o țară unde totul e nesigur, fluid, provizoriu, dar cum naiba am reușit să sărim de la o extremă la alta a sloganurilor în numai câteva decenii?

Da, România a ieșit din comunism cu o industrie necompetitivă. Da, lanțul energetic cursiv în vremea comunismului s-a sfărâmat după Ceaușescu și ceea ce avea sens economic și social într-un sistem unitar n-a mai fost rentabil în bucăți. Dar parcă povestea minerilor e nițel mai complicată...

„Trăind zilnic cu moartea în cască, minerii au fost dintotdeauna solidari. Grație acestei coeziuni sociale au avut curajul să protesteze în 1977, în plin comunism. Solidaritatea lor s-a dovedit însă o armă cu două tăișuri în iunie 1990, când puterea a manipulat-o și a asmuțit-o contra altei părți a României. În anii ce au urmat, minerii au fost marginalizați și anatemizați, trebuind să învețe să-și poarte stigmatul” , crede fotograful Adrian Câtu.

El și antropologul Oana Ivan au mers timp de doi ani în Valea Jiului să documenteze răscrucea din viețile zecilor de mii de oameni legați de cărbune. Mina de la Petrila a trecut prin două războaie mondiale și a supraviețuit crizei din anii ’30 până în octombrie 2015, când a fost lichidată cu fanfară și presă după 156 de ani de activitate.

De fapt, închiderea a început în anii 2000, anii disponibilizărilor în masă, când au rămas fără slujbe cu miile, când prețul unui apartament se calcula în lăzi cu bere. Ortacii sunt de părere că li s-a pus capac din răzbunare pentru mineriadele din anii ’90 și din cauza lăcomiei celor care s-ar fi îngrășat din comisioanele pentru importul de cărbune polonez sau vânzarea minei la fier vechi.

Dincolo de acuze și subiectivism, de nostalgie și amărăciune, adevărul este că și în locurile unde minele nu s-au închis oamenii se chinuiesc, cum veți vedea din imaginile fotojurnalistului Mihai Stoica de la pagina 42.

Carierele și termocentralele au efecte nefaste pentru cei care trăiesc cu ele. Poate este prea devreme să vedem partea plină a paharului, poate abia după ce vor fi uitate dramele oamenilor, închiderea aceasta va ajunge să fie considerată, într-un manual de istorie din viitor, o întâmplare fericită pentru mediu. Unele efecte se pot vedea de pe acum: zăpada nu mai este neagră și Jiețul e mai curat.

Cătălin Gruia

O jurnalistă fotografiază cu telefonul mobil minerii izolați într-un colț în timpul festivității oficiale de închidere a minei Petrila, din octombrie 2015.

FOTO: ADRIAN CÂTU

PRIMUL BMW X2.

BMW X2 xDrive 20d. Consum mixt de combustibil (l/100 km): 4,6, emisii medii de CO_2 (g/km): 121.

Plăcerea de a conduce

EXPLOREAZĂ

Sprijinul dumneavoastră a făcut posibilă finanțarea de către Societatea National Geographic a acestui proiect și a altor explorări și cercetări.

ERA GLACIARĂ A AFRICII

Text: Beata Kovacs Nas

Câmpul de Gheață nordic de pe Kilimanjaro își păzește bine secretele. Ghețarul îi ispitește pe cercetători din 1848, când europenii l-au văzut pentru prima oară, dar istoria sa e încă neclară. Unele probe sugerează că cea mai veche gheață datează de acum 11.700 de ani. Totuși, date mai recente arată că ghețarul ar putea fi mult mai tânăr: mai mulți oameni de știință propun ipoteza formării și topirii sale repetate.

Glaciologul german Pascal Bohleber și echipa lui au decis să abordeze din nou cazul nerezolvat. Au început cu caracteristica cea mai izbitoare a ghețarului: neobișnuitul perete vertical de 40 m care expune straturile de gheață și sedimente. Echipa a folosit un ferăstrău cu lanț pentru a tăia blocuri de gheață de la bază, unde se aștepta ca straturile ultra-subțiri, indiscernabile cu ochiul liber, să fie cele mai vechi. Aceste eșantioane aveau să fie expediate la laboratoare pentru o analiză de înaltă rezoluție. La o scară mai mare, echipa lui Bohleber a folosit și un georadar (GPR), care penetrează solul, pentru a scana straturile mai groase ascunse în interiorul ghețarului.

GPR nu mai fusese folosit niciodată pe Kilimajaro, iar efortul de-a escalada muntele cu delicatul instrument a dat roade: imaginile scanate au dezvăluit că stratificarea de la marginea ghețarului se extinde continuu spre interior. „Acum, dacă aflăm ceva despre straturile (și vârstele lor) expuse pe perete, putem să urmărim acel lucru înspre interior”, explică Bohleber.

După trei zile petrecute pe pisc, echipa a coborât de pe munte două răcitoare cu blocuri de gheață, ducându-le prin junglă și peste hotare pentru analiză. La laborator, blocurile de gheață vor avea ocazia să își dezvăluie povestea despre vârsta gheții – și trecutul lui Kilimanjaro.

O expediție examinează straturile de gheață și de sedimente de pe cel mai mare ghețar de vârf rămas pe Kilimanjaro, cel mai înalt munte din Africa.

FOTO: LEO SOLD

Sprijinul dumneavoastră a făcut posibilă finanțarea de către Societatea National Geographic a acestui proiect și a altor explorări și cercetări.

CLARIFICAREA UNEI AMENINȚĂRI

Text: Beata Kovacs Nas

Era un cer albastru senin, fără niciun nor de furtună la orizont. Totuși, fulgerul lovea încontinuu.

Fulgere spectaculoase au fost generate într-un nor de cenușă vulcanică scuipată de vulcanul Eyjafjallajökull în aprilie 2010. Temându-se pentru siguranța zborurilor, oficialii companiilor aeriene au anulat un număr record de curse, ceea ce a dus la pierderi de peste 1,5 miliarde de dolari. Când cenușa s-a depus, s-a ridicat întrebarea: cum se poate evita un astfel de haos în viitor?

Vulcanologul Corrado Cimarelli și-a propus să afle, creând fulgere vulcanice în laborator. Echipa lui a reprodus fulgerele care apar la începutul unei erupții în apropierea craterului. Spre deosebire de vărul său care apare în timpul furtunii, fulgerul vulcanic este cauzat de descărcări electrice declanșate de interacțiunea dintre particulele de cenușă foarte fine. Rezultatele au arătat că frecvența descărcărilor și momentul în care apar ele în timpul unei erupții dezvăluie informații esențiale despre norul de cenușă: masa, concentrația și viteza sa. În afara laboratorului, Cimarelli a studiat fulgerul din norii de cenușă la vulcani din Japonia și Italia.

„E incredibil de greu de studiat norul, deoarece craterul vulcanic de unde provine cenușa este inaccesibil și periculos", explică Cimarelli. „De aceea, semnalele electromagnetice emise în timpul descărcărilor sunt extrem de importante."

Antene speciale pot detecta aceste semnale de înaltă frecvență de la o distanță sigură pentru a avertiza din timp când se formează norii de cenușă periculoși, chiar înainte ca descărcările să fie vizibile sub formă de fulger.

Cimarelli speră că astfel de antene vor fi instalate în jurul vulcanilor activi din apropierea coridoarelor de trafic aerian aglomerate, cum ar fi în Alaska, Insulele Aleutine, Anzi și Islanda.

Activitatea electrică din interiorul unui nor de cenușă din vulcanul Sakurajima din Japonia creează fulgere.

FOTO: MARTIN RIETZE

ELECTRIC CASTLE

2018

JULY 18—22

BÁNFFY CASTLE
CLUJ / ROMANIA

DAMIAN "JR GONG" MARLEY

JESSIE J

LONDON GRAMMAR

MURA MASA

RICHIE HAWTIN

EXCISION

GROOVE ARMADA DJ SET

THE BLOODY BEETROOTS LIVE

ST GERMAIN

NOTHING BUT THIEVES

WOLF ALICE

NASTIA

SON LUX

TCHAMI

MÚM

ALISON WONDERLAND

DIGITALISM

THE HORRORS

BAKERMAT

NETSKY

JP COOPER

QUANTIC LIVE

VALENTINO KHAN

DUB PISTOLS

LITTLE BIG

KENSINGTON

ELDERBROOK

NORTHLANE

FAKEAR

DUBIOZA KOLEKTIV

SUBCARPAȚI

VIȚA DE VIE

OCS

VUNK

CLASS

RARESH / PETRE INSPIRESCU / SAN HOLO / HIGH CONTRAST

LONDON ELEKTRICITY / CANCER BATS / IDLES / MY BABY / HALOTT PÉNZ

CHRIS LORENZO / SHIBA SAN / PILLOWTALK / HAYDEN JAMES / ZED BIAS

AGENT FRESCO / YONAKA / OFF BLOOM / OTHERSIDE / THE LAST INTERNATIONALE

SPECTRASOUL / TECHNIMATIC / LSB / DJ CAM / ROMARE / BUSCEMI

THE KRYPTONITE SPARKS / KABATRONICS / KRAKOTA / MAKOTO / ANDY H

FABIO FLORIDO / FRAN PALERMO / MIDDLEMIST RED / DISPLACE / MARK SYSTEM

KRIS KROSS AMSTERDAM / GEORGE PRIVATTI / TINI GESSLER

BOCA 45 / FD / ARPXP / LOWQUI MC

HOSPITALITY NIGHT

ELROW PARTY

GUILTY PLEASURES

HUNGARIAN OPERA ORCHESTRA

MORE TO FOLLOW

STRATEGIC PARTNER
MAIN SPONSORS
MAJOR SPONSORS
MEDIA PARTNER

O PALETĂ A CULORILOR OMENIRII

Text: Nina Strochlic

„Cred cu tărie că albul și negrul nu există”, spune fotografa Angélica Dass. Timp de șase ani, a potrivit culoarea pielii a mii de oameni cu nuanțele de pe o paletă standard pentru a arăta cât de arbitrare pot fi clasificările rasiale. În 2012, a făcut fotografii cu ea, cu soțul ei de atunci și cu familiile lor pentru a arăta această varietate. Potrivise o bandă de pixeli de pe nasul fiecăruia cu un eșantion de culoare de la Pantone, autoritatea în standarde cromatice. Astfel a început „Humanae”, un proiect care a adunat 4.000 de portrete și nenumărate culori umane din 18 țări.

Culoarea pielii încă determină felul în care ești tratat în secolul al XXI-lea. „Această dezumanizare se întâmplă chiar acum”, spune Dass. „La granița Libiei și în viața de zi cu zi, când cineva nu are aceleași libertăți ca tine e pentru că îl tratezi ca și cum ar fi ceva mai puțin uman.”

Dass dă vina pe ceea ce numește paleta noastră „binară”. Când avea șase ani, învățătoarea i-a spus să folosească creionul „de culoarea pielii”: „M-am uitat la rozul acela și m-am gândit: cum să-i spun că asta nu e culoarea pielii mele?” În seara aceea, s-a rugat să se trezească albă.

Mai târziu, ca studentă la design și modă, Dass a învățat să vadă mii de nuanțe în fiecare culoare. Le spune asta elevilor când își derulează proiectul în școli, dar majoritatea știu deja. „Copiii nu se descriu ca fiind albi și negri – noi îi învățăm despre alb și negru”, spune Dass. Copiii au dat nume de culori precum arahidă și ciocolată, spune ea.

Proiectul „Humanae” a purtat-o din Tennessee, unde un fost adept al supremației albe i-a plâns în brațe, până în Elveția, unde niște vârstnici s-au întâlnit cu refugiații cu a căror instalare nu erau de acord. „Locurile unde nu te aștepți să găsești empatie pot fi cele unde poate începe să crească o sămânță”, spune ea. „Și poate că aceea va fi sămânța care ne va transforma viitorul ca ființe umane.”

FOTOGRAFII: ANGÉLICA DASS

PANTONE 53-7 C

PANTONE 38-8 C

PANTONE 62-6 C

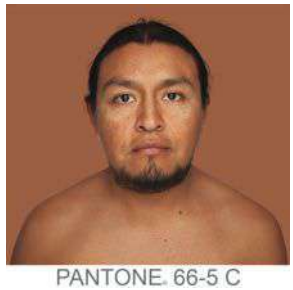
PANTONE 66-5 C

PANTONE 320-2 C

PANTONE 58-7 C

PANTONE 51-8 C

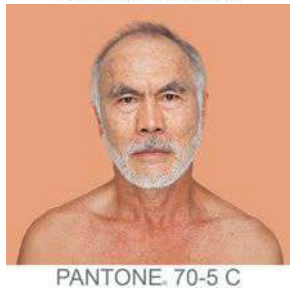
PANTONE 70-5 C

PANTONE 51-6 C

PANTONE 109-9 C

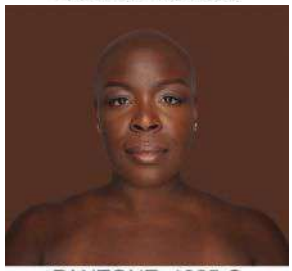
PANTONE 4625 C

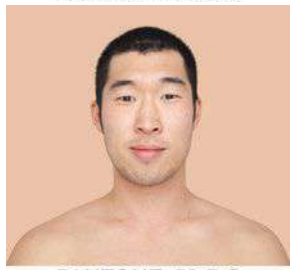
PANTONE 58-7 C

PANTONE 51-3 C

PANTONE 67-6 C

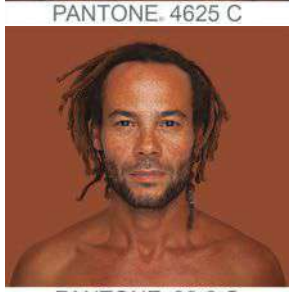
PANTONE 66-3 C

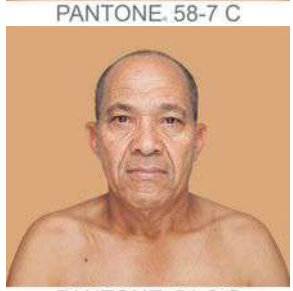
PANTONE 54-6 C

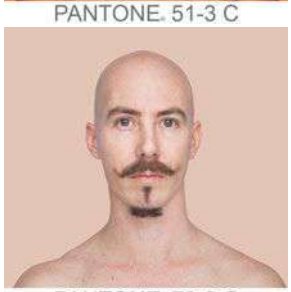
PANTONE 78-8 C

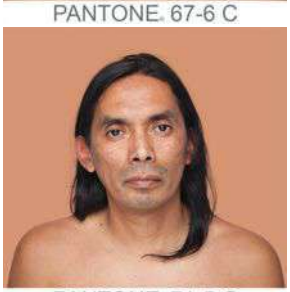
PANTONE 71-5 C

PANTONE 77-8 C

PANTONE 321-2 C

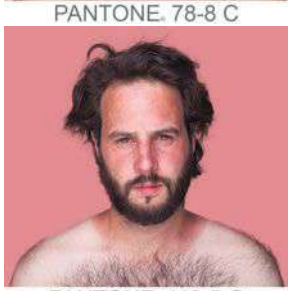
PANTONE 116-5 C

PANTONE 64-5 C

PANTONE 62-8 C

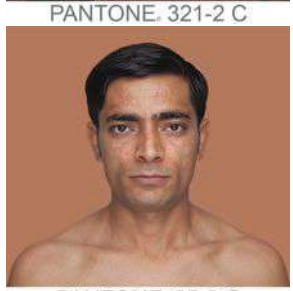
PANTONE 65-6 C

PĂRȚI DIN TINE, PRINTATE 3D

Text: Erika Engelhaupt

Dacă ai putea apăsa pe un buton și o mașină ți-ar face un nas sau un rinichi noi? Cercetătorii explorează viziunea aceasta futuristică producând părți vii de organism cu imprimante 3D speciale.

Aceste bio-imprimante folosesc drept „cerneală" celule umane. Imprimanta 3D obișnuită așează straturi peste straturi de plastic pentru a produce piese de mașină, de exemplu, sau obiecte decorative, dar bio-imprimanta formează, din straturi de celule, țesuturi și organe tridimensionale.

Pentru a crea o ureche, imprimanta generează un eșafodaj flexibil, poros, din gel pe bază de apă – un fel de polimer. Eșafodajul se acoperă cu celule epiteliale și cartilaginoase, care cresc și umplu forma de ureche. În cele din urmă, gelul pe bază de apă se biodegradează; după aproximativ șase luni, urechea se compune numai din celule umane. „Folosim celulele pacientului", spune Anthony Atala, directorul Institutului de Medicină Regenerativă de la Universitatea Wake Forest. Astfel, organele nu riscă să fie respinse.

Atala mai spune că, înainte să programeze un dispozitiv să construiască o parte a corpului, oamenii de știință au cultivat ei înșiși în laborator vezici urinare, vase de sânge și multe alte componente anatomice implantate apoi pacienților.

Acum le traduc pentru bio-imprimantele 3D și speră că, în curând, vor putea implanta și organe imprimate. Rinichii și ficații în miniatură se folosesc deja pentru testarea medicamentelor, inclusiv a agenților de chimioterapie.

Există vreo parte a anatomiei care nu se poate produce astfel? Ar trebui să fie posibilă imprimarea cel puțin a unor părți din inima umană, spune Atala. Dar creierul? „Sigur n-am să apuc să văd asta!"

Pentru a imprima o ureche, bio-imprimanta construiește un eșafodaj polimeric ca cel din imagine și, în același timp, îl acoperă cu celule care formează cartilajul.

FOTO: REBECCA HALE, NGM. EȘAFODAJUL URECHII A FOST PUS LA DISPOZIȚIE DE INSTITUTUL PENTRU MEDICINĂ REGENERATIVĂ WAKE FOREST

Raiffeisen BANK
Banking așa cum trebuie
Kaufland
5 MINUTE DE LIBERTATE
NEVERSEA
MAIN STAGE HEADLINERS:
THE SCRIPT
AXWELL Λ INGROSSO
HARDWELL · JOHN NEWMAN
STEVE ANGELLO · SCOOTER
MAIN STAGE:
ALAN WALKER
SUNNERY JAMES & RYAN MARCIANO
REDFOO · W&W
THE TEMPLE:
JAMIE JONES · NINA KRAVIZ
THE ARK:
CAMO & KROOKED · CHASE & STATUS DJ SET
DUB FX · MODESTEP · NOISIA DJ SET
PENDULUM DJ SET
+ MANY MORE
Republica
PRO·TV
VISA
Coca-Cola
CEZ GROUP
RedBull
Chio
UNIQA
CITY PARK
5-8 JULY 2018 · CONSTANTA · ROMANIA
NEVERSEA.COM

ÎN CĂUTAREA LONGEVITĂȚII

Text: Nina Strochlic

China se află în pragul unei transformări demografice uriașe. În următoarele două decenii, copiii exploziei fără precedent din anii '60 vor îmbătrâni, devenind „cea mai numeroasă populație vârstnică din istoria Chinei", spune Yu Xie, sociolog la Universitatea Princeton, care studiază această țară. În timp ce statul se pregătește pentru suprasolicitarea sistemului medical, membrii generației îmbătrânite – mai educați și mai mobili decât cei dinaintea lor – își iau sănătatea în propriile mâini. „Nu au încredere în stat că le va asigura servicii de sănătate", spune Xie, „așa că apelează la metode tradiționale".

Adesea, tendința aceasta ia forme general acceptate, precum acupunctura și remediile din plante. Dar, uneori, avertizează el, îi face pe oameni „să caute soluții ușoare și rapide". Tot mai mulți chinezi se mută din marile orașe poluate și își duc bolile în „satele longevive", unde aerul și apa relativ curate sunt lăudate drept leacuri-minune. Se pare că Bama, un ținut renumit pentru numeroșii săi centenari, primește acum cel puțin două milioane de vizitatori anual. Pacienții cu cancer și atacuri vasculare cerebrale merg acolo pentru tratamente naturiste, dar adesea dau peste vânzători de remedii dubioase.

China rurală și-a deschis porțile pentru potențialul financiar al acestui tip de ecoturism, spune Karen Eggleston, economist la Stanford. Dar, fără o reglementare a tratamentelor, populația tot mai vârstnică este expusă riscurilor. „Își doresc să găsească secretul longevității pe care îl caută toată lumea", spune ea. „Dar asta îi face vulnerabili la vânătorii de câștiguri rapide."

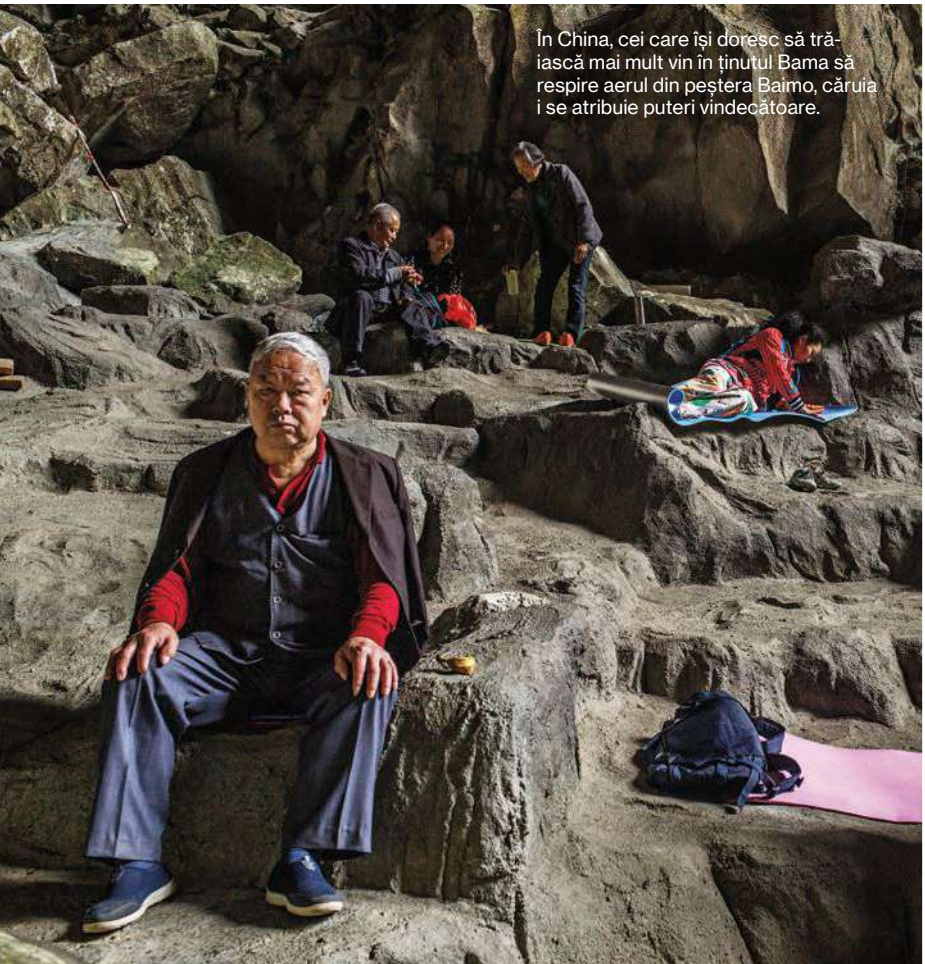

În China, cei care își doresc să trăiască mai mult vin în ținutul Bama să respire aerul din peștera Baimo, căruia i se atribuie puteri vindecătoare.

FOTO: LAM YIK FEI, NEW YORK TIMES/REDUX

O PROBLEMĂ CU GREUTATE

Din Grecia până în China, curelele se lărgesc. Un studiu din 2017 din jurnalul medical *Lancet* a procesat indexul de masă corporală (IMC) pentru aproape 130 de milioane de persoane și a calculat că numărul de adulți obezi a crescut de aproape șapte ori din anii '70, majoritatea aflându-se azi în China și S.U.A. Un studiu similar din 2016 a arătat că adulții au luat în greutate, în medie, peste 1,36 kg pe deceniu în aceeași perioadă.

Numărul de copii și adolescenți obezi a crescut de la 11 milioane în 1975 la 124 de milioane în 2016. Cea mai mare pondere se întâlnește în Polinezia și Micronezia, urmate de Kuweit, SUA și Bermuda. În ritmul acesta, până în 2022 vor trăi pe planetă mai mulți copii obezi decât subponderali.

Vinovatul? „Schimbarea rapidă a stilului de viață în ultimii 10 ani", spune Juana Willumsen, specialistă în obezitatea infantilă la Organizația Mondială a Sănătății. Mâncarea nesănătoasă ieftină, migrația de la sat la oraș și divertismentul bazat pe privitul ecranelor contribuie la îngroșarea taliilor.

Cum obezitatea este legată de probleme precum bolile cardiace și diabetul, spune Willumsen, „va pune o povară grea asupra sistemelor de sănătate și a societății." *–NS*

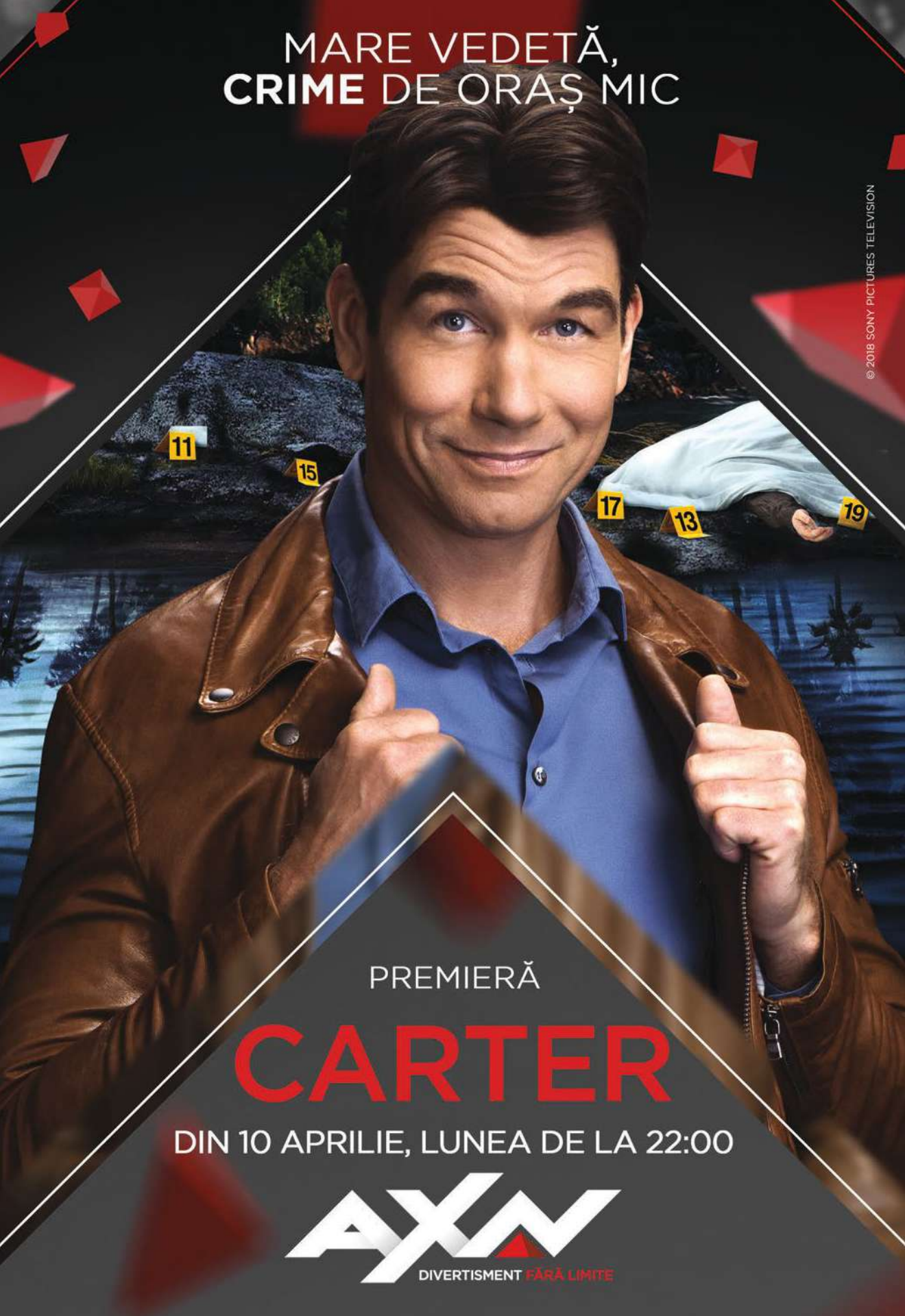
MARE VEDETĂ,
CRIME DE ORAȘ MIC
© 2018 SONY PICTURES TELEVISION
11
15
17
13
19
PREMIERĂ
CARTER
DIN 10 APRILIE, LUNEA DE LA 22:00
AXN
DIVERTISMENT FĂRĂ LIMITE

ERETELE DE STUF LA ORAȘ

Text și foto: Helmut Ignat

„Cuvântul erete este un arhaism ce înseamnă dușman. Făcea referire la invadatorii turci și tătari și a fost utilizat pentru majoritatea păsărilor de pradă, pornind de la credința că toate răpitoarele de zi fură păsările de curte. Paradoxal e cum restul speciilor au fost redenumite treptat șoimi, ulii, acvile sau vânturei, iar tocmai *Circus aeruginosus*, discret și temător față de om, a rămas cu acest stigmat", spune biologul Vlad Cioflec.

Cel mai mare dintre ereți nu este un obișnuit al mediului urban, ci o pasăre foarte legată de întinderile de vegetație specifică zonelor umede, deasupra cărora zboară de obicei la mică înălțime, în căutarea hranei (ouă, păsări, rozătoare mici). Totuși, de câțiva ani, una dintre cele circa 2.000 de perechi din România a preferat ca loc de cuibărit Parcul Natural Văcărești din capitală, producând aici în fiecare sezon doi-trei pui, care devin independenți după aproximativ două luni. Primăvară și vara, familia de ereți oferă adevărate acrobații aeriene în timpul ritualului nupțial sau prin hârjonelile cu alte specii, în special cu ciori. Dar cel mai interesant spectacol este cel al hrănirii la înălțime, când puii deveniți adolescenți preiau în aer hrană de la adulți, uneori se mai și joacă cu ea, pasându-și-o unul altuia. Din păcate pentru fotograf, așteptarea între două hrăniri poate dura și peste o oră, iar spectacolul propriu-zis – doar câteva secunde, de obicei la o înălțime care îl face greu de urmărit în zilele cu soare strălucitor de vară.

Deși locuiesc de ceva timp într-un mediu puternic antropizat, ereții din Parcul Natural Văcărești nu sunt foarte îngăduitori cu apropierea oamenilor, așa că pot fi observați doar de la distanță, prin lunete, binocluri, teleobiective. Prezența ereților de stuf în oraș constituie încă o dovadă că viața sălbatică poate exista în mediul urban dacă i se oferă condiții.

Cu o anvergură a aripilor de până la 1,4 m, eretele de stuf este cel mai mare dintre ereți. Denumirea latină *Circus aeruginosus* poate duce cu gândul la culoarea ruginie a păsării. În realitate, se referă la albastrul-verzui al ouălor, depuse în cuiburi de aproximativ 80 cm diametru, construite din crengi și stuf.

ALPHA BANK

together
SOCIAL RESPONSIBILITY ALPHA BANK

VIZIUNI

GRECIA
În nordul insulei Limnos, parcul geologic Falakro găzduiește o interesantă manifestare a vulcanismului din miocen. Lava vulcanilor activi acum câteva milioane de ani s-a întărit în forme ciudate, care dau peisajului un aspect nepământean. Situl este vizitat de profesori și studenți, fotografi ori turiști, toți atrași de acest fenomen geologic rar, situat la 25 km de Myrina.

FOTO: BOGDAN CROITORU

MINERII DIN VALEA JIULUI

Există viață după cărbune?

La un deceniu după disponibilizările masive, Petrila nu s-a transformat într-o așezare fantomă, ci este un orășel liniștit, pe alocuri amar și nostalgic, cuibărit la poalele Parângului.

În aerul rece al unei dimineți de octombrie, o fetiță se deplasează pe un drum care duce spre clădirile neîngrijite ale minei Petrila, cu câteva zile înainte de închiderea oficială a minei. În cartierul Bosnia din vecinătate, mulți locuitori trăiesc la limita subzistenței, supraviețuind adeseori prin furtul a mici cantități de cărbune de la mine.

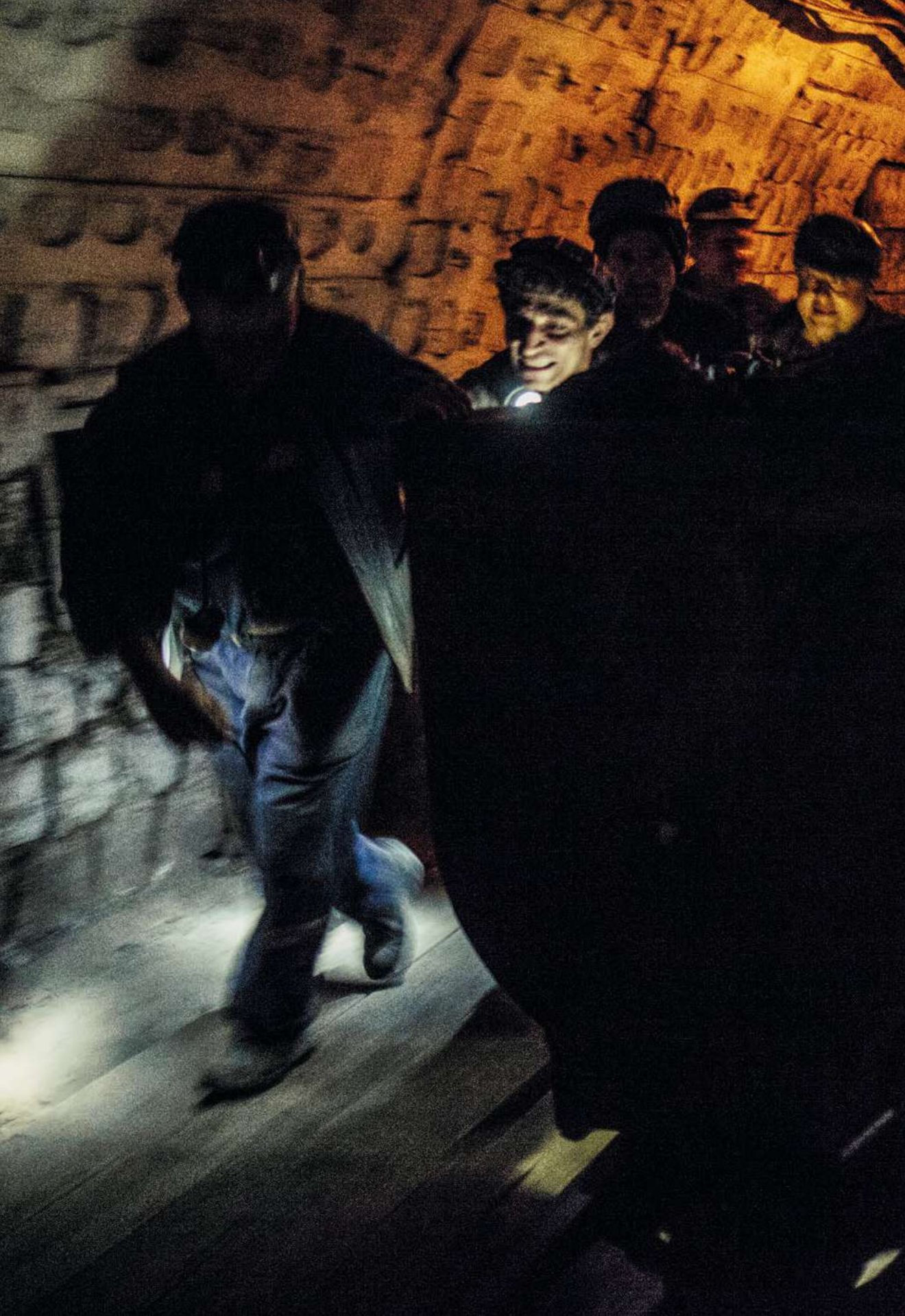

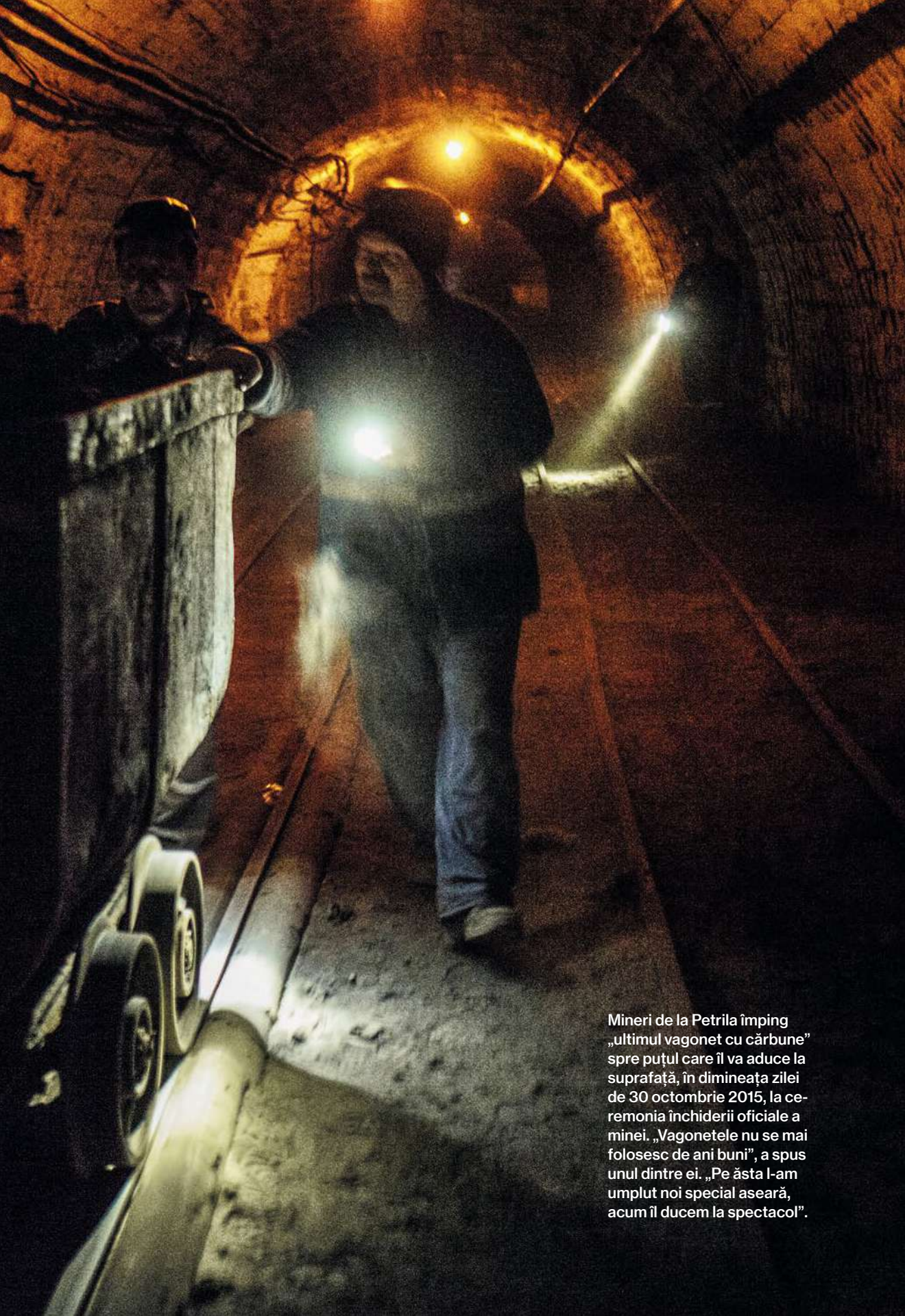

Mineri de la Petrila împing „ultimul vagonet cu cărbune” spre puțul care îl va aduce la suprafață, în dimineața zilei de 30 octombrie 2015, la ceremonia închiderii oficiale a minei. „Vagonetele nu se mai folosesc de ani buni”, a spus unul dintre ei. „Pe ăsta l-am umplut noi special aseară, acum îl ducem la spectacol”.

Text: Oana Ivan
Foto: Adi Câtu

„Am stat două luni în comă indusă la București. Aveam arsuri pe 80% din suprafața corpului. Eram ars și pe dinăuntru. Eu am avut noroc; a fost o explozie în mină. Au murit 13 oameni, printre care și salvatori, că s-au dus după prima explozie și i-a prins o a doua și au murit pe loc", îmi spune Soni, un bărbat de vreo 40 de ani, înalt, uscățiv și adus puțin de spate.

În atelierul de tâmplărie al minei Petrila miroase plăcut a rumeguș, e frig și e plin de resturi de cherestea care zac pe podea. Soni își suflecă mânecile salopetei, își întinde mâinile împreunate în față, ca prinse de cătușe. Soarele frumos de octombrie pătrunde prin gemurile vechi ale halei înalte și-i luminează cicatricile de la încheieturi: „Uite, aici se văd arsurile, m-am vindecat destul de bine. Atunci sindicatul a plătit pentru tot, cremele erau foarte scumpe".

Îi explicăm din nou lui Soni și colegului său că facem un articol despre Valea Jiului, iar ei surâd ironic și neîncrezător: „De ce? La ăia de la București nu le pasă de viața noastră..."

Am ajuns la mina Petrila cu câteva zile înainte de închiderea ei definitivă, pe 31 octombrie 2015, după 156 de ani de activitate. Am vrut să vedem ce se poate ghici în palma muncită a acestui oraș care s-a format pe baza cărbunelui extras din măruntaiele pământului timp de secole, ce înseamnă dispariția mineritului și ce se întâmplă cu zecile de mii de oameni pe care cărbunele i-a ținut în viață sau i-a omorât.

Aflată în Valea Jiului, alături de alte două mine, Petrila a fost considerată neviabilă. Ni se explică faptul că nu intră în faza de conservare, adică să poată fi reluată exploatarea cândva în viitor, așa cum au făcut-o nemții și polonezii, ci i se pune capac definitiv. Conform planului de închidere, în câțiva ani, unde acum sunt clădirile înalte, puțurile de extracție, șinele de tren și benzi transportatoare va fi arătură sau pajiște pentru oi și vaci. La sfârșitul turei, Soni închide poarta mare de fier a atelierului de tâmplărie și stă de vorbă cu unul dintre cei 80 de colegi rămași. Acum câțiva ani erau mii. Pe jos, câteva butelii zac lângă o baltă

Un miner pozează la ieșirea din ultimul schimb dinaintea închiderii oficiale a celei mai vechi mine de cărbune din România, Petrila, pe 30 octombrie 2015, după 156 de ani de funcționare neîntreruptă.

Mineri de la Lonea fumează, ieșiți pentru câteva minute la suprafață în timpul unui protest spontan, în februarie 2016, pe fondul nesiguranței locurilor de muncă și a neîncrederii în promisiunile conducerii.

mare de noroi, deasupra atârnă o copertină coșcovită de praf de cărbune căzut dintr-o bandă transportatoare suspendată ruginită. La câțiva metri la stânga mai e doar un perete rămas dintr-o clădire ce avusese cândva două etaje, în timp ce mai în spate se ridică turnul de 30 m de la fosta centrală a minei, rămasă acum schelet de cărămidă și betoane sparte. Cercul se lărgește și același peisaj în ruină se repetă în diferite forme și nuanțe de gri. Cât îmi rotesc ochii, văd un fost mic orășel, ridicat cu mulți bani, efort și vieți omenești. Acum e doar o mare dărâmătură compactă.

Îmi aduc aminte dintr-o dată cum eram acasă la Cluj, prin 1987, și am intrat în bucătărie și mama mea plângea. Era perioada de maximă austeritate a regimului totalitar comunist ca să putem plăti datoria externă a României și să devenim independenți. Toată mâncarea era pe rație și mama mea nu avea ce să ne dea de mâncare și plângea. Mi-am făcut temele la lumina lumânării; nu aveam apă și căldură la bloc ca să construim socialismul. Am simțit o furie cruntă, gândindu-mă că fiecare zid a fost construit privând de mâncare, lumină și libertate milioane de oameni. Și acum mina e o ruină care servește drept casă sutelor de câini vagabonzi care s-au aciuiat pe aici și care, în lipsa unui stăpân, seamănă cu peisajul: sunt toți negri, gri, costelivi. „Am crezut cu naivitate că munca noastră va avea o finalitate", a spus câteva zile mai târziu un fost director de la mina Petrila.

COLEGII LUI SONI spun că decizia de închidere a minei a fost luată de fapt de mult timp, din cauza mineriadelor din anii '90, când ortacii au ajuns la București și au dat jos guvernul, din cauza accidentului din 2008 și a autorităților care au vândut mina la fier vechi ca să se îmbogățească din comisioanele primite din importul de cărbuni de la polonezi. Și a Uniunii Europene, care ne transformă din producători în consumatori.

Minerii din ultimul schimb de la Petrila se spală în dimineața închiderii minei. Praful de cărbune în suspensie din aerul subteran produce probleme respiratorii și se depune pe față și pe haine.

„Tăticu' venea acasă noaptea după ce ieșea din mină, se îmbăta și ne lua la bătaie pe mine și pe soră-mea, arunca cu mâncarea pe jos."

„Cumnatul meu a murit la 52 de ani de stop cardiac. Ce vrei, viață de miner."

„Am cunoscut-o pe nevastă-mea la mină. Am coborât împreună cu colivia și m-am îndrăgostit pe loc. Ne-a cununat un inginer de la mină. Suntem împreună de 37 de ani."

„Stăteam aplecați și săpam, erau vreo 50 de grade, colegu' arunca cu apă să mă mai răcoresc. Ieșeam din mină, nici nu mai puteam mânca nimic."

„După ce bărbatul meu s-a accidentat în mină, m-am angajat eu la spălătorie. Așa am reușit să ne creștem copiii."

Asemenea blocurilor, magazinelor, atelierelor și caselor din colonie, toate construite în jurul minei, și viața, și moartea petrilenilor sunt strâns legate de cărbune.

ÎN VALEA JIULUI, până să înceapă exploatările miniere în anii 1880, existau doar câteva sate de momârlani, adică etnici români care își păsteau de secole turmele pe dealurile defileului. Pe pășunile domoale se auzeau din când în când tălăngile animalelor și strigătele ciobanilor. Conform statisticilor, în anul 1880 erau 3.000 de locuitori în Petrila. În doar 30 de ani, numărul lor a ajuns la 10.000. Așa cum se întâmplă de când existăm ca oameni, resursa naturală subterană devenită prețioasă (datorită revoluției industriale) a adus aici afaceriști, muncitori, comercianți, bani, zâmbete, trudă, amintiri, moarte, prietenie, lacrimi, greve, iubire, industrie, mașini și viață. Valea a fost inundată de români, maghiari, nemți, cehi, polonezi, romi și alte nații. În „mica Americă" – așa cum erau denumite coloniile de muncitori construite în vremea Imperiului Austro-Ungar, din care Valea Jiului și Petrila făceau parte –, se vorbeau 11 limbi. Sirena suna ascuțit în fiecare

Biblioteca Clubului Sindicatelor Miniere din Lupeni se pierde încet în uitare. Pentru autoritățile socialiste, cultura se împletea cu propaganda și de aceea comunitățile muncitorești – și mai ales minele – aveau biblioteci, cinematografe și chiar cluburi de fotografie și cinema, cele mai multe abandonate după 1990.

Jurnaliștii se înghesuie să surprindă „ultimul vagonet cu cărbune” la ceremonia de închidere a minei Petrila. După mineriadele din anii ’90, minerii au fost stigmatizați, inclusiv în presă, care a perpetuat stereotipuri.

dimineață să trezească colonia. Copii de 12 ani îngrijeau caii care trăgeau vagonetele cu cărbune, femeile lucrau la lămpării, bucătării, vestiare, sortarea cărbunelui, iar bărbații coborau în galerii strâmte.

Mina a trecut prin două războaie mondiale, a supraviețuit crizei mondiale din anii ’30 fără să aibă victime și fără să-și închidă porțile. Fluctuațiile economice și politice, evoluția tehnologică și cea socială, toate și-a pus amprenta pe viețile petrilenilor, în timp ce un lucru rămânea neschimbat: bărbații coborau în fiecare zi sub pământ să scoată cărbune și în fiecare zi urcau cu fețele înnegrite de praful atotstăpânitor, dar nu totdeauna ieșeau pe picioarele lor: de multe ori, răniți, pe brațele ortacilor sau pe targă.

Părinții lui Soni s-au cunoscut la mină în anii ‘60, ca de altfel majoritatea cuplurilor. Industrializarea masivă a României din timpul guvernării comuniste cerea mult cărbune pentru asigurarea autonomiei energetice a țării. Holul din gară era plin zilnic de oameni sosiți din toată țara să muncească la mină. Veneau cu sutele. „În stație se anunța: cine e pentru angajare, să vină în sala de așteptare. De acolo, erau preluați și duși la Petrila și intrau în producție imediat. Comuniștii asigurau salarii bune, cazare și mâncare”, îmi explică un miner înainte de a intra în șut, adică înainte de a lua colivia – un lift cu doar doi pereți de sârmă – care îl duce pe el și pe cinci colegi în penultima zi de viață a minei până la adâncimea de 970 m.

Îndeplinirea planului de producție asigura salariile și nu numai. „Era un brigadier care dădea mult cărbune, ăla era foarte puternic, vorbea direct cu secretarul de partid, îți dai seama. Cine muncea la el avea de toate, cârnați, salam... Eu munceam mult. El mi-a dat de toate. Am avut al doilea televizor color din Petrila”, își amintește domnul Dan, un fost miner-salvator care astăzi repară pantofi. În atelierul lui micuț stau așezate

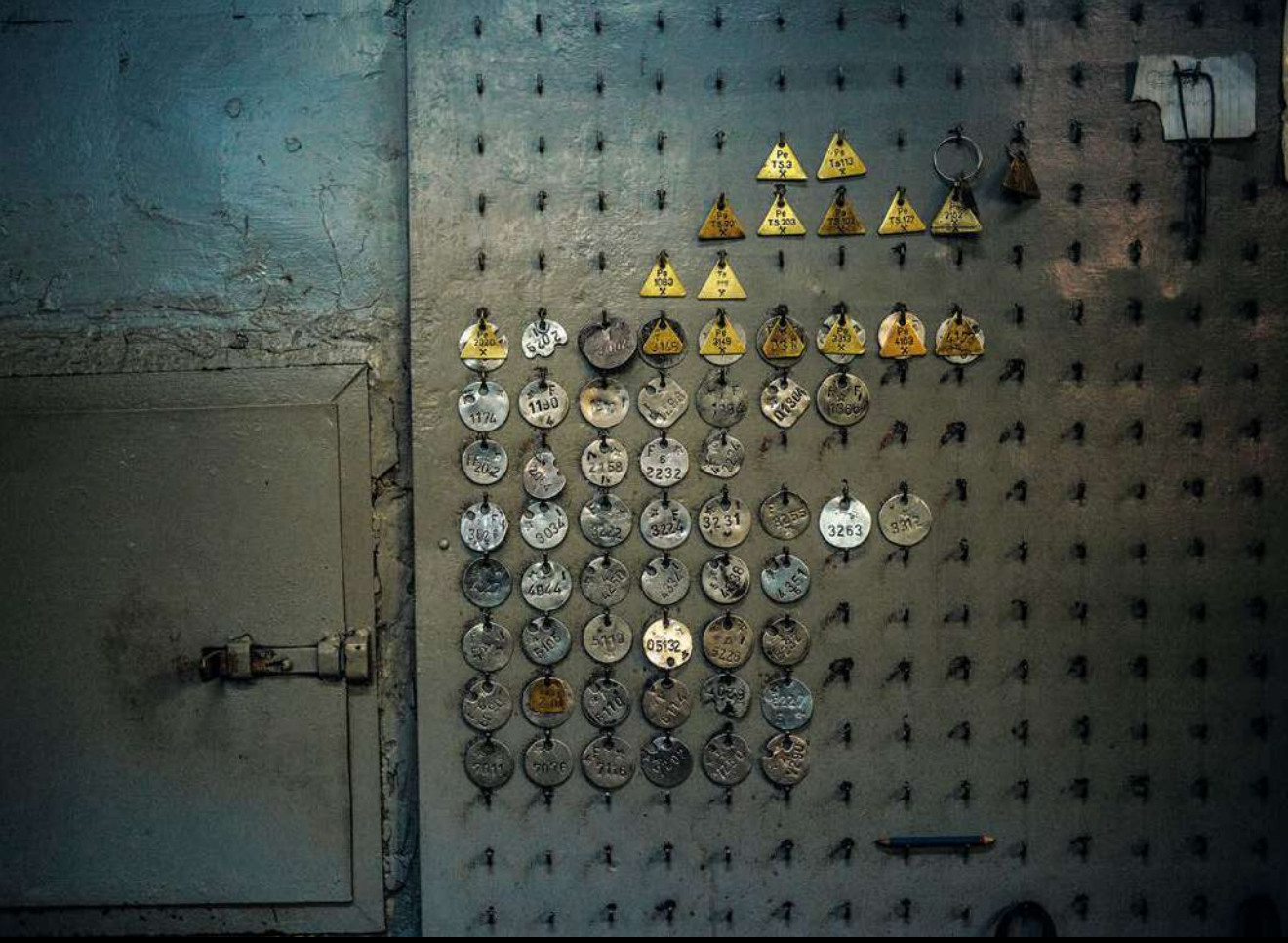

Medalioane de identificare în caz de accident atârnă în lămpăria minei Petrila. Mulți mineri pun recentele accidente, inclusiv cele din Petrila (2008) și Lupeni (2017), pe seama lipsei de investiții și a corupției.

ordonat pe pereți tot felul de scule. Printre rafturi, tovarășul Nicolae Ceaușescu ne privește zâmbind dintr-un poster decolorat, pe care mușteleși-au făcut de cap în ultimele decenii. Miroase tare a chimicale și a fum. Aprinzându-și o nouă țigară, Dan continuă să ne spună cum planul de producție era îndeplinit fără prea multă considerație privind protecția muncii. Sondele care măsurau cantitatea de metan din aer și ale căror valori erau înregistrate la suprafață erau, de fapt, ținute pe jos, unde concentrația era mai mică. În calitate de miner-salvator a fost în multe misiuni în mină. Consideră că a avut noroc. Șeful său a murit asfixiat cu metan, iar el a scăpat pentru că era mai în spate și a reușit să-și pună masca de gaze. A trebuit să-și scoată șeful și colegul morți. Oprindu-se din montatarea unui toc de pantof, vocea calmă și joasă adaugă: „nu oricine poate fi miner-salvator; trebuie să știi cum să te porți cu mortul, trebuie să-i vorbești. Că el e greu și de aia îi spui, hai cu tata, hai lasă-te într-o parte, hai pune mâna stângă după umăr. Și el te ascultă și așa reușești să-l scoți din mină. Cum explic asta? Nu toate lucrurile se pot explica".

„Țării, cât mai mult cărbune", „Cantitatea e noua calitate" erau sloganuri din comunism care puneau și mai multă presiune pe mineri. În 1977, noul cod al muncii, care reducea din drepturile minerilor și-i împovăra, a stârnit mânia ortacilor. Cei din Lupeni s-au răzvrătit din nou, de data aceasta împotriva regimului comunist. După aceea, un nou val de muncitori au fost aduși mai ales din Moldova. În brigăzi au început să se infiltreze „băieți de la securitate" pentru controlul și dezbinarea minerilor. Au urmat apoi evenimentele din decembrie 1989, care nu au adus mari transformări în viața minei. În schimb, mineriadele din anii ce-au urmat se pare că și-au pus amprenta definitiv.

Despre acest subiect nu e bine să-i întrebi prea

Mineri din Lupeni iau o pauză de prânz în cimitirul în care sapă groapa lui Iulian, un coleg ucis într-o surpare. Mulți mineri pun accidentele recente, inclusiv exploziile de la Petrila din 2008 și surparea din Lupeni din 2017, pe seama lipsei de investiții și a corupției, ambele afectând calitatea echipamentelor de lucru.

Simpla menționare a orășelului în care locuia îi asigurau necondiționat stigmatul. Petrila. Valea Jiului. Mineriadele...

Cete de tineri din zona Petrilei joacă între Crăciun și Anul Nou scene care reproduc vizita magilor la pruncul Iisus. Costumele și coifurile elaborate pe care le poartă – și care cântăresc 15-16 kg – sunt lucrate manual.

multe pe cei din Petrila. Este încă tabu, de care mulți se jenează și despre care îmi spun cu mâhnire că a fost o mare manipulare, dinăuntru și din afară. „Crezi că eu am știut unde merg? Am mers că toți din brigada mea au mers", îmi spune un ortac ieșit la pensie, care a participat la mineriadă. Eram prin clasa a cincea când la singurul post de televiziune se transmiteau imagini cu minerii veniți la București și care „făceau ordine printre golani". Era prima dată când vedeam atâția zeci de mii de oameni la un loc, în afară de manifestațiile partidului comunist român. Nu înțelegeam prea multe, dar imaginile în care zeci de oameni cu căști și îmbrăcați în salopete loveau cu bocancii în cap alți oameni căzuți pe jos mi-au rămas mult timp întipărite în minte.

Ulterior, informațiile și analizele din mass-media au adus în discuție implicarea armatei, a serviciilor secrete și a multor altor grupuri de putere în procesul de fabricare a mineriadelor. În 2015, îi spun unui amic că merg în Valea Jiului să fac o cercetare de teren, iar el: „Ai grijă să nu te omoare ăia pe acolo". La 15 ani de la prima mineriadă, frica de bocancii și bâtele minerilor este încă vie în mințile noastre. Și tot nu știm ce s-a întâmplat cu adevărat.

ÎMBRĂCATĂ ÎN SALOPETĂ GIGANTICĂ, înainte de a coborî în mina Paroșeni, trec pe la lămpărie să-mi iau sursa de lumină împreună cu ceilalți colegi din delegația specială. Primesc acumulatorul de la o femeie de vreo 50 de ani. Îmi ridică mâinile să-mi poată strânge mai bine centura cu acumulatorul și apoi îmi aranjează eșarfa de la gât în timp ce îmi spune cu o voce tremurândă: „Să scrieți, doamnă, că suntem și noi oameni, că nu suntem animale, că nu omorâm, că avem și noi copii de crescut". Apoi se retrage grăbită cu capul în pământ. Mă trece un fior.

Următoarea zi, 31 octombrie 2015, e ultima zi de funcționare a Minei Petrila după 156 de ani de activitate neîntreruptă, conform planului de închidere de mine neperformante. La puțul-centru vin zeci de ziariști și reporteri, fanfară, conducerile companiilor miniere, sindicaliști, pensionari și câțiva tineri. E o răcoare și o umezeală sinistră sub pereții prăbușiți ai halei ce adăpostește puțul-centru. Lumea forfotește,

Avram, 54 ani, locuiește într-o casă moștenită în cartierul Bosnia. „La vârsta mea, nu mă mai angajează nimeni”, spune el. Lucrează când și când ca zilier, iar în rest trăiește dintr-un ajutor social de 140 lei/lună.

se pregătesc aparatele de filmat, instrumentele de cântat, paltoanele sobre, fețele serioase. Câinii costelivi stau pe margine.

Toți așteaptă să prindă simbolul închiderii de mină: ultimul vagon cu cărbune. Și iată-l că ajunge cu liftul! Minerii împing încet pe șine, în luminile zecilor de blițuri, un vagonet pe care este scris cu vopsea albă „ultima tonă de cărbune”. Unul dintre mineri spune încet, ca pentru sine: „Hai să începem circul cu vagonul”. Lumea se îngrămădește cu telefoane, camere de filmat, aparate foto. Momentul durează cam 10 minute pentru ca toți să reușească să-și ia cadre bune, timp în care minerii stau nemișcați în spatele vagonetului, în fața mulțimii avide de imagini.

Întreb un miner pensionar de ce sunt doar câțiva mineri la acest eveniment simbolic. Și el îmi răspunde scurt: „De ce să vină la bătaia asta de joc? Asta au făcut-o pentru ei”.

Jumătate de oră mai târziu, hala redevine complet goală, câinii slabi și gri reluându-și locurile furate pentru scurt timp de presă și de oficialități. Câteva zile mai târziu, vagonul mult fotografiat zace abandonat pe jos în curtea Minei Petrila. Lipsă de conștiință și de respect față de un simbol...

Încep să mă gândesc că poate lucrurile stau altfel. Închiderea de mină cu fanfară și presă nu a însemnat nimic pentru mineri. Poate doar o jignire și „un circ”. Și de aceea vagonul cu ultima tonă de cărbune nu reprezintă, de fapt, niciun simbol pentru comunitatea de mineri; este un produs artificial, bun de filmat și de fotografiat. Putea fi și de carton, o recuzită pentru un act dintr-o piesă de teatru. Confirmarea îmi vine doi ani mai târziu, când, pășind printre dărâmăturile nesfârșite din curtea minei alături de un fost miner, îi spun că am fost și eu la închiderea oficială de la puțul-centru. În ceața umedă și grea, îmi răspunde: „A, ai fost și tu la mascaradă?”

Mecanismul „puțului cu schip” de la Petrila, acum parte a ansamblului de clădiri industriale recunoscut ca monument istoric și salvat de la demolare, se profilează în spatele unui cvartal de blocuri din localitate.

DE FAPT, ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI mineritului din Petrila s-a produs în urmă cu mai mulți ani. Orașul avea în 1991 mai mult de 11.000 de angajați. După mineriadele și disponibilizările în masă din anii ’90, în Petrila mai lucrau în 2005 mai puțin de jumate, adică 5.000 de oameni. Am venit în octombrie 2015 la Petrila să vedem cum se transforma un oraș după ce minereul în jurul căruia s-a clădit nu va mai fi exploatat. Se va transforma Petrila într-un oraș fantonă ca alte așezări industriale? Dar, uitându-mă la statistici, îmi dau seama că am pus întrebarea greșită. De fapt, transformarea se petrece de mai bine de 10 ani. Momentul critic al închiderii de mină a fost în anii 2000, când zeci de mii de oameni au rămas fără slujbe și mii de familii au fost afectate. Atunci, un apartament se vindea pe două lăzi cu bere, pe orice, numai să scape și să plece de aici. Bărbații și femeile au plecat în Spania, Italia sau Franța în căutarea unei slujbe. Copiii au rămas singuri sau cu bunicii. Statul a intervenit cu programele de reconversie și reorientare profesională. Conform datelor furnizate de Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă (AJOFM) din Hunedoara, în 2004 și 2005, din 1.600 de persoane consiliate, doar 32 și-au găsit loc de muncă...

„Știi ce au fost alea? Au fost niște metode pentru ca niște șmecheri să se îmbogățească, plimbând niște hârtii. Nimeni nu a fost reorientat profesional. Nu s-au creat niciun fel de alternative”, îmi spune clipind des și uitându-se la mine peste ochelari domnul Costel, un miner ieșit la pensie, care lucrează în tura de noapte la un magazin non-stop. Are multă treabă, pentru că vara se întorc petrilenii stabiliți in străinătate. „Aici, problema este că-i vezi pe tinerii care și-au strâns niște bani lucrând pe afară cum conduc în oraș cu peste 100 km/h. În fiecare vară mor câțiva din teribilism.”

Câțiva ciobani mulg oile în munții din preajma Petrilei. Din cele mai vechi timpuri, populația nativă a zonei – momârlanii – s-a ocupat cu creșterea animalelor. Unii momârlani lucrează astăzi ca mineri, dar nu au abandonat niciodată creșterea animalelor: unii dintre ei își iau concedii fără plată pentru a practica transhumanța.

Un carusel pentru copii se învârtește pe strada principală din Petrila în timpul sărbătorii recoltei, o veche tradiție a populației de momârlani din zonă.

La două luni de la închiderea oficială a minei, la restaurantul Căprioara din centrul orașului e mare petrecere. E botezul fiicei lui Mihai și a Ioanei. Mihai a rămas singur cu fratele său de la vârsta de 15 ani, pentru că părinții lui au fost nevoiți să plece la lucru în străinătate. Dl. Marcel a fost miner-salvator, a dormit prin camioane, hale, aziluri până a reușit să-și facă un rost în Italia și să trimită bani acasă celor doi copii: „Am vrut să meargă la facultate, măcar lor să le fie bine, să nu treacă prin ce am trecut eu la mină". Doamna Maria, mama lui Mihai, completează: „Când am plecat, am plâns până mi-au secat lacrimile. Dar copiii mei s-au descurcat singuri, nici pe mătușa lor nu au lăsat-o să îi ajute. Ei își găteau, își făceau temele, au terminat amândoi facultatea". Mihai și-a renovat tot apartamentul cu banii trimiși de părinți, lucrează la o societate de credit nebancară (ce prosperă în această zonă unde opțiunile financiare sunt foarte limitate). Soția sa, Ioana, a terminat și ea facultatea de sport la Cluj, dar deocamdată nu are slujbă. A lucrat sezonier la o cabană de la munte, dar s-a lăsat, deoarece angajatorul nu i-a făcut hârtii de angajare, a plătit-o cu minimul pe economie în timp ce lucra 10-12 ore pe zi.

E FOARTE CALD în restaurantul Căprioara, simt că mă sufoc în fumul gros de țigară ce se îmbină cu mirosul greu de cartofi prăjiți. Petrecăreții sunt prinși strâns într-o horă, zâmbitori și transpirați. Mulți dintre ei au venit la Petrila pentru sărbătorile de iarnă. În curând se vor întoarce în străinătate. Marcel e îmbrăcat în costum negru cu dungi albe, poartă pantofi de piele negri cu alb și fumează liniștit trabucul în timp ce supraveghează bunul mers al petrecerii. Îl întreb despre viața din mină și-mi spune că a văzut multe ca miner-salvator: „Odată, un bloc mare de cărbune s-a desprins și a strivit un miner. N-am putut să-l

Fiică a unui miner din Lonea, Iulia a plecat, ca mulți alți tineri, din Valea Jiului și urmează cursurile unei facultăți în Timișoara.

ridicăm. Am găsit picioarele minerului și ne-am orientat unde i-ar putea fi pieptul. Am venit cu pickhammerul și am început să sparg ușor, să nu-i crap capul". Marcel se ridică de pe scaun, se încovoaie ca și cum ar avea pickhammerul în mâini chiar acum. Îmi arată tremurând din tot corpul cum spărgea blocul în căutarea colegului său. Fața îi e roșie, vinișoarele pulsează proeminent, o șuviță de păr i s-a lipit de fruntea scăldată în sudoare. DJ-ul pune un blues pentru cupluri, „Take my breath away", în timp ce dl. Marcel spune: „Până la urmă am reușit să nu-i spulber capul cu pickhammerul. Dar îi ieșiseră sângele și plămânii pe nas". Boxele urlă în continuare „Take my breath awaaaay" și mie mi se face rău.

La zece luni de la închiderea minei, mă plimb prin orașul Petrila și nimic din ceea ce văd nu-mi sugerează un oraș fantomă părăsit, distrus, uitat de lume. Câteva blocuri din centru sunt reabilitate termic, părculețele sunt animate de tineri și adulți, în cele câteva supermarketuri, mărfurile dispar repede de pe rafturi, oamenii din magazine, de pe stradă și din microbuze vorbesc familiar despre tot felul. Nu se aude niciun cuvânt despre mină. Doar întrebările mele legate de mineritul la mina Lonea, încă deschisă, creează mici discuții care se termină în general cu: „Sper să scap dracului teafăr de la mină și să-mi apuc pensia".

La un deceniu după disponibilizările masive, Petrila pare un orășel liniștit de la poalele muntelui Parâng. Nu seamănă cu niciun oraș fantomă cu peisaj post-industrial apocaliptic de prin Siberia sau SUA. Petrila a supraviețuit ca oraș după dispariția mineritului datorită pensionarilor de la mină și familiilor lor, momârlanilor – băștinașii care de secole își pasc turmele pe dealurile înconjurătoare –, copiilor de mineri ai căror părinți disponibilizați au plecat la muncă în străinătate și îi susțin economic și celor

Petrila a supraviețuit ca oraș datorită pensionarilor, momârlanilor și celor câtorva sute de muncitori care lucrează în fabrici.

Un lucrător ISU repară una dintre sirenele amplasate pe un bloc cu opt etaje din Petrila. Această sirenă a sunat și cu ocazia accidentului din 2008, o serie de două explozii care au curmat viețile a 14 oameni.

câtorva sute de muncitori care lucrează în fabrici de piese de schimb sau mobilă. Economia zonei s-ar putea reorienta spre altă resursă naturală aflată din belșug în această zonă. „Aici sunt pășuni și fânețe pentru care efectivele de animale din prezent sunt nesemnificative, deci zootehnia are potențial mare de creștere", îmi explică economistul Marius Cristea. Ar mai fi și turismul, dar în realitate lipsește infrastructura. „Au făcut un telescaun care vine de nicăieri și se duce spre nicăieri", îmi explică proprietara unei mici cabane, pe care o ține deschisă din pasiune pentru munte. Cele câteva ceaiuri și beri vândute turiștilor de weekend de abia îi acoperă cheltuielile. Până să se pună strategiile naționale în practică, localnicii culeg ciuperci, afine și zmeură, ceea ce le oferă o altă mică sursă de venit.

Deocamdată Petrila se pare că rezistă, că viața curge în continuare, desigur, în alt ritm. Singurul regret al minerilor? Solidaritatea. De când au plecat de la mină, au pierdut legătura puternică, indestructibilă, ce se poate creea, precum cărbunele, doar sub pământ, sub presiune. La prima vedere, această pierdere a lor nu mă impresionează, nu îmi creează nicio emoție. Dar apoi realizez că nici nu pot să înțeleg ce e solidaritatea. Acest sentiment creat în condiții extreme, când viața este pur și simplu în mâinile celorlalți, îmi e necunoscut. Niciodată la birou nu am fost nevoită să-mi ridic șeful mort, asfixiat cu monoxid. Niciodată nu a trebuit să-mi sun colega ca să o întreb dacă are nevoie să-i duc la spital medicamente pentru arsuri de gradul 3. Niciodată nu a trebuit să caut picioarele colegului meu Mihai de sub un bloc de câteva tone.

Odată cu închiderea minei dispare moartea violentă întâlnită la fiecare pas, care a luat atâtea sute de suflete. Dar care a creat și solidaritatea ce a ținut în viață celelalte zeci de mii. □

Oana Ivan este doctor în antropologie, interesată mai ales de antropologia mediului, și autoarea articolului „Trăind cu apele", publicat în revistă în decembrie 2015. Fotograful **Adrian Câtu** (documentaria.ro) e la al cincilea său reportaj pentru National Geographic România.

Pe marginea prăpastiei

Text și foto: Mihai Stoica

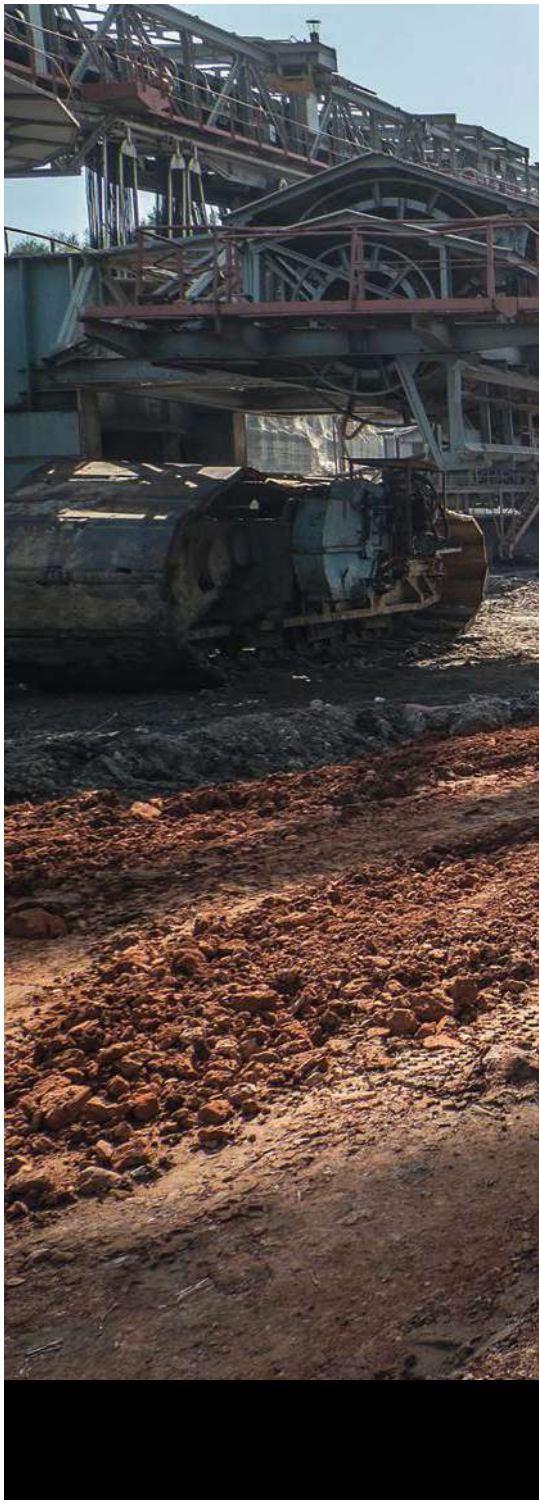

Dacă pe Valea Jiului mineritul a încetat aproape cu desăvârșire, la sud, de-a lungul râului Jiu, în Gorj, un întreg județ e dependent economic, dar și suferă de pe urma exploatării în cariere deschise a lignitului – un tip abundent de cărbune, dar ineficient. Înghițind în calea lor păduri și sate, carierele se extind pentru a alimenta patru termocentrale cu capacitatea de a produce o treime din energia pe care o consumăm în România. De cele mai multe ori, însă, nevoia de energie e acoperită mai ieftin și din alte surse mai puțin poluante.

Complexul Energetic Oltenia (CEO), societatea care deține carierele de cărbune și termocentralele, are 13.000 de angajați, dintre care circa 9.000 lucrează în minerit. Majoritatea termocentralelor sunt vechi, din anii '70, iar retehnologizările necesare pentru a respecta directivele europene au costat până acum aproape un miliard de euro, bani pentru care complexul încă mai plătește credite. În acest timp, carierele se extind pe terenuri împădurite sau pe proprietățile oamenilor care odinioară acceptau să fie expropriați în schimbul unui loc de muncă. În ultimii doi ani, CEO a disponibilizat 1.700 de angajați și urmează să disponibilizeze câteva sute pe an până în 2020. Alte locuri de muncă nu prea sunt și mulți sunt nevoiți să emigreze. În plus, exproprierile planificate – peste 500 de gospodării – nu se vor mai face prin negociere directă, ci prin hotărâre de guvern cu bani din bugetul național, insuficienți pentru ca oamenii expropriați forțat să se poată muta.

Lipsa apei, praful și zgomotul intolerabile, alunecările de teren sau accidentele compun un tablou sumbru pentru oamenii care trăiesc în aria de impact a exploatărilor de lignit și a termocentralelor.

Utilaje miniere în Tismana, una dintre carierele care alimentează cu cărbune, pe benzi, termocentrala Rovinari. Benzile transportoare traversează satele Roșia și Rogojel, la mică distanță de curțile și casele oamenilor.

Cenușa de cărbune de la termocentrala Turceni ajunge amestecată cu apă în depozitul din Valea Ceplea. Depozitul (sus) este o sursă constantă de poluare a aerului cu pulberi fine, care afectează sănătatea și culturile. O femeie cară în spate un sac plin de lignit adunat de la un depozit al carierei de lângă Mătăsari.

O localnică din Miculești care a acceptat să-și vândă casa și terenul Complexului Energetic Oltenia în schimbul unui loc de muncă privește lucrările din cariera Mătăsari (sus). Viață grea pentru un cuplu (jos) din Știucani: terenul li se surpă, nu mai au apă potabilă, iar curtea le este constant inundată cu steril.

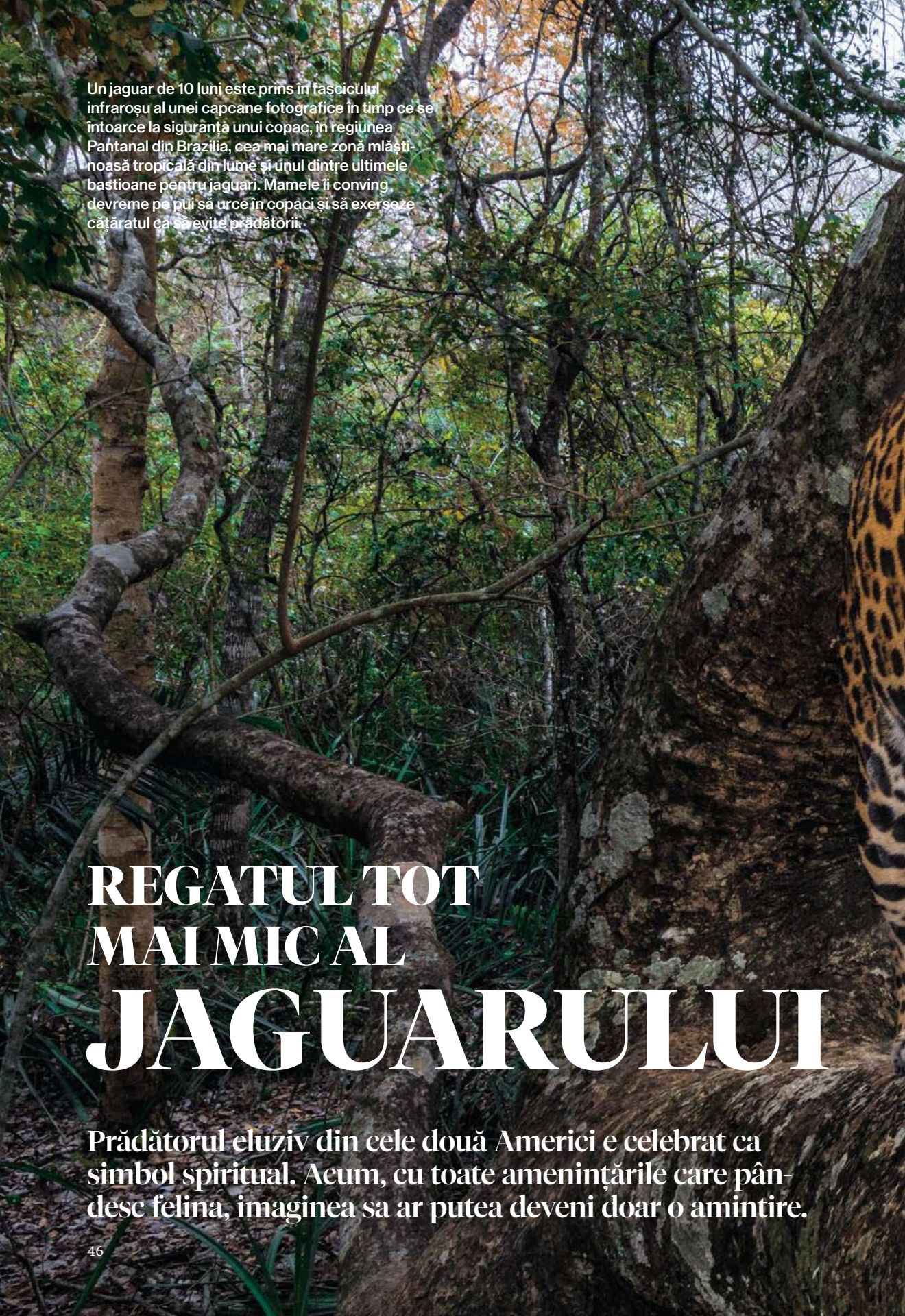

Un jaguar de 10 luni este prins în fasciculul infraroșu al unei capcane fotografice în timp ce se întoarce la siguranța unui copac, în regiunea Pantanal din Brazilia, cea mai mare zonă mlăștinoasă tropicală din lume și unul dintre ultimele bastioane pentru jaguari. Mamele îi conving devreme pe pui să urce în copaci și să exerseze cățăratul ca să evite prădătorii.

REGATUL TOT MAI MIC AL JAGUARULUI

Prădătorul eluziv din cele două Americi e celebrat ca simbol spiritual. Acum, cu toate amenințările care pândesc felina, imaginea sa ar putea deveni doar o amintire.

O mamă își toaletează puii pe malul râului Três Irmãos din Pantanal. Jaguarii se împerechează în orice perioadă a anului și nasc între unu și patru pui după aproximativ o sută de zile. Când puii au câteva luni, mama îi expune la prada rănită pentru a începe înțărcarea și ca să poată dobândi deprinderi de vânătoare.

TEXT: CHIP BROWN / FOTO: STEVE WINTER

Ucenicii maestrului Juan Flores mi-au adus pașaportul către lumea spirituală a jaguarilor într-un mic potir de plastic. Acesta conținea *„la medicina”,* un decoct maroniu siropos din frunze de chacruna și lujeri de ayahuasca, fierte două zile și apoi decantate în sticle vechi de apă. La începutul ceremoniei, maestrul a binecuvântat fiertura cu fum de mahorcă, tutunul sălbatic amazonian. Apoi a început să umple potirul, turnând mici doze pentru fiecare dintre cei adunați.

Șamanul peruan Juan Flores stă lângă Râul care fierbe, cândva evitat de localnici din cauza jaguarilor letali și a forțelor din altă lume. Astăzi, singurii jaguari de aici sunt cei pe care îi cheamă din lumea spiritelor. Maestrul Juan a căutat aici leacuri tradiționale după ce a fost împușcat în picioare; mai târziu, a fondat centrul de vindecare șamanică Mayantuyacu.

Am așteptat pe rogojini, cu pături și găleți de plastic în caz că vomitam, sub acoperișul de stuf al unui maloca, un pavilion amplu în aer liber.

Eram 28 – din Statele Unite, Canada, Spania, Franța, Argentina și Peru. Veniserăm cu toții în căutarea a ceva în acest avanpost izolat din Amazonul peruan, construit pe malurile unui curs de apă ciudat, letal de fierbinte, numit Râul care fierbe. Unii sperau să găsească leacuri pentru suferințe grave, alții căutau îndrumare; alții voiau, pur și simplu, să întrezărească o altă lume – cel mai ezoteric colț a ceea ce Alan Rabinowitz numește, în linii mari, „coridorul cultural al jaguarului". Acesta cuprinde habitatele și rutele de migrație pe care organizația sa, Panthera, încearcă să le protejeze pentru a asigura supraviețuirea celor aproximativ 100.000 de jaguari și vitalitatea fondului lor genetic.

Lilieci mici zburau în zigzag între grinzi. Două becuri suspendate opreau întunericul pădurii. Poțiunea a fost distribuită în tăcere peste zumzetul râului, unde aburi fantomatici se învolburau în aerul rece al nopții. Când au venit ucenicii la mine, am îngenuncheat, un vechi obicei romano-catolic, poate, sau doar ceea ce făceau toți ceilalți. Un ucenic mi-a înmânat potirul, un altul stătea alături cu un pahar cu apă. Așa cum ai face înainte de a păși în gol de pe o stâncă, am ezitat, gândindu-mă la ceea ce îmi spusese bine-cunoscutul *curandero* Don José Campos în aglomeratul oraș port peruan Pucallpa, câteva zile înainte.

„Tu nu iei ayahuasca", a spus. „Te ia ea pe tine."

Am înclinat cupa și am băut.

VENISEM SĂ-L VĂD PE MAESTRUL JUAN la Mayantuyacu, comunitatea de vindecare șamanică pe care a fondat-o în 1994, sperând să aflu mai multe despre jaguari, în special acele aspecte ale animalului care nu pot fi surprinse în capcanele fotografice. *Panthera onca* sunt carnivorii supremi ai Americii de Nord și de Sud. Sunt în același timp regali și feroce, fără egal în furișare, în largul lor în râuri, pe solul junglei și în copaci, cu ochii scânteind în întuneric datorită retinelor lor prevăzute cu celule *tapetum lucidum,* care le dau vedere nocturnă. Au cea mai puternică mușcătură, în raport cu dimensiunea lor, dintre felinele mari. Și, unic în rândul felinelor mari, își mușcă prada mai degrabă de craniu decât de gât, adesea străpungând creierul și cauzând moartea instantanee.

Coridoare de habitat
Cartarea populațiilor de jaguar ajută la identificarea unor zone cruciale, în care aceștia trăiesc și se deplasează în proximitatea oamenilor. Conservaționiștii colaborează cu guverne, firme și particulari pentru a proteja aceste regiuni.

Însă, timp de mii de ani, jaguarii au avut o viață dublă – o existență figurativă care domină arta și arheologia culturilor precolumbiene din mare parte a arealului istoric al speciei, din sud-vestul Statelor Unite până în Argentina. Jaguarii erau venerați ca zei de către olmeci, mayași, azteci și incași, care le ciopleau efigii în temple, pe tronuri, pe mânerele oalelor, pe lingurile pe care le confecționau din oase de lamă. Imaginile jaguarului erau țesute în șalurile și giulgiurile funerare ale populației chavín, a cărei civilizație a apărut în Peru în jur de 900 î.Hr. Unele triburi din Amazon beau sânge de jaguar, le mâncau inimile și le purtau pieile. Mulți credeau că oamenii se puteau transforma în jaguari și că jaguarii puteau deveni oameni. Pentru tribul desana din nord-vestul Columbiei, jaguarul era manifestarea soarelui; pentru tucano, răgetul felinei anunța ploaia. Cuvântul mayaș *balam* îi denotă atât pe jaguari, cât și pe preoți sau vrăjitori. În rândul populației mojo din Bolivia, candidații cei mai calificați pentru sarcina de șaman erau bărbații care supraviețuiseră atacului unui jaguar.

Chiar și astăzi, când specia a fost împinsă afară din peste jumătate din arealul său inițial, semnele moderne ale acestei intimități străvechi se află pretutindeni. De exemplu, în fiecare august, într-un festival numit Tigrada, locuitorii orașului Chilapa de Alvarez din sud-vestul Mexicului cer zeului-jaguar Tepeyollotl ploaie și recolte îmbelșugate, în timp ce defilează pe străzi purtând măști de jaguar și costume tărcate. Imaginea unui jaguar care își arată colții poate fi întâlnită pe orice, de la dozele celei mai populare beri din Peru până la prosoape de plajă, tricouri, rucsacuri, ricșe, pescării și baruri pentru homosexuali.

Cu siguranță, cel mai misterios aspect al vieții duble a jaguarului e legat de șamanism și de

Reducerea arealului
Jaguarii își aveau cândva arealul din sud-vestul arid al Statelor Unite până în pampasul ierbos al Argentinei. De la jumătatea secolului al XIX-lea, ei și-au pierdut mai mult de jumătate din fostul teritoriu și au fost împinși în zonele mai puține adecvate ale junglei.

MATTHEW W. CHWASTYK, NGM
SURSE: PANTHERA; IUCN; WDPA-WCMC; WWF

În vizor

Pe măsură ce orașele se extind și terenul este acoperit cu construcții, ciocnirile între oameni și jaguari se înmulțesc. Când prada lor obișnuită dispare, aceste feline mari atacă adesea animalele de fermă – și sunt ucise în schimb. O piață care există pentru dinții și oasele lor, prețuite ca podoabe și remedii populare, le crește vulnerabilitatea.

Menținerea legăturii între jaguari

Jaguarii sunt o singură specie — fără subspecii — ceea ce înseamnă că toate populațiile sunt legate între ele prin migrație și reproducere. Asigurarea unor legături prin Americi între populațiile de bază ale acestor vânători ascunși, care ezită să traverseze zone nefamiliare, va fi esențială, căci arealul lor este tot mai fragmentat de dezvoltarea umană.

stările extraordinare de conștiință pe care populația băștinașă de pe cursul superior al Amazonului le explorează de milenii prin intermediul plantelor psihoactive. În această sferă ocultă, unde vindecătorii indigeni susțin că pot să identifice originea tuturor bolilor și să găsească leacuri cu ajutorul spiritelor, jaguarul domnește ca un aliat, un protector, o prezență vitală care poate să ajute la alungarea bolii, să stimuleze transformările și să țină la distanță forțele întunericului. În abundența de spirite amazoniene despre care se spune că trăiesc în lacuri și râuri, în animale și în cele aproximativ 80.000 de specii de plante care alcătuiesc unul dintre cele mai uimitoare ecosisteme ale planetei, jaguarul este primul între egali.

Imaginile cu jaguari domină arta rupestră descoperită pe mai bine de 80 de fețe de stâncă și aflorimente din Parcul Național Chiribiquete din Columbia. Parcul, situat într-una dintre cele mai sălbatice jungle din America de Sud, a rămas inaccesibil timp de decenii, din cauza ciocnirilor dintre gherile și armată. Cercetătorii cred că unele dintre reprezentările animalelor și alte simboluri ar putea fi vechi de până la 20.000 de ani.

MAYANTUYACU SE AFLĂ la vreo 50 km sud-vest de Pucallpa. „Acum patru ani, aici nu era niciun drum", a spus Andrés Ruzo în timp ce camionul nostru cotea de pe autostrada de pământ și pietriș pe un drum accidentat, peste un teren recent defrișat de fermieri. La poalele unui deal abrupt se afla un sanctuar de cabane și clădiri cu acoperiș de stuf, între copaci care răsună de sunetul păsărilor japu. Ruzo se familiarizase cu Mayantuyacu și cu maestrul Juan în cei șapte ani în care a studiat Râul care fierbe, ca doctorand la Universitatea Southern Methodist, susținut parțial de burse din partea National Geographic. Apa încălzită în adâncul pământului iese la suprafață prin falii pentru a alimenta cursul de apă, lung de aproximativ șase kilometri. Părți din acesta (unele având aproape 100°C) sunt suficient de fierbinți pentru a ucide orice ființă care cade în el.

Timp de generații, localnicii au considerat această anomalie geologică drept un loc cu semnificație spirituală. Majoritatea îl evitau – temându-se de spiritele care îi populau vaporii și jaguarii reali care pândeau în pădurea înconjurătoare. Însă șamanii – sau *curanderos*, cum mulți preferă să se autointituleze – vin de mult aici ca să se împărtășească din doctoria sa puternică. Studiind un alt fel de știință, ei și-au învățat botanica medicinală într-un proces numit „cură", în care consumau și studiau efectele a diverse preparate din frunze, rădăcini, scoarțe și sevă. Programa lor recurgea și la cunoștințele extrase sub influența ayahuascăi, medicamentul-sursă psihotrop, esențial pentru viața spirituală a peste 70 de triburi indigene și culturi metise din Amazon.

În a doua noastră seară la Mayantuyacu, Ruzo ne-a luat pe mine și pe fotograful Steve Winter sus la cabană pentru a-l cunoaște pe maestrul Juan, unul dintre acei curanderos mai cunoscuți din Peru. Era întins într-un hamac, numai în pantaloni și fuma mahorcă. La 67 de ani, părea un om care vorbește puțin, cumpănit, stoic, vigilent – fluent în spaniolă, dar nu genul de persoană pe care ai putea să o cunoști prea repede

PE NATIONAL GEOGRAPHIC WILD

Fotograful Steve Winter și cameramanul Bertie Gregory surprind jaguarii din Pantanal, Brazilia în *Jaguar contra crocodil,* joi, pe 5 aprilie, la ora 20:00.

sau s-o bombardezi cu întrebări. Are 14 copii, cu vârste între 13 și 30 de ani. Unii lucrează acum la Mayantuyacu. Fiu de curandero, a crescut în sătucul Santa Rosa, la 16 km est de Râul care fierbe. Într-o zi, tatăl lui a ieșit întâmplător fără pipa lui și protecția spiritului călăuzitor al tutunului; un copac în cădere l-a omorât.

Juan avea 10 ani atunci, dar a putut să își continue educația când un curandero din tribul ashaninka l-a acceptat ca ucenic. A studiat cu vindecători din multe triburi și medii. A fondat Mayantuyacu după o întâlnire cu moartea, când a intrat în capcana unui vânător și o împușcătură dintr-o pușcă instalată i-a sfărâmat una dintre tibii. Până a fost transportat la un spital, pierduse atât de mult sânge, încât doctorii credeau că nu va supraviețui. Oricum, erau siguri că nu va mai putea merge vreodată fără cârje.

O asistentă a sugerat că un mare curandero ar trebui să se poată vindeca singur. Așa că, la o săptămână după accident, și-a luat cârjele și a făcut pelerinajul anevoios în susul râului Pachitea și prin pădure până când a găsit un arbore renaco aplecat riscant peste Râul care fierbe, cu crengile învăluite în aburi. Din copac a preparat tratamente pentru întărirea oaselor. În câteva luni, își folosea în totalitate piciorul. La scurt timp după aceea, s-a căsătorit cu asistenta care îl provocase și împreună au fondat Mayantuyacu, în apropiere de acel renaco.

Dar acum, 23 de ani mai târziu, sănătatea întregii regiuni din jurul lui este în declin. Mare parte din pădurea înconjurătoare a fost tăiată sau arsă pentru vite. Orizontul este frecvent marcat de nori de fum negru. Majoritatea animalelor au fost vânate până la dispariție. Chiar și lujerii de

O mușcătură de precizie în craniul său vulnerabil transformă instantaneu caimanul într-o masă copioasă. Jaguarii vânează pe uscat, în apă și în copaci. Alimentația lor este alcătuită din peste 85 de specii, inclusiv cerbi, bivoli, oi, vite, mistreți, leneși, maimuțe, rozătoare, broaște țestoase, tatu și păsări.

O mușcătură formidabilă

Jaguarii au cea mai puternică mușcătură – în raport cu dimensiunea lor – dintre toate felinele mari. Vânători agili atât pe uscat, cât și în apă și cu fălci care pot tăia direct prin os, jaguarii se pot hrăni cu pradă cu armură ce variază de la tatu la caimanii aparent impenetrabili.

Fălci puternice

Forța mușcăturii unui jaguar este cam de șapte ori mai mare decât greutatea sa corporală.

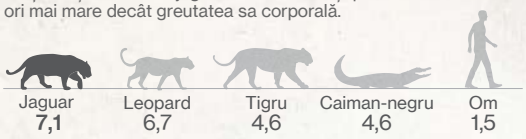

Atac țintit

O mușcătură în craniu poate cauza moartea instantanee dacă străpunge creierul, în timp ce mușcăturile în coloana vertebrală pot paraliza prada.

Mai multă forță musculară

Craniul jaguarului este mai lat decât cel al altor feline mari, făcând loc unor mușchi mai mari în creștet și de-a lungul fălcii și adăugând forță suplimentară mușcăturii.

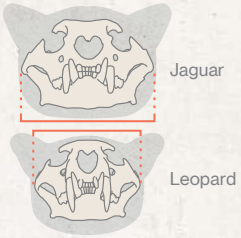

Avantaj sporit

Fălcile scurte acționează mai mult ca niște foarfece de bucătărie decât ca foarfecele obișnuite, amplificând forța lângă articulația fălcii și sporind puterea mușcăturii.

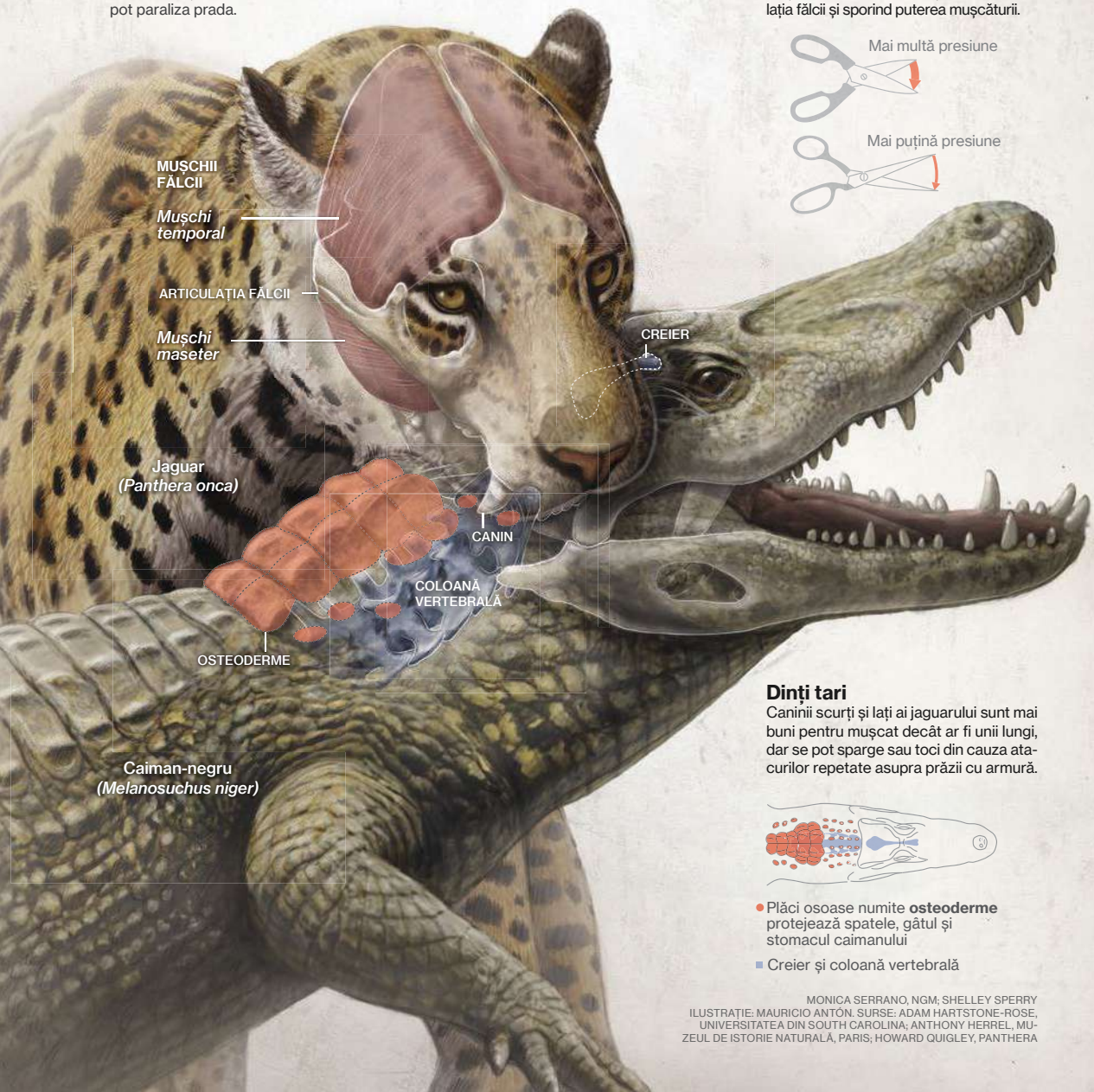

Dinți tari

Caninii scurți și lați ai jaguarului sunt mai buni pentru mușcat decât ar fi unii lungi, dar se pot sparge sau toci din cauza atacurilor repetate asupra prăzii cu armură.

- Plăci osoase numite **osteoderme** protejează spatele, gâtul și stomacul caimanului
- Creier și coloană vertebrală

MONICA SERRANO, NGM; SHELLEY SPERRY
ILUSTRAȚIE: MAURICIO ANTÓN. SURSE: ADAM HARTSTONE-ROSE, UNIVERSITATEA DIN SOUTH CAROLINA; ANTHONY HERREL, MUZEUL DE ISTORIE NATURALĂ, PARIS; HOWARD QUIGLEY, PANTHERA

ayahuasca sunt mai greu de găsit – Mayantuyacu le importă acum din alte părți ale Perului și Braziliei. În 2013, când a fost construit drumul, arborele renaco găsit de maestrul Juan a căzut în Râul care fierbe și a murit.

Winter și-a scos laptopul pentru a-i arăta gazdei noastre fotografiile cu jaguari pe care le făcuse în regiunea Pantanal din Brazilia. Curandero a zâmbit și s-a destins. Era ca și cum s-ar fi uitat la instantanee cu o ramură a familiei sale care se mutase departe. Părea încântat ca un copil în timp ce urmărea un clip cu un jaguar care se scufunda într-un râu și ieșea târând pe mal, în fălci, un caiman de 70 kg. După ce s-a terminat spectacolul, iar Winter a închis computerul, maestrul Juan a aprins o mahorcă.

„Ultimul jaguar din zona asta a fost ucis acum doi ani", a spus el. Majoritatea oamenilor de la Mayantuyacu, ucenicii lui, lucrătorii care pregăteau lujerii de ayahuasca, văzuseră jaguari doar atunci când aceștia erau invocați în timpul ceremoniilor și veneau în viziuni. Pentru ei, felina exista numai în lumea spiritelor.

Maestrul Juan a spus că el chema adesea spiritele jaguarului să păzească intrarea în maloca în timpul ceremoniilor. Erau două: unul asociat cu jaguarul cu pete, cunoscut drept *otorongo,* iar celălalt legat de varianta sa mult mai rară, jaguarul negru, *yanapuma*. A spus că le va chema la următoarea ceremonie.

Aveam o întrebare care părea dureroasă, deoarece era clar că înțelegea apocalipsa lentă din jurul lui – modul de viață care se risipea în fumul de pe câmpurile arzânde, odată cu vânatul dispărut, în absența răgetului jaguarului. Cum poți chema spiritele jaguarului din pădure dacă pădurea nu are jaguari?

„Nu poți distruge un spirit", a spus el. „Corpul o fi murit, dar spiritul încă este aici."

Totuși, încă se ruga ca jaguarul să se întoarcă, știind că o junglă cu un jaguar este mai sănătoasă decât una fără vânătorul ager, care ține sub control alte specii. „Sunt buni", a spus el încet. „Sper că se vor întoarce."

AYAHUASCA DIN POTIR avea gust de pământ, dulce-acru, ca de melasă. După ce au fost distribuite ultimele porții, luminile au fost stinse și întunericul a năvălit din pădure, întuneric care părea la fel de formidabil ca fața jaguarului negru ai cărui ochi sfidători îi văzuserăm de aproape, arzând printre barele de oțel ale unui țarc din Pucallpa.

Jumătate de oră mai târziu, maestrul Juan, semnalând că simțea efectul poțiunii pe care o băuse cu noi, a început să cânte primul *icaro,* o incantație monotonă care încorpora expresii din diverse limbi plus bolboroseli care aminteau vag de Ella Fitzgerald improvizând „Mack the Knife". Stătea cu picioarele încrucișate, purtând o robă lungă cu dungi, o podoabă de cap din pene de papagal de un verde intens și coliere din cochilii de melc, semințe stacojii de *huayruru* și canini de jaguar. Cântecul lui părea să deplaseze energia prin încăpere.

Membrii adunării care nu simțeau niciun efect s-au ridicat pentru o a doua cupă, luminându-și

Cum poți chema spiritele jaguarului din pădure dacă pădurea nu are jaguari?

drumul până la Juan cu telefoanele lor. Maestrul a făcut o incantație care invoca spiritele anumitor păsări. Mai târziu, l-am auzit chemând jaguarii în maloca. Am deschis ochii și am constatat că înconjurase cercul de rogojini și stătea chiar în fața mea.

Mi-a spus mai târziu că jaguarii au venit și au stat lângă intrarea în maloca, dar n-au zăbovit mult. „Au fost aici numai puțin", a spus el. „Și apoi s-au afundat în junglă."

Eu nu i-am văzut. Ayahuasca nu mi-a arătat jaguari sau alte animale din lumea spiritelor.

Ce am văzut, însă, în următoarele trei ore a fost una dintre cele mai revelatoare experiențe ale vieții mele. Momentul în care te ia ayahuasca se numește *mareación,* literalmente „amețeala", o expresie care nu poate reda senzația că ești condus în altă lume; în cazul meu, nu lumea spiritelor jaguarului, ci în regatul secret al plantelor.

Un jaguar aleargă după un caiman în Pantanal. Pentru aceste feline, cu alimentația lor vastă și confortul lor cu apa, să dea târcoale unui mal de râu e ca și cum ar „inspecta un bufet” – spune Luke Dollar, biolog și explorator, colaborator recent al NG. Ele sar chiar în apă ca să înhațe pești mari.

Am simțit că înțeleg dintr-odată cum este să te târăști prin tărâmul întunecos și claustrofob al rădăcinilor, să te întinzi prin lumini și umbre care alcătuiesc bolți ca de catedrală, precum cârceii unei plante cățărătoare din desiș. Și cum este să știi, așa cum cunoști în mod intrinsec iubirea sau durerea sufletească, că plantele sunt la fel de vii ca orice animal, clocotind de inteligență, cu simțire, cu ceea ce părea cu adevărat un fel de spirit.

M-am simțit absorbit de ceea ce poetul Dylan Thomas a descris foarte bine drept „forța care prin fitilul verde îmboldește floarea", dându-mi-se de înțeles că există în univers un geniu mult mai mare decât al nostru, ordine ascendente ale geniului împletite în ADN-ul fiecărei ființe. Am auzit alți oameni cântând parcă pentru a celebra aceeași revelație; voci din jurul malocăi începând să cânte – imnuri în spaniolă intonate de peruanii care locuiau în apropiere și veneau la ceremonii de două sau trei ori pe săptămână, incantațiile maestrului Juan și ale ucenicilor săi și unele dintre cele mai superbe arii fără cuvinte pe care le-am auzit vreodată, icaros improvizate pe moment, reverberând de bucurie, scânteind ca niște orhidee făcute din sunet.

AM RĂMAS TREAZ aproape până în zori, mâzgălind în jurnalul meu, știind că nimic din ce puteam scrie nu ar exprima frumusețea și ciudățenia nopții, cascadele de intuiție, avalanșele de râsete care m-au cuprins când mi-am dat seama de absurditatea materialismului meu îngust și nebunia generală a vieții urbane din New York, unde natura înseamnă în cea mai mare parte șobolani,

Grant al Societății Contribuția dumneavoastră de membru al Societății National Geographic a ajutat la finanțarea acestui proiect.

Când era pui, acest jaguar mascul a fost urcat pe furiș într-un autobuz în sudul Columbiei și se îndrepta spre comerțul clandestin cu animale de companie, când a fost interceptat de autorități. Mama lui fusese ucisă de un fermier după ce îi atacase una dintre vite. Cum tânăra felină n-a dobândit deprinderi de supraviețuire de la mama sa, nu mai poate fi eliberată vreodată în sălbăticie. Astăzi trăiește în Cabildo Verde, o rezervație a naturii din Torres, Columbia.

gândaci și copacii suprasolicitați din Central Park. La micul dejun, am stat lângă unul dintre foștii ucenici ai maestrului Juan, care fusese așezat pe o rogojină lângă mine. Mi-a spus că în timpul exploziei mele de râs suflase fum de tutun înspre mine, temându-se că aș putea să „o iau razna". Am încercat să îi spun că nu m-am simțit niciodată mai sănătos la minte.

Totuși, trebuia să mă întreb cât de real a fost totul. Oamenii de știință tind să nu ia în serios ayahuasca drept halucinogen și pun multe dintre vindecările făcute de curanderos pe seama efectelor placebo. Spiritele nu pot fi verificate sau cuantificate. M-am simțit rău amintindu-mi de tânărul canadian pe care îl cunoscusem, care avea o tumoare canceroasă în picior, dar refuzase operația și radiațiile recomandate și conta pe o rețetă de plante și revelațiile culese prin ayahuasca.

În mod similar, convingerea maestrului Juan că natura abundă în spirite părea mult mai puțin stupidă în dimineața de după ceremonie. Deloc stupidă, de fapt. El trăia într-o lume care nu fusese transformată într-o mașinărie. În timp ce eu poate că auzeam sunetul râului doar ca pe o apă care curgea peste stâncă, el auzea un cor de glasuri, care uneori includea glasul surorii sale care se înecase într-un lac în copilărie, ca să îi reapară ani mai târziu în lumea spiritelor, sub formă de *sirenă*.

Cine era în măsură să spună că nu era reală? Cu doctoria lui, maestrul le arătase tuturor celor din maloca ce știa el despre o altă lume. Depindea de noi ce doream să credem despre realitatea acestui lucru.

Mulți oameni din Europa și America de Nord vin la Mayantuyacu și alte centre de ayahuasca din Peru să găsească ceva din „spiritul jaguarului" în ei înșiși. (Dintr-un motiv oarecare, nimeni nu râvnește să fie asociat cu o maimuță-veveriță.) Pentru mine, lecția mai generală a ayahuascăi a fost că răgetul jaguarului este o voce într-o simfonie ecologică și că prea des ne concentrăm asupra speciilor carismatice – mai ales felinele mari – și în îngustimea noastră uităm că o parte esențială a lor este locul în care trăiesc și miile de alte organisme care conviețuiesc cu ele, inclusiv noi înșine.

Câteva zile mai târziu, Ruzo mi-a vorbit despre viziunea unuia dintre ucenicii maestrului Juan în timpul ceremoniei. Văzuse un schelet de jaguar, întins pe o parte lângă Râul care fierbe, cu picioarele, cutia toracică, craniul absolut complete. Maestrul Juan și Ruzo discutaseră pe îndelete despre semnificația sa.

Pentru maestrul Juan, scheletul însemna că jaguarul – în orice formă – nu mai poate proteja pădurea din jurul Mayantuyacu. Acum nu are nicio îndoială că depinde de el, de Ruzo, de conservaționiștii de pretutindeni, care venerează puterea și grația jaguarului, să păstreze pădurea intactă. □

Chip Brown a scris „Cum se face un bărbat" pentru numărul special din ianuarie 2017, Revoluția genului. **Steve Winter** a fotografiat pentru acest articol jaguari în regiunea Pantanal din Brazilia, unul dintre refugiile rămase ale acestora.

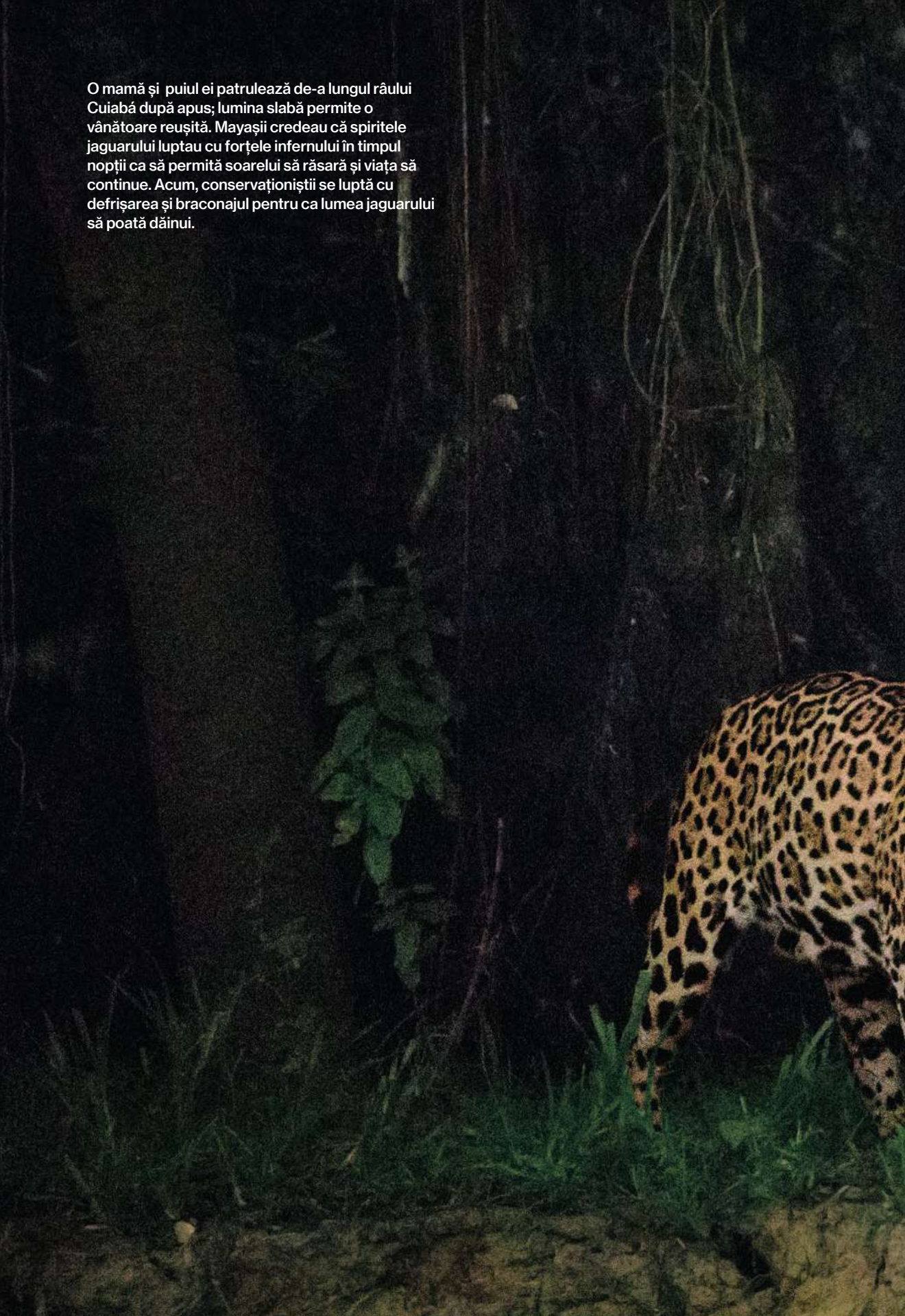

O mamă și puiul ei patrulează de-a lungul râului Cuiabá după apus; lumina slabă permite o vânătoare reușită. Mayașii credeau că spiritele jaguarului luptau cu forțele infernului în timpul nopții ca să permită soarelui să răsară și viața să continue. Acum, conservaționiștii se luptă cu defrișarea și braconajul pentru ca lumea jaguarului să poată dăinui.

CEEA CE

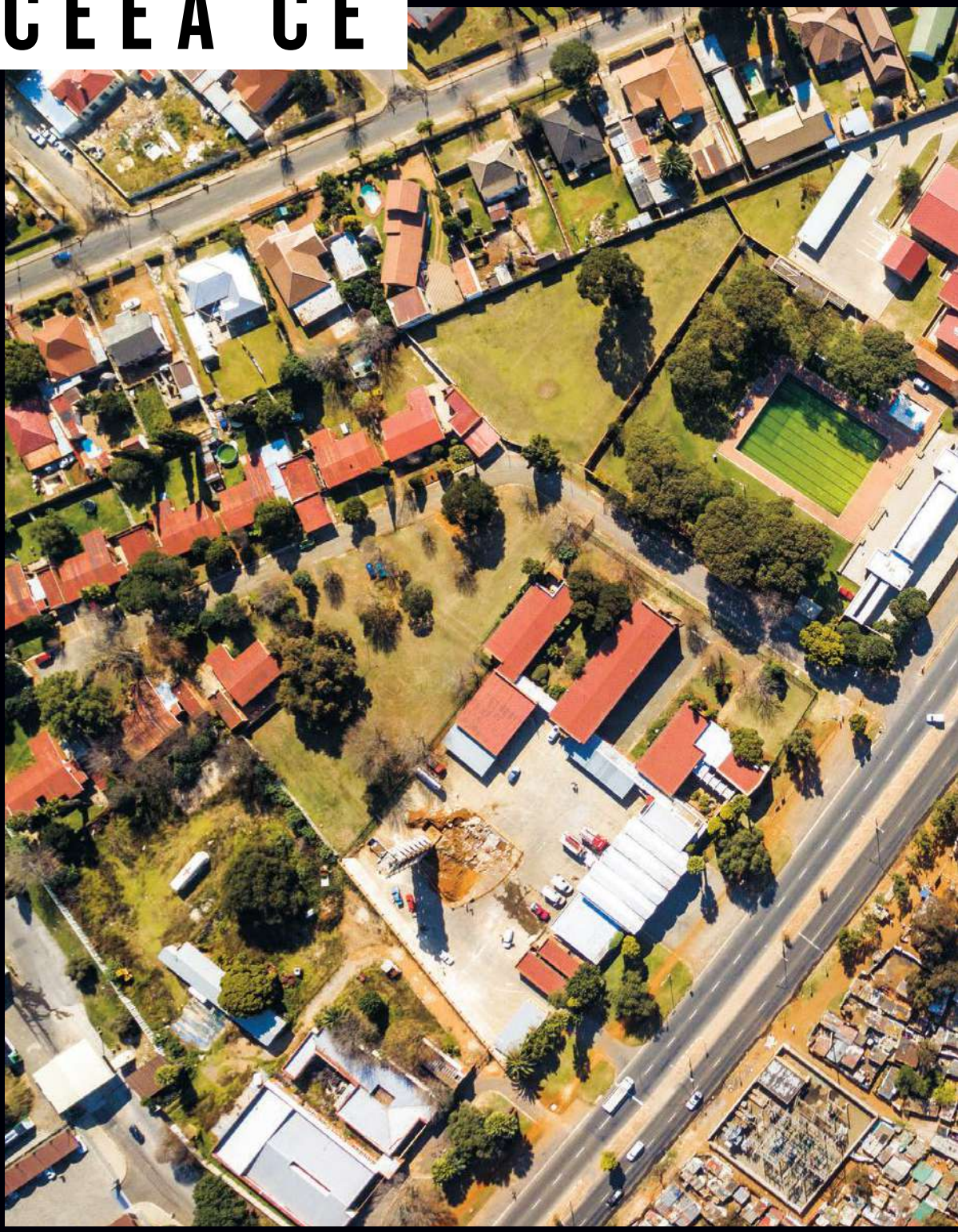

Lângă Johannesburg, în Africa de Sud, o autostradă separă două comunități aflate în contrast izbitor: cartierul Primrose, al celor din clasa de mijloc, majoritatea albi, și așezarea Makause, unde minerii de aur, rămași șomeri, au ocupat terenul în anii '90. Cam toți cei din Makause sunt negri. FOTO: JOHNNY MILLER

SUNTEM PROGRAMAȚI DIN NAȘTERE SĂ FACEM DEOSEBIREA DINTRE „NOI” ȘI „EI” – ȘI SĂ NE FAVORIZĂM PROPRIUL GRUP. NE POATE OFERI ȘTIINȚA VREO SOLUȚIE?

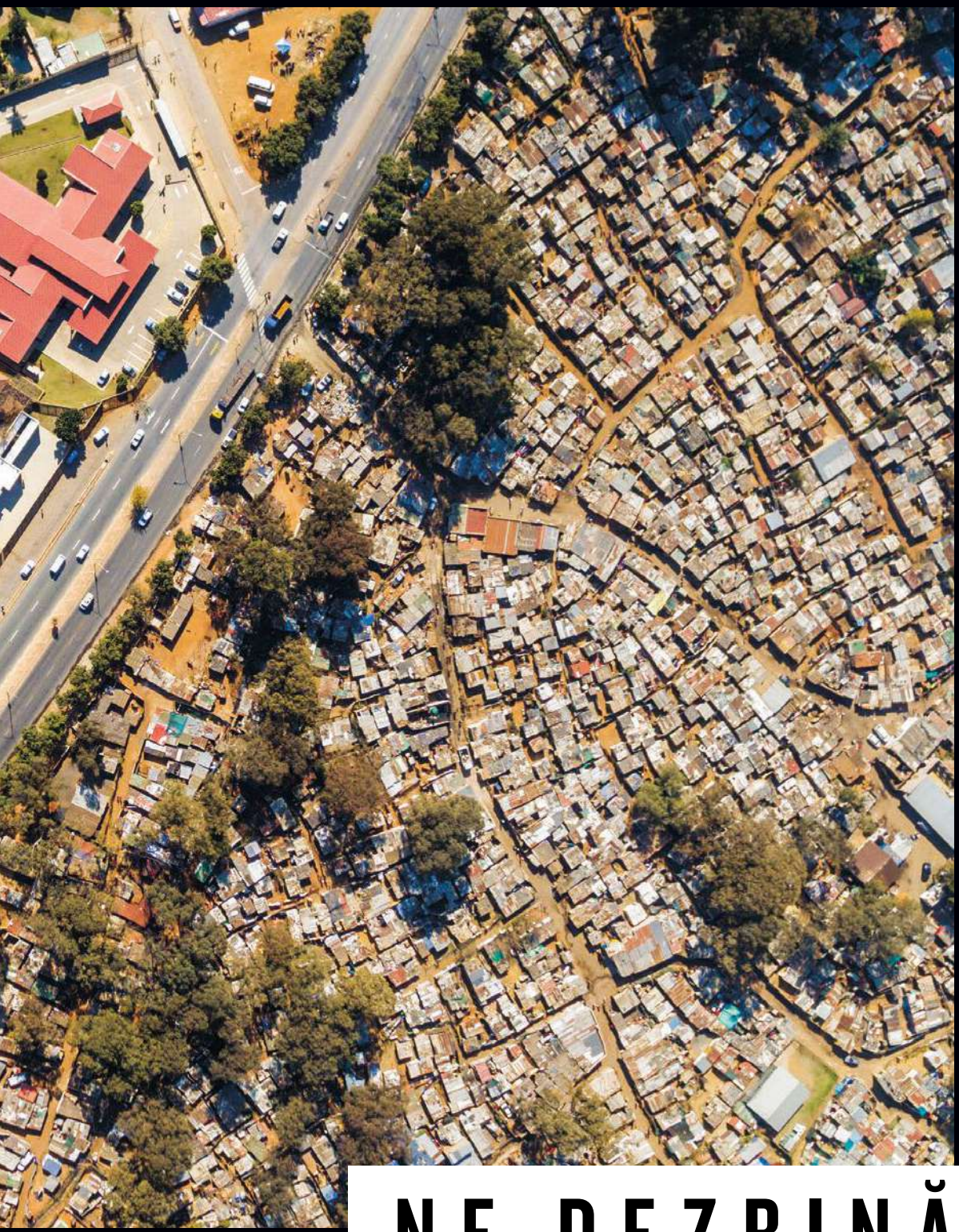

NE DEZBINĂ

În timpul întrunirii „Unite the Right” din Charlottesville, Virginia, de pe 12 august 2017, suporterii de dreapta (alt-right) blochează intrarea opozanților lor în parcul unde se află statuia generalului confederat Robert E.

Lee. În scurt timp au izbucnit lupte între grupuri. Ulterior, un contraprotestatar a fost ucis de un participant despre care poliția spune că a intrat intenționat cu mașina în mulțime.

Text:
DAVID BERREBY

Foto:
JOHN STANMEYER

În pofida numeroaselor diferenţe dintre ei, Solomon Igbawua şi Dahiru Bala erau prieteni apropiaţi. Totul a început în anii de şcoală, când se fâţâiau între satul lui Igbawua şi cătunul lui Bala, aflate la doar câţiva kilometri distanţă, în statul Benue din estul Nigeriei. Credeau că prietenia lor avea să dureze toată viaţa.

Bine legat şi cu pieptul puternic, Igbawua, care acum are 40 de ani, e creştin şi face parte din etnia tiv, care cultivă de secole câmpiile verzi şi domoale din Benue. Înalt şi zvelt, Bala are 42 de ani, e musulman şi aparţine populaţiei hausa. Neamul lui – o uniune strânsă între hausa şi fulani – trăieşte păstorind vitele robuste, cu coarne lungi, întâlnite mai peste tot în vestul Africii. În multe locuri, astfel de diferenţe – de etnie, religie, limbă, cultură, politică – sunt mortale. La câteva sute de kilometri spre nord de locul unde m-am întâlnit cu cei doi, Boko Haram e în război cu toţi cei care nu aderă la versiunea sa de Islam. În alte zone din Africa de Vest şi nu numai, păstorii şi fermierii se luptă violent pentru accesul la resurse. Diverse alte grupuri (rase, triburi, naţiuni, religii, secte) sunt prinse în alte conflicte, în toată lumea.

Dar până de curând nu se întâmplase aşa ceva în Zongo, satul lui Igbawua, sau Daudu, unde trăieşte Bala. De când se ştiu ei, mi-au spus că au existat suficiente pământuri bune pentru toată lumea. Dacă vitele intrau pe ogorul unui fermier sau un păstor descoperea că un gard nou îi tăia calea către un izvor, se găseau metode de rezolvare a disputei.

Dar cei doi prieteni s-au maturizat, au avut copii, iar populaţia din Benue a crescut. Din cauza încălzirii climei, pământurile din nord au devenit aride, obligând mai mulţi păstori să plece spre sud. Pământurile bune se găseau tot mai greu. Se întâmpla tot mai des ca fermierii să-şi găsească ogoarele distruse de vite, iar păstorii să descopere că drumurile turmelor erau blocate de garduri sau câmpuri recent însămânţate. Relaţiile dintre fermieri şi păstori, hausa-fulani şi alte grupări etnice nu mai erau amicale.

Totuşi, Zongo şi Daudu nu şi-au schimbat rutina şi convieţuirea paşnică. Nimeni nu se gândea că aici ar fi putut izbucni un conflict, spune Katrin, soţia lui Igbawua.

Şi apoi a izbucnit.

În 2014, „criza” s-a abătut asupra celor două comunităţi. Graniţele dintre triburi, religii şi culturi s-au transformat în ziduri – şi putea fi fatal să te afli de partea greşită. S-au răspândit zvonuri. Au urmat atacuri şi contraatacuri. Au fost distruse recolte, au fost măcelărite animale. Satul grupului tiv a fost ars. Au fost ucişi bărbaţi şi femei.

Igbawua şi Bala mi-au spus că ei nu au atacat pe nimeni, dar asta nu prea mai contează după ce două grupuri sunt asmuţite unul contra altuia. În timpul crizei, cei mai mulţi fermieri tiv s-au purtat de parcă toţi păstorii ar fi fost la fel; şi viceversa.

Criza a schimbat normele de comportament. Nu mai conta înţelegerea dintre oameni, ci răzbunarea. „După părerea mea, nimeni nu trebuia să ia legea în propriile mâini”, spune Bala. „Dar n-am avut curajul să le spun asta nici măcar celor din neamul meu.” El şi Igbawua au devenit refugiaţi şi îşi vizitau casele doar ocazional, ziua, cu ochii în patru după ambuscade.

Astfel de nenorociri se întâmplă în toată lumea. Oamenii se înţeleg suficient de bine timp de zeci, poate chiar sute de ani, trecând peste graniţele dintre rase, religii sau culturi. Apoi, brusc, vecinii încetează să mai fie oamenii pe care îi respecţi şi îi inviţi la masă, cu care te ajuţi sau te căsătoreşti. Toate acele chipuri, cândva familiare, devin „Ei”, „Duşmanul”, „Ceilalţi”. Şi în acest conflict între grupuri, noţiunea de individ dispare, iar empatia se evaporă, ca şi încrederea. Lucrul ăsta se poate întâmpla între

Maria Uwambaje, care în 1994 şi-a pierdut patru copii în genocidul din Rwanda, stă alături de Boniface Twagiramungu, liderul celor care i-au ucis copiii. Uwambaje l-a iertat pe Twagiramungu. Un program al Centrului Karuna pentru Pace îi ajută pe răufăcători şi pe victimele lor să-şi vindece traumele.

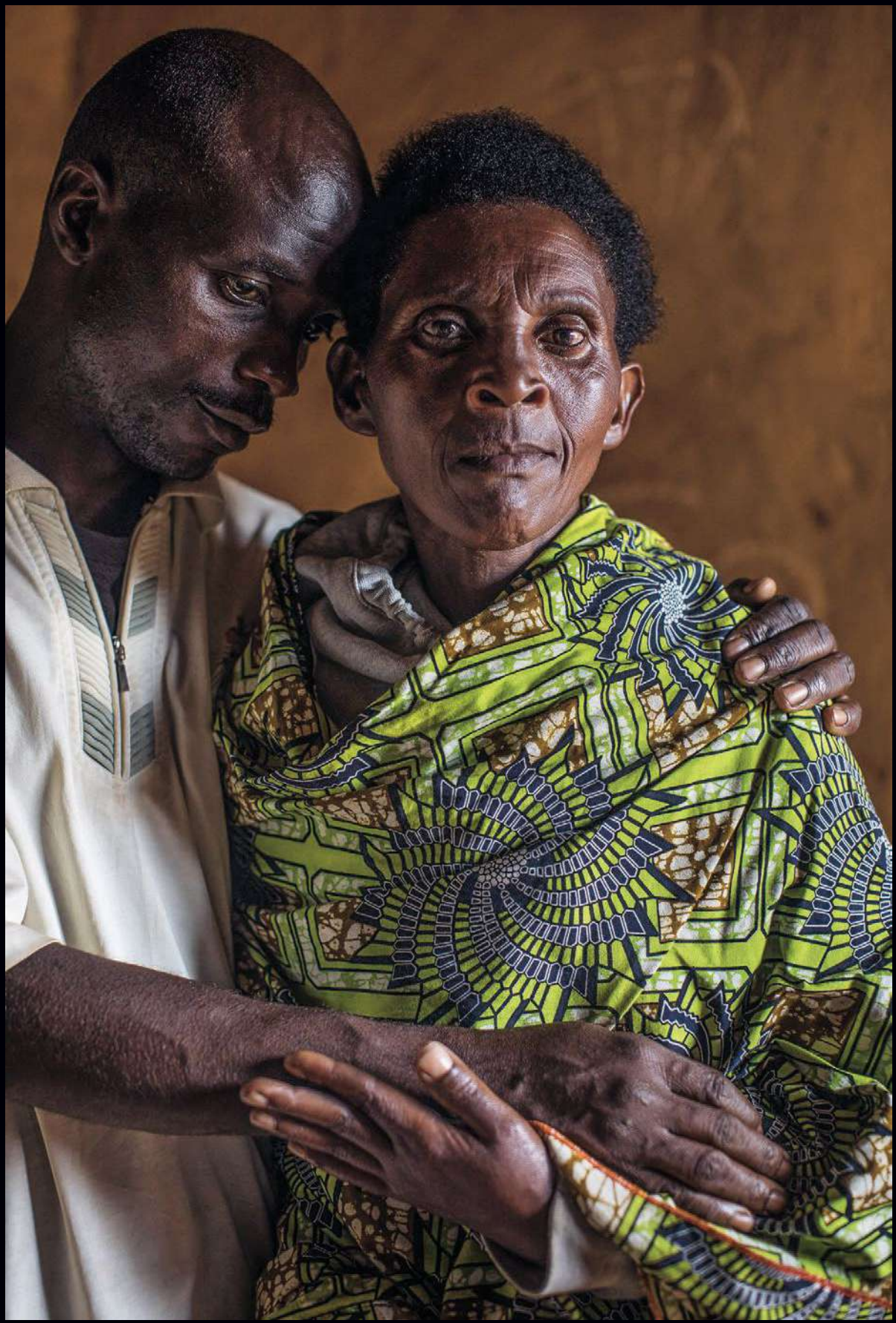

HUTU și TUTSI

Un conflict etnic agravat de moştenirea colonială a erupt într-un măcel cu proporţii de genocid.

ISTORIA

Hutu, tutsi şi alte populaţii au convieţuit paşnic timp de secole pe teritoriul de astăzi al Rwandei. Administratorii germani şi ulterior austrieci au alimentat resentimentele etnice, favorizând un grup în defavoarea celuilalt pentru a-şi urmări interesele coloniale.

DIFERENŢE

Conflictele dintre hutu şi tutsi au afectat naţiunea chiar înainte de obţinerea independenţei faţă de Belgia, în 1961. La începutul anilor '90, Rwanda a fost condusă de un guvern dominat de hutu, în război civil cu insurgenţii tutsi. Conflictul a amplificat gândirea tribală a ambelor părţi.

DECLANŞAREA CONFLICTULUI

Asasinarea preşedintelui hutu al Rwandei, în aprilie 1994, a devenit un pretext pentru extremiştii hutu, care au cerut măcelărirea populaţiei tutsi şi a moderaţilor hutu. Aproximativ 800.000 de rwandezi au fost ucişi în următoarele trei luni.

EFORTURI DE APLANARE

Guvernul Rwandei combate gândirea de tip „Noi-contra-Lor", interzicând folosirea peiorativă a termenilor „hutu" şi „tutsi". La şcoală, copiii învaţă doctrina Abanyarwanda, care promovează o identitate naţională mai presus de diviziunile etnice. Adulţii trebuie să participe la Umuganda, o zi pe lună în care toţi sătenii colaborează la un proiect comun.

NGM MAPS (TOATE)

păstorii şi fermierii din Nigeria sau între nativii şi imigranţii din Franţa sau Statele Unite. Situaţiile sunt foarte diferite, iar diferenţele sunt importante. Dar nu mai puţin importantă este rădăcina comună a acestor probleme: pretutindeni, oamenii au ajuns să sufere de „mania identităţii", după cum spune John Tooby, specialist în psihologie evoluţionistă. Nu avem ce face. Suntem programaţi genetic să facem diferenţa între Noi şi Ei. Şi, inevitabil – uneori poate chiar inconştient –, ne favorizăm pe Noi, mai ales când ne simţim ameninţaţi.

Sigur, omul are asta în comun cu multe alte specii, de la furnică până la somon sau macac. Există însă ceva ce alte specii nu fac aproape niciodată: nu-şi schimbă în timp percepţia asupra grupului şi acţiunile care derivă de aici. Păsările şi albinele nu şi-au schimbat tribul când iugoslavii s-au transformat în croaţi, sârbi şi bosniaci care se războiau între ei. Doar oamenii – hutu şi tutsi – au reuşit să decidă că nu mai pot sta în aceeaşi ţară, după secole de convieţuire paşnică. Capacitatea noastră de a ne modifica percepţiile ne oferă însă şi o oarecare speranţă, fiindcă ne îngăduie să alegem mai multă toleranţă, mai multă dreptate, mai multă pace. În Nigeria şi în alte locuri din lume, comunităţi sfâşiate de conflicte între grupuri se refac acum cu ajutor dintr-o sursă surprinzătoare: cercetătorii care ne studiază mintea. Metodele lor ajută şi la îmbunătăţirea relaţiilor comunităţii cu poliţia din Toledo, Indianapolis, şi din alte oraşe din SUA.

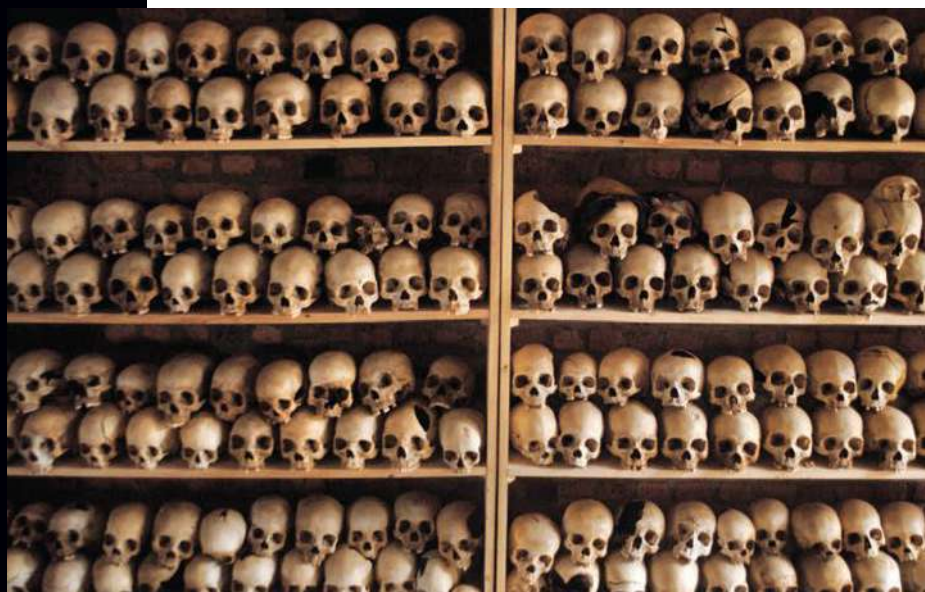

EU SUNT UN LEOPARD.

Jay Van Bavel, un neurolog de la Universitatea din New York care studiază identitatea de grup, mi-a înmânat acest ecuson vara trecută, când stăteam întins în interiorul unui RMNf, lângă biroul lui. Cât am stat acolo, mi s-au arătat fotografii cu feţe: 12 tineri albi şi 12 tineri negri. Scannerul mi-a monitorizat activitatea cerebrală pe măsură ce stabileam conexiuni între aceşti indivizi şi identităţile lor de grup. Fiind crescut în Statele Unite, am trăit toată viaţa cu categoriile de rasă ale ţării mele şi nu mi-a fost greu să îndeplinesc una dintre sarcinile primite: să clasific fiecare faţă în funcţie de culoarea pielii, deci albă sau neagră. Dar în acelaşi timp trebuia să lucrez şi cu un alt set de categorii. Mi s-a spus că bărbaţii din fotografii făceau parte din două echipe: Tigri sau Leoparzi. Ecranul m-a anunţat din ce echipă făcea parte fiecare, apoi m-a bombardat cu detalii până când am priceput totul. Dar nu mă aflam acolo ca observator neutru. Mi se spusese că eu sunt un Leopard.

Sarcinile pe care le-am primit (bazate pe un experiment derulat de Van Bavel şi colegii lui în 2008) i-au permis lui Van Bavel să compare activitatea creierului meu pe măsură ce lucra – mai întâi, cu o identitate de grup familiară şi consecventă (criteriul rasei în America), apoi cu o identitate de grup care efectiv nu avea nicio noimă.

Ca şi creierele scanate în experimentul lui iniţial, al meu s-a aprins în zone diferite dacă feţele văzute făceau parte din grup (în cazul meu, din echipa Leoparzilor) sau din exterior (echipa Tigrilor). De pildă, cortexul meu orbitofrontal, o regiune a creierului asociată cu ce ne place, s-a aprins mai puternic când am văzut o faţă din grupul meu. La fel şi girusul fusiform, o regiune implicată în procesarea identităţii feţelor.

Experimentul – ca şi zeci de altele similare din ultimii 20 de ani – a confirmat câteva informaţii importante despre cum funcţionează în creierul uman „mania identităţii". În primul rând, imaginile arată că multe dintre percepţiile şi emoţiile noastre legate de grupuri se produc în afara zonei de conştientizare şi control. Nu îi prefer în mod conştient pe albi faţă de negri. Totuşi, dacă nu mi s-ar fi spus că sunt un Leopard, aproape sigur aş fi demonstrat o preferinţă inconştientă pentru feţele albe în detrimentul celor negre. Dar n-am demonstrat-o – şi asta ilustrează o descoperire foarte importantă făcută de cercetările lui Van Bavel: noile identităţi de echipă le pot înlocui foarte uşor în mintea noastră pe cele vechi. A fost suficient ca Van Bavel să-mi spună că există două echipe şi să mă anunţe din care fac parte. A fost de ajuns pentru creierul meu, care a început să prefere Leoparzii Tigrilor, la fel de rapid şi de puternic pe cât distinge de obicei între albi şi negri.

Scanările reflectă o idee esenţială despre tendinţa oamenilor de a forma grupuri: avem un radar mental avid, care caută să afle ce grupuri din jurul nostru contează şi din care anume facem parte. Şi acest radar e tot timpul în funcţiune. Chiar şi atunci când suntem instalaţi confortabil în identităţile noastre de rasă, religie, naţionalitate sau de alt tip, mintea ne rămâne alertă, gata să depisteze noi posibile coaliţii.

Nu e greu să înţelegem de ce au ajuns oamenii să evolueze astfel încât să ţină la echipele lor şi la locul lor în acele echipe. Susţinerea reciprocă e o strategie de supravieţuire solidă pentru o creatură fragilă şi gălăgioasă, nedotată din naştere cu prea multe arme. Traiul în grup înseamnă şanse sporite de supravieţuire, motiv pentru care majoritatea primatelor trăiesc astfel. De fapt, nu există societate umană fără linii de demarcaţie clare între grupuri.

„Aşa funcţionează în general percepţia persoanelor", mi-a explicat Van Bavel. „În prima fracţiune de secundă, judecăm oamenii pe baza calităţii lor de membru al unui grup." Ţinem mult la apartenenţă, deşi nu e ceva ce trebuie să învăţăm, aşa cum învăţăm să citim sau să şofăm. E ceva ce facem automat, ca respiraţia.

De fapt, mare parte din sensibilitatea noastră faţă de grupuri începe cu mult înainte să vorbim. Bebeluşii preferă adulţii asemănători cu cei care îi îngrijesc în defavoarea celor mai puţin asemănători. Conform altor dovezi, preferă mâncărurile consumate de mamă în perioada de sarcină şi

În Ntarama, Rwanda, craniile victimelor genocidului se înşiră pe rafurile unei biserici unde au fost uciși 5.000 de oameni. În societățile post-conflict, amintirea ororilor violenței de grup e un motivator puternic pentru pace.

FOTO: BENOÎT GYSEMBERGH, *PARIS MATCH*/GETTY IMAGES

alăptare în detrimentul altor alimente; şi le place sunetul limbii pe care au auzit-o vorbită cât au stat în uter şi în prima perioadă a vieţii mai mult decât sunetul oricărei alte limbi străine. Lista acestor preferinţe continuă. Adulţi fiind, cei mai mulţi dintre noi reuşim mai bine să recunoaştem feţele şi să citim emoţiile unor oameni care arată şi se comportă ca noi.

Psihologii au stabilit de mult cât de remarcabil de uşor este să ne activăm mintea tribală. Într-un experiment clasic derulat în 1954, de pildă, cercetătorii de la Universitatea din Oklahoma au creat și despărţit în război două triburi din 22 de băieţi din zonă. Toţi erau în clasa a şasea, proveneau din cartiere similare şi erau albi. Împărţiţi în două grupuri trimise separat, cu autobuzul, în Parcul Statal Robbers Cave, băieţii au fost lăsaţi în voia lor, după ce organizatorii experimentului le-au dat doar câteva îndrumări. În scurt timp, fiecare grup s-a instalat într-o cabană cu un loc de scăldat în preajmă, şi-a găsit un nume şi şi-a stabilit nişte reguli. (Grupul Guralivilor înjura copios, în timp ce rivalii lor, Vulturii, se mândreau că vorbesc frumos şi „curat”.) Apoi, cam după o săptămână, triburile s-au descoperit reciproc.

După numai câteva zile erau deja în război – fiecare atacând cabana celuilalt şi mâncând doar cu membrii propriului grup. Jocurile de baseball şi alte competiţii s-au transformat în schimburi de insulte. Discuţiile furioase despre „*****teii ăia nenorociţi, ieşiţi cu cortul” sau „comunişti” şi „pămpălăi” s-au înteţit. Apoi, în a treia săptămână de tabără, organizatorii experimentului le-au prezentat nişte provocări false (să readucă pe drum un camion stricat, să despacheteze alimente livrate în lădiţe), care i-au obligat pe Guralivi şi pe Vulturi să colaboreze. Experienţa colaborării pentru îndeplinirea unui obiectiv comun i-a unit. După a treia săptămână de tabără, băieţii cântau imnul naţional împreună şi dăduseră uitării tot ce se întâmplase înainte.

Ofițerii Secției de Poliție din Spokane, printre care și Nick Briggs, s-au instruit cu ajutorul Simulatorului CBT de la Universitatea de Stat din Washington, în Spokane. Simulări realiste îi pregătesc pe polițiști să folosească indicii reale – nu stereotipuri – când decid dacă să folosească sau nu arme de foc.

După cum arată experimentul de la Robbers Cave, schimbarea de percepție asupra grupului este reversibilă. Uneori, îl transformăm pe „Noi" în „Ei". Dar putem și să-i transformăm pe „Ei" în „Noi".

CÂND I-AM CUNOSCUT EU, în octombrie 2017, Igbawua și Dahiru Bala participau la o adunare generală a comunităților tiv și hausa-fulani. Era prima dată după trei ani, prima dată după criză când etnici tiv precum Igbawua erau dispuși să vină în vizită în Daudu, un loc atât de familiar altă dată. Întâlnirea a început cu rugăciuni (una creștină, una musulmană) și a continuat cu discursuri care lăudau reinstalarea păcii. Apoi, cu ajutorul interpreților mei, am stat de vorbă cu bărbați și femei din ambele tabere. Ne-au povestit cum au pierdut oameni dragi, cum și-au pierdut locuințele, cum s-au ascuns zile la rând prin desiș, cum au devenit refugiați. Totuși, au adăugat că acum se înțeleg bine și că pot redeveni prieteni.

În timp ce stăteam de vorbă, cocoșii cântau, caprele behăiau și copiii se fugăreau prin praful cafeniu-roșiatic. După o vreme, dinspre moschee s-a auzit înregistrarea cu chemarea la rugăciune. La intervale de timp, câte o detunătură colosală mai răzbătea din valea de sub noi, băgând în sperieți caprele și copiii, care îi făceau pe oameni să râdă și să glumească. Se derulau teste într-un complex militar nigerian, la un kilometru sau doi depărtare, unde se verifica armamentul. Îți era greu să ți-i imaginezi pe acești oameni politicoși și relaxați temându-se unii de alții și urându-se între ei.

E o schimbare izbitoare. Ca și când toți păstorii și fermierii ar fi luat un medicament care să le atenueze spaima și ura, restabilind încrederea și simpatia pentru cei din afara propriului grup. Au făcut chiar un fel de tratament, dar nu cu pastile.

În 2015, o echipă Mercy Corps, un ONG care lucrează în regiune pentru promovarea păcii, a sosit în Zongo și Daudu împreună cu grupări locale de susținere a păcii. Au venit cu o ofertă. ONG-ul avea să doneze materialele și fondurile necesare pentru forat puțuri care aveau să aducă apă curată în cele două așezări. Locuitorii ambelor urmau să participe la un program care predă abilități de negociere și prevenire a conflictelor, apoi aveau să-și folosească acele abilități pentru a fora împreună puțurile și a le folosi în comun. Programul, dezvoltat de sociologi și bine ancorat în tot ce a aflat știința despre tendința oamenilor de a forma grupuri, demonstrează cum cercetătorii – după ce au studiat motivele care generează „mania identității" – încearcă să facă ceva în acest sens, aplicându-și teoriile pe probleme reale create de împărțirea în „Noi" și „Ei".

„Ideea e să reducem beneficiile psihologice ale conflictului și să le amplificăm pe cele ale cooperării," spune Christopher Grady,

Văzută de pe partea mexicană a graniței dintre SUA și Mexic, în apropiere de San Diego, bariera de metal ruginită dintre cele două țări pare minusculă pe lângă patru dintre cele opt prototipuri pentru zidul pe care

administrația preşedintelui Donald Trump îşi propune să-l construiască. Zidurile nu sunt doar nişte bariere fizice, ci şi un mod de a cimenta sentimentele de separare şi înstrăinare.

Soldații sud-coreeni stau de pază la granița cu Coreea de Nord, în satul Panmunjom, în iulie 2017. Deşi au aceeaşi limbă, cultură şi etnie (precum şi o civilizație veche de mai bine de 4.000 de ani), oamenii din

Peninsula Coreea sunt împărțiți din anul 1945 în două state aflate într-o puternică rivalitate – tehnic, încă în război. FOTO: DAVID GUTTENFELDER

masterand la Universitatea din Urbana-Champaign, Illinois, care ajută la măsurarea rezultatelor. Să înveţi să fii un bun negociator e „aproape o practică meditativă, în care te opreşti înainte de-a acţiona", spune Arthur Martirosyan, consultant senior în cadrul CMPartners, o firmă de consultanţă care a gândit programul de pregătire. „Asta înseamnă să spui „Recunosc această situaţie şi, fiindcă o recunosc, ştiu că ar putea declanşa emoţii distructive în mine. Vreau să deţin controlul asupra lor."

Nu există o teorie unică asupra motivelor pentru care oamenii cad pradă paradigmei „Noi-contra-Lor" şi nu există o abordare unică pentru a-i ajuta să iasă din această capcană. Dar cercetătorii tot mai numeroşi care lucrează la această problemă folosesc cu toţii aceeaşi metodă ştiinţifică. Încep cu informaţii verificabile despre mintea umană, comportamentul uman şi societatea umană. Se folosesc de aceste date ca să creeze o intervenţie pe care apoi o testează, aşa cum o companie farmaceutică ar testa un medicament. Persoane aflate în conflict sunt împărţite aleator în grupuri care primesc – şi respectiv nu primesc – „tratamentul". Apoi cercetătorii compară grupurile ca să stabilească dacă în urma tratamentului există în mod real mai puţină violenţă, mai multă dreptate, mai multă pace. În zona de lângă Zongo şi Daudu se află sate care nu au încercat instructajul în negociere şi un proiect comun. Dar dacă analizele lui Grady şi ale altor cercetători vor arăta că abordarea funcţionează, aşa cum se pare că a funcţionat în Zongo, Daudu şi alte câteva sate incluse în studiu, programul va fi pus la dispoziţia mult mai multor oameni.

CEEA CE SIMULATORUL de zbor e pentru piloți e și „simulatorul de folosire a forței" pentru polițiști. Versiunea folosită la Universitatea de Stat din Washington (WSU), Spokane, e tipică din multe puncte de vedere. Stai în faţa unui ecran, cu pistolul pregătit. Fiecare situaţie care se derulează pe ecran îţi cere să iei o decizie într-o fracţiune de secundă, iar miza este cum nu se poate mai mare. Un caz, de pildă, se referă la „un apel pentru violenţă domestică". Camera te poartă printr-un holişor până într-o bucătărie unde se ceartă un bărbat şi o femeie. Bărbatul o târăşte pe femeie în afara câmpului tău vizual. Când îi vezi din nou, omul ţine în mână un obiect îndreptat spre ea. Într-o altă situaţie, te confruntă cu un şofer necooperant, tras pe dreapta pentru că a încălcat o regulă în trafic. Omul se apleacă să ia ceva din maşină. Dacă acel ceva era telefonul mobil şi tu l-ai împuşcat, e posibil să fi luat o viaţă fără motiv. Dar dacă era o armă şi tu nu l-ai împuşcat, ai putea fi mort.

Există însă o diferenţă între simulatorul de la WSU şi majoritatea celor folosite de poliţie, care preia diverse profiluri demografice, inclusiv identităţi etnice şi rasiale, şi le plasează în scenarii menite să măsoare şi să contracareze prejudecăţile. Deci poliţiştii îşi exersează reacţia în situaţii tensionate, dar în acelaşi timp descoperă când şi cum îi tratează pe negri şi hispanici altfel decât pe albi. Counter Bias Training Simulator (CBTsim – Simulatorul de Instruire Anti-Prejudecată) a fost creat de Lois James, asistent universitar în cadrul Colegiului de Asistenţă Medicală al Universităţii, pentru a le arăta poliţiştilor cum e posibil ca, în situaţii identice, să-i trateze totuşi diferit pe negri, hispanici şi albi.

„Scopul CBTsim este, de fapt, să înlăture ideea de rasă sau orice alt criteriu demografic din acest proces decizional", spune James, „învăţându-i pe poliţişti să se concentreze strict asupra nivelului obiectiv de pericol".

Tocmai de o astfel de obiectivitate are nevoie societatea pentru profesiile în care e esenţial ca oamenii să fie trataţi egal: medici, avocaţi, profesori, ofiţeri de armată şi, desigur, toţi oamenii legii. Dar e foarte greu de obţinut aşa ceva, ţinând cont de cât de puternic este instinctul nostru de a împărţi oamenii în grupuri care ne stârnesc păreri sau sentimente diferite. La ora actuală, în Statele Unite se poartă o discuţie la nivel naţional despre cât de mult şi de des se întâmplă ca poliţia să nu trateze civilii în mod egal. Pe o plajă largă de activităţi, de la opriri în trafic şi arestări pentru fapte minore până la incidente în

Palestinienii şi forțele israeliene de securitate se confruntă în orașul Ramallah din Cisiordania, pe 29 decembrie 2017. Săptămâni de ciocniri au avut loc după ce, la începutul lunii, guvernul SUA și-a anunțat intenția de a-și muta ambasada la Ierusalim.

FOTO: ABBAS MOMANI, AFP/GETTY IMAGES

care polițiștii împușcă civili, dovezile arată că există diferenţe considerabile între modul în care poliţia americană îi tratează pe albi faţă de non-albi.

„M-a preocupat ceea ce mi s-a părut paradoxal”, spune Lorie Fridell, criminolog la Universitatea din South Florida, remarcând că studiile de laborator sugerează că se întâlnesc deseori asemenea prejudecăţi în rândul poliţiei. „Pe de altă parte, ştiu că majoritatea poliţiştilor vor să fie în slujba cetăţeanului şi se simt jigniţi de ideea că ar putea avea prejudecăţi. Nu sunt rasişti.”

Cheia pentru rezolvarea paradoxului, spune Fridell, e să înţelegem că prejudecăţile care ne fac părtinitori faţă de anumite grupuri nu sunt, adesea, conştiente. Sunt înnăscute – se întâmplă fără intenţia şi fără ştirea noastră. Ca preferinţa mea pentru Leoparzi în defavoarea Tigrilor, despre care am aflat de-abia după ce i-am văzut „harta” pe scanul meu cerebral. Ştiinţa percepţiei grupurilor ne dezvăluie cum funcţionează aceste prejudecăţi, spune Fridell. În plus, ne arată de ce polițiștii au dreptate să se simtă lezaţi când li se spune că ei, în mod deosebit, sunt părtinitori. Prejudecățile inconştiente care îl fac pe un polițist să-i favorizeze pe cei ca el sunt la fel de puternice la Fridell, la mine și la tine.

Programul lui Fridell – Fair and Impartial Policing (FIP) – instruiește polițiștii să fie corecți și imparţiali. Ca și simulatorul lui James, e conceput să-i ajute pe cei ce aplică legea să-şi gestioneze preferinţele – adesea neobservate – care îi fac să încline

ISRAELIENII și PALESTINIENII

Revendicări contradictorii asupra pământurilor lasă prea puţin loc pentru o coexistenţă paşnică.

ISTORIE

Israelul şi teritoriile palestiniene sunt loc de baştină atât pentru evrei, cât şi pentru palestinieni. În secolul al XIX-lea, sionismul – mişcarea pentru crearea unui stat evreiesc – a luat amploare, atrăgând în zonă sute de mii de evrei. În 1948, visul sionist a devenit realitate prin înfiinţarea Israelului. Când a izbucnit războiul între noua naţiune şi vecinii săi arabi, sute de mii de palestinieni au fost strămutaţi.

DIFERENŢE

Religia şi etnia au jucat un rol, însă conflictul este, de fapt, o luptă pentru teritorii şi suveranitate. Extremiştii de ambele părţi resping compromisul şi doresc excluderea celorlalţi, ideal la care nu vor să renunţe din raţiuni politice.

DECLANŞAREA CONFLICTULUI

Ripostele la controlul israelian asupra teritoriilor ocupate şi la aşezările coloniştilor duc la desfăşurări de forţe militare într-o spirală continuă a violenţei. După ani de conflict, cele două tabere nu mai au încredere una în cealaltă.

EFORTURI DE APLANARE

Deşi unele grupuri civile fac eforturi neobosite pentru promovarea bunei înţelegeri reciproce, în ultimă instanţă, conflictul poate fi rezolvat doar prin acorduri naţionale şi internaţionale.

La Punctul de Control 300 de lângă Betleem, palestinienii din Cisiordania – dintre care unii se cațără pe ziduri ca să nu mai stea la coadă – așteaptă permisiunea să intre în Israel. Diferențele de șanse eco-

nomice agravează adesea diviziunea pe bază de religie, etnie sau revendicări teritoriale rivale.

Conflictul dintre grupuri afectează oameni care nu au niciun cuvânt de spus în luptă. După ce au fugit de armatele din Myanmar, sute de copii rohingya se zbat să-şi găsească de mâncare în tabăra pentru refugiaţi de

la Balukhali, în sudul Bangladeshului. În 2017, cel puțin 700.000 de etnici rohingya au fost obligați să fugă din calea unei campanii de crime, violuri și distrugeri inițiate de armata din Myanmar.

ROHINGYA și BIRMANII

Pentru că i se neagă şi drepturile cetăţeneşti elementare, o minoritate oprimată e obligată să-şi părăsească ţara.

ISTORIE

Majoritatea populaţiei budiste discrimina de multă vreme populaţia rohingya, o minoritate musulmană. Fenomenul s-a acutizat în 1982, când guvernul militar a complicat mult procedura prin care rohingya îşi puteau obţine cetăţenia. În 2012, după violenţe în statul Rakhine, unde trăiesc majoritatea rohingya, guvernul i-a mutat pe mulţi în tabere.

DIFERENŢE

Religie şi rasă. Cei mai mulţi birmani sunt budişti, iar rohingya sunt cu precădere musulmani. În rândul birmanilor există resentimente puternice contra celor din Asia de Sud, inclusiv contra minorităţii rohingya, ai căror strămoşi au fost în multe cazuri aduşi din Bangladesh ca forţă de muncă pentru regimul colonial britanic.

DECLANŞAREA CONFLICTULUI

Atacurile recente ale unei mici grupări militante rohingya au fost folosite ca să justifice o campanie sistematică de violuri, crime şi incendieri, care a silit sute de mii de rohingya să se refugieze în ţările vecine.

EFORTURI DE APLANARE

Guvernul a aprobat o serie de recomandări ale unei comisii de consiliere ONU, care aborda cauzele profunde ale crizei. Acestea recomandări n-au fost însă implementate, iar între timp opresiunea continuă.

în favoarea Noastră, nu a Lor, astfel încât să nu le afecteze obligaţia de a-i trata pe toţi egal. Pentru un poliţist, „Noi” ar putea fi „Noi, care respectăm legea”, versus „Ei, care au cazier”; sau ar putea fi „Noi, poliţiştii” contra „Ei, civilii”. Însă în Statele Unite, care au o îndelungată istorie de nedreptăţi bazate pe criteriul rasei şi trăite de afro-americani şi alte minorităţi, „Noi” înseamnă adesea şi „Noi, oamenii albi”, iar „Ei” înseamnă oricine altcineva.

Din 2007, Fridell a primit granturi de peste 1,5 milioane de dolari din partea Departamentului pentru Justiţie american şi a pregătit mii de ofiţeri din sute de secţii de poliţie din SUA şi Canada.

„Dezbaterea despre cât de părtinitoare e poliţia s-a rezumat la prejudecăţile explicite”, mai spune Fridell, ca şi când principala problemă ar fi poliţiştii care sunt rasişti în mod deliberat. Dar, dacă abordăm problema din punctul de vedere al funcţionării minţii umane în general, discuţia devine mai sinceră. „Nu arătăm pe nimeni cu degetul”, spune ea. „Nu discutăm despre cât de părtinitoare e poliţia. Discutăm despre cât de părtinitori sunt oamenii.”

Când am vizitat Departamentul Metropolitan de Poliţie în 2017, nişte ofiţeri cu grade mari veniseră să participe la cursul lui Fridell cu liderii comunităţii. Ca şi în alte oraşe mari, în Indianapolis există probleme de încredere între poliţişti şi comunităţile minoritare. În multe cartiere majoritar afro-americane, poliţiştii se simt mai degrabă ocupanţi decât funcţionari publici. Afro-americanii reprezintă 26%

din populaţia oraşului, dar numai 15% din poliţie.

Şeful Poliţiei din Indianapolis, Bryan K. Roach, numit în ianuarie 2017, vrea să îmbunătăţească aceste relaţii. După cum spune şi el, a fost atras de FIP fiindcă se bazează pe cercetare, nu pe opinii. „Mi-a atras atenţia fiindcă e susţinut ştiinţific, ceea ce îl face ceva mai «comestibil» pentru oamenii care nu consideră că asta ar fi o problemă." Roach a decis ca toţi cei 1.600 de ofiţeri din departament să facă acest curs despre prejudecata instinctivă. A început cu el însuşi, cu ofiţerii cei mai înalţi în grad şi cu reprezentanţi ai comunităţilor din tot oraşul.

„Cred că a mers foarte bine", spune Patricia Payne, profesoară pensionară şi administrator de şcoală, care ţine cursuri antirasism în sistemul şcolar din Indianapolis. Fiind un curs bazat pe ştiinţa care studiază tendinţa oamenilor de a se organiza în grupuri, spune ea, i-a ajutat pe activişti şi pe comandanţii din poliţie să poarte o conversaţie respectuoasă. „Mi-am dat seama că era prima dată când mă aflam cu adevărat într-un loc unde ascultam şi punctul de vedere al poliţiei", adaugă ea.

E categoric o idee bună să încurajăm comunicarea între departamentele de poliţie şi oamenii în slujba cărora lucrează. Dar până la urmă, cea mai importantă calitate a acestui curs este aceeaşi pe care societatea o vrea de la toate „tratamentele inovatoare". Funcţionează? E teribil de greu să obţii un răspuns. Cum demonstrezi că o atitudine exprimată în iunie ţi-a afectat comportamentul în octombrie? Cercetătorii încep de-abia acum să se dumirească.

De exemplu, James şi colegii ei au început recent un proiect de doi ani care va monitoriza câteva secţii de poliţie din Ohio în relaţia lor cu cei pe care îi trag pe dreapta, îi opresc, îi arestează sau cu care au diverse alte interacţiuni. În 2018, studiul va înregistra pur şi simplu cum se comportă poliţiştii, folosind momente alese aleator din filmările făcute de camerele purtate de ei în combinaţie cu plângeri înaintate de cetăţeni şi alte surse de date. În anul următor, fiecare departament va fi divizat aleator în patru grupuri. Un grup va funcţiona în continuare absolut la fel, fără niciun fel de pregătire (grupul de control, echivalentul comportamental al pacienţilor care primesc un tratament placebo în timpul studiilor clinice). Un al doilea grup va fi instruit doar cu ajutorul CBTsim. Al treilea grup va face pregătire la clasă, iar ultimul şi cu simulatorul, şi la clasă.

În următoarele nouă luni, cercetătorii vor colecta acelaşi tip de date ca şi înainte. Rezultatul acestui test cu control aleator, în 2020, va fi un munte de date care va compara cum acţionează poliţiştii cu diverse tipuri de pregătire faţă de cei care nu au lucrat deloc contra prejudecăţilor instinctive. Iar datele vor stabili dacă şi cum pot ajuta aceste cursuri la o poliţie mai corectă.

Astfel de testări minuţioase se derulează tot mai frecvent şi în alte contexte, în toată lumea. În câţiva ani, s-ar putea să ne arate că, în sfârşit, am descoperit adevărata ştiinţă a tendinţei umane de a forma grupuri – o ştiinţă care ne-ar putea ajuta să ne stăpânim aceste instincte înainte să ne stăpânească ele pe noi. Astfel ne-ar putea fi mai uşor să facem lumea noastră mai paşnică şi mai dreaptă.

Dar nimeni nu-şi imaginează că va fi simplu. Din octombrie anul trecut, când am fost în Benue, conflictele violente din regiune dintre fermieri şi păstori s-au agravat, alimentate în parte şi de noua lege antipăşunat din Benue, despre care păstorii spun că ar fi gândită astfel încât să-i alunge complet din stat.

La momentul redactării acestui articol, însă, pacea negociată între fermierii din Zongo şi păstorii din Daudu încă rezista. Ba chiar păstori ameninţaţi în alte părţi veneau în Zongo-Daudu să caute refugiu. Când această invazie i-a alarmat pe fermierii locali, rezidenţi din cele două comunităţi care fuseseră instruiţi cum să negocieze au reuşit să detensioneze situaţia şi să încurajeze respectul reciproc.

Ca mulţi oameni din ambele tabere ale unui conflict, Solomon Igbawua a legat noile idei ale cursurilor de negociere de credinţa lui. Iertarea greşelilor trecutului, spune el, este o idee bună pentru negociatori, dar şi o obligaţie pentru creştini. I-a iertat pe păstori, îmi spune, în cea mai mare parte. Dar când vede câte un bărbat mai în vârstă, îşi aduce aminte că tatăl lui a fost ucis în luptele de acum trei ani.

„Pot să iert", spune el. „Dar nu pot să uit." □

Călugări budişti împotriva musulmanilor rohingya: Yangon, mai 2015. În conflictele extreme de tip „Noi-contra-Lor", fiecare tabără îşi dezumanizează inamicul. Călugărul ultranaționalist Ashin Wirathu compară musulmanii cu câinii turbați și crapii invazivi.

FOTO: JONAS GRATZER, GETTY IMAGES

În Ramiro, Rwanda, Cyrille Namubonye, participant activ la genocid, se plimbă alături de Maria Nyiramba-rushimana în timpul unui seminar al Centrului Karuna pentru Pace, care își propune să educe încrederea și

iertarea. „În procesul lor de vindecare, Cyrille şi-a dat seama că are nevoie de Maria, iar Maria şi-a dat seama că are nevoie de Cyrille”, spune Rosette Sebasoni, manager de proiect de la Karuna.

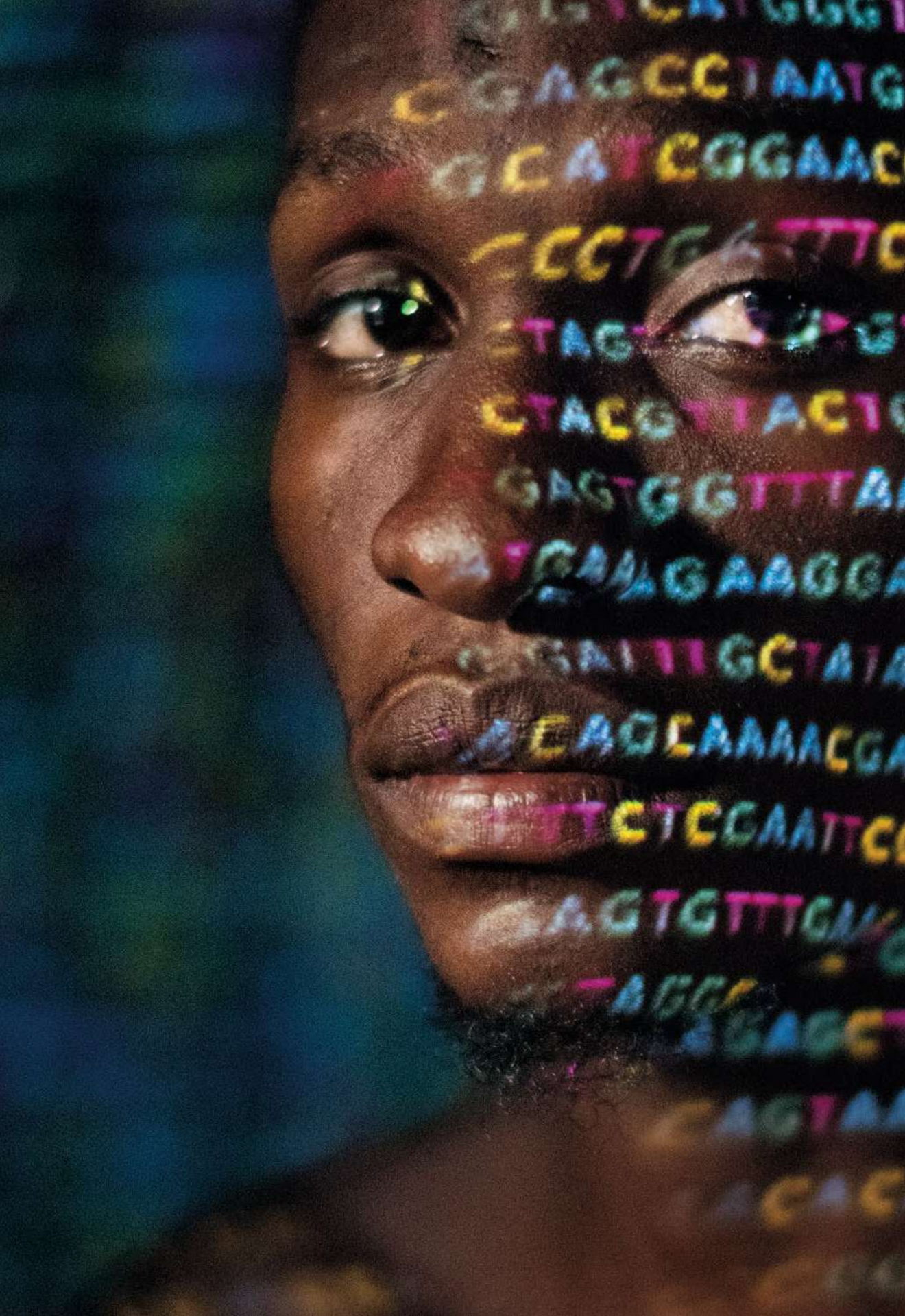

Cele patru litere ale codului genetic – *A*, *C*, *G* și *T* – sunt proiectate pe Ryan Lingarmillar, din Uganda. ADN-ul dezvăluie ce maschează culoarea pielii: toți avem strămoși africani.

Dincolo de culoare

Ce înseamnă mai exact rasa? Știința ne spune că termenul n-are nicio bază genetică sau științifică. Nu este decât o etichetă, în mare parte inventată, folosită pentru a ne defini și dezbina.

Text **ELIZABETH KOLBERT**
Foto **ROBIN HAMMOND**

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, unul dintre cei mai renumiți oameni de știință din America era doctorul Samuel Morton. Trăia în Philadelphia și colecționa cranii.

Nu făcea nazuri. Accepta cranii strânse de pe câmpuri de luptă și furate din catacombe. Unul dintre cele mai celebre era al unui irlandez trimis ca prizonier în Tasmania (și spânzurat mai târziu fiindcă omorâse și mâncase alți condamnați). Morton aplica fiecărui craniu aceeași procedură: îl umplea cu boabe de piper (mai târziu a trecut la alice), pe care le răsturna apoi într-un recipient ca să măsoare volumul cutiei craniene.

Morton credea că oamenii se împart în cinci rase și fiecare rezultase dintr-un act de creație separat. Rasele aveau caractere distincte, corespunzătoare cu locul lor într-o ierarhie dictată de divinitate. „Craniometria" lui Morton arăta, după cum susținea el, că albii sau „caucazienii", erau rasa cea mai inteligentă. Cei din estul Asiei – Morton îi numea „mongoli" –, deși „ingenioși" și „cultivabili", erau pe treapta imediat inferioară. Urmau populațiile din sud-estul Asiei și, după ele, amerindienii. Negrii sau „etiopienii" erau ultimii. În deceniile dinaintea Războiului Civil american, ideile lui Morton au fost adoptate rapid de susținătorii sclaviei.

„Era foarte influent, mai ales în Sud", spune

Craniile din colecția lui Samuel Morton, părintele rasismului științific, ilustrează clasificarea oamenilor în cinci rase – născute, afirma el, din acte de creație separate. De la stânga la dreapta: femeie neagră și bărbat alb, ambii americani; indigen din Mexic; femeie din China; bărbat malaiezian.

Paul Wolff Mitchell, antropolog la Universitatea din Pennsylvania, care îmi arată colecția de cranii, aflată acum la muzeul aceleași instituții. Privim cutia craniană a unui olandez cu capul remarcabil de mare, care l-a făcut pe Morton să exagereze capacitățile caucazienilor. La moartea doctorului, în 1851, *Charleston Medical Journal* din Carolina de Sud l-a lăudat pentru că „l-a pus pe negru la locul lui, ca rasă inferioară".

Azi, Morton este cunoscut ca părintele rasismului științific. Dacă ne gândim cât de multe dintre ororile ultimelor secole se trag din ideea că o rasă este inferioară alteia, un tur al colecției lui devine o experiență zguduitoare. Trăim încă, într-o măsură neplăcut de mare, cu moștenirea lui Morton: distincțiile rasiale ne modelează în continuare cartierele, politica și modul cum ne vedem pe noi înșine.

Toate acestea rămân actuale, deși ce ne spune de fapt știința despre rasă este exact opusul afirmațiilor lui Morton.

El credea că identificase diferențe imutabile, moștenite, între diferite populații, dar pe vremea lui – la scurtă vreme după ce Charles Darwin își formulase teoria evoluției și cu mult înainte să fie descoperit ADN-ul – cercetătorii habar n-aveau cum se transmit trăsăturile. Cei care au analizat ființa umană la nivel genetic spun că însăși categoria „rasă" este o concepție greșită. De fapt, când oamenii de știință au început să asambleze primul genom uman complet, cu informații cumulate de la mai mulți indivizi, au colectat intenționat mostre de la persoane care se identificau ca membri ai unor rase diferite. În iunie 2000, când s-au anunțat rezultatele în cadrul unei ceremonii la Casa Albă, Craig Venter, pionier al secvențierii ADN-ului, a remarcat: „Conceptul de rasă n-are nicio bază genetică sau științifică".

ROBERT CLARK. FOTOGRAFIAT LA MUZEUL UNIVERSITĂȚII DIN PENNSYLVANIA

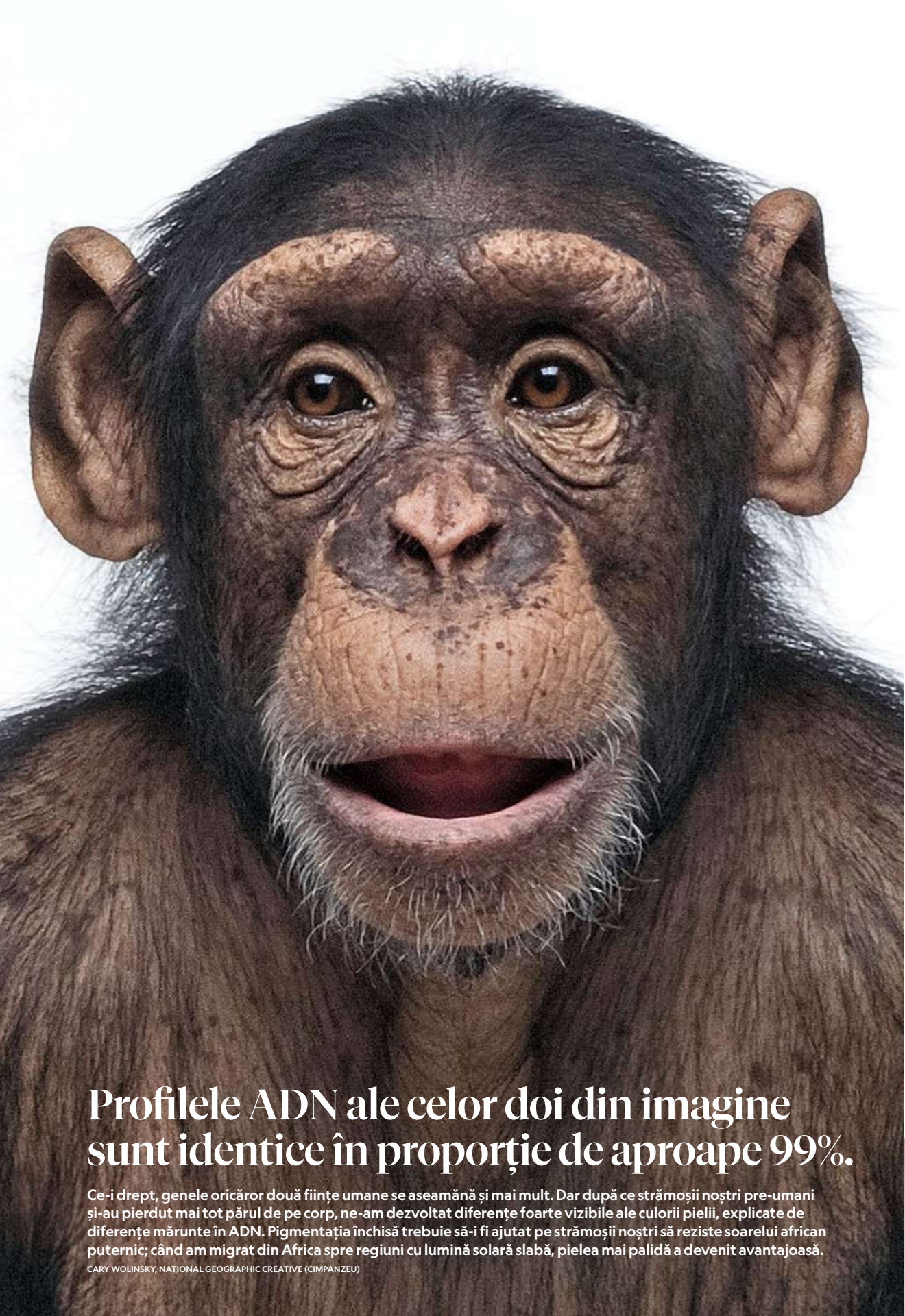

Profilele ADN ale celor doi din imagine sunt identice în proporție de aproape 99%.

Ce-i drept, genele oricăror două ființe umane se aseamănă și mai mult. Dar după ce strămoșii noștri pre-umani și-au pierdut mai tot părul de pe corp, ne-am dezvoltat diferențe foarte vizibile ale culorii pielii, explicate de diferențe mărunte în ADN. Pigmentația închisă trebuie să-i fi ajutat pe strămoșii noștri să reziste soarelui african puternic; când am migrat din Africa spre regiuni cu lumină solară slabă, pielea mai palidă a devenit avantajoasă.

CARY WOLINSKY, NATIONAL GEOGRAPHIC CREATIVE (CIMPANZEU)

ÎN ULTIMELE CÂTEVA DECENII, cercetarea genetică a dezvăluit două adevăruri profunde despre oameni. Primul e că suntem cu toții înrudiți îndeaproape – mai îndeaproape decât toți cimpanzeii, deși astăzi există mult mai mulți oameni. Fiecare dintre noi are aceeași colecție de gene, dar, cu excepția gemenilor identici, indivizii au versiuni puțin diferite ale unora dintre ele. Studierea acestei diversități genetice le-a permis cercetătorilor să reconstituie un fel de arbore genealogic al populațiilor umane. De aici a răsărit al doilea adevăr profund: toți oamenii din ziua de azi sunt africani.

Specia noastră, *Homo sapiens,* a evoluat în Africa – nimeni nu știe sigur și precis perioada sau locul. Cea mai recentă descoperire fosilă, din Maroc, sugerează că trăsăturile omului cu anatomie modernă au început să apară cu până la 300.000 de ani în urmă. După aceea, am rămas în Africa încă vreo 200.000 de ani, dar chiar și pe atunci unele grupuri s-au așezat în noi regiuni de pe continent și s-au izolat – dând naștere unor populații noi.

La om, ca la orice altă specie, schimbările genetice rezultă din mutații aleatorii – mici modificări în ADN, codul vieții. Rata apariției mutațiilor este mai mult sau mai puțin constantă, așa că, cu cât un grup supraviețuiește mai mult, transmițându-și genele din generație în generație, cu atât mai multe modificări vor acumula genele respective. În același timp, cu cât trece mai mult timp de la separarea a două grupuri, cu atât vor dezvolta mai multe trăsături distincte.

Analizând genele africanilor din prezent, cercetătorii au observat că populația khoe-san, din sudul Africii, este una dintre cele mai vechi ramuri ale arborelui genealogic uman. Pigmeii din Africa Centrală au și ei o lungă istorie ca grup distinct. Cu alte cuvinte, cele mai profunde diferențe din cadrul familiei umane nu sunt cele dintre așa-numitele rase diferite – de exemplu albi, negri, asiatici sau amerindieni –, ci cele dintre populațiile africane ca khoe-san și pigmeii, separate cu zeci de mii de ani înainte ca oamenii să părăsească Africa.

TOȚI NON-AFRICANII DIN ZIUA DE AZI, după cum arată genetica, se trag din câteva mii de oameni plecați din Africa acum circa 60.000 de ani. Acești migratori se înrudeau cel mai îndeaproape cu grupuri care trăiesc azi în estul Africii, printre care populația hadza din Tanzania. Pentru că erau un segment mic din populația africană, migratorii au luat cu ei doar o frântură din diversitatea genetică a acesteia.

Undeva, pe parcurs, poate în Orientul Mijlociu, călătorii s-au întâlnit și s-au încrucișat cu altă specie umană, oamenii de Neanderthal; mai departe, la est, i-au întâlnit pe denisovani. Se crede că ambele specii au evoluat în Eurasia dintr-un hominin plecat din Africa mult mai devreme. Unii experți mai cred că exodul de acum 60.000 de ani a fost, de fapt, al doilea val al migrației omului modern din Africa. (Vezi harta de la pagina 101.) Dacă a fost așa, genomurile noastre de azi arată că al doilea val l-a acoperit complet pe primul.

Relativ vorbind, răspândirea prin lume a urmașilor acelor migratori e ca o explozie. Acum 50.000 de ani ajunseseră deja în Australia. Acum

Mutație genetică Genele suferă mutații aleatorii în timp. Cele benefice tind să se transmită mai departe și să se răspândească în rândul populației.

Vechi fluctuații de lumină și întuneric

Efectul melaninei asupra culorii pielii umane depinde de multe gene. Acestea sunt mai vechi decât specia umană; unele apar la șoareci și la pești. Mare parte din diversitatea culorilor pielii în Africa se explică prin variațiile a patru dintre ele – mutații în urma cărora o genă ajunge să genereze piele închisă sau deschisă la culoare. Pe măsură ce strămoșii noștri s-au răspândit pe planetă, diverse mutații au devenit avantajoase la diferite latitudini și s-au transmis urmașilor.

45.000 de ani se așezaseră în Siberia, iar acum 15.000 de ani trăiau și în America de Sud. Pe măsură ce populau diferite zone de pe glob, formau grupuri noi, izolate geografic unele de altele, și astfel își dobândeau propriul set de mutații genetice.

Majoritatea acestor mici modificări nu le făceau nici bine, nici rău. Dar ocazional apărea câte o mutație care se dovedea avantajoasă într-un mediu nou. Sub presiunea selecției naturale, se răspândea rapid în populația locală. La altitudini mari, de exemplu, nivelul de oxigen este scăzut, așa că cei care populau înălțimile Etiopiei, Tibetul sau podișul Altiplano din Anzi aveau de câștigat din mutațiile care îi ajutau să reziste la aerul rarefiat. La fel, inuiții, care au adoptat un regim alimentar marin bogat în acizi grași, au modificări genetice care i-au ajutat să se adapteze la hrana locală.

Uneori este evident că selecția naturală a favorizat o mutație, dar nu și de ce. Este cazul unei variante a genei numite *EDAR*. Majoritatea oamenilor cu strămoși est-asiatici și amerindieni au cel puțin o copie a acestei variante, numită 370A, iar mulți posedă două. Dar este rară la cei de origine africană și europeană.

La Facultatea de Medicină Perelman a Universității din Pennsylvania, Yana Kamberov, genetician, a introdus la șoareci varianta est-asiatică a genei *EDAR* pentru a înțelege ce face. „Sunt simpatici, nu?”, spune ea, deschizând cușca să mi-i arate. Șoarecii arată normal, au blana cafenie și netedă și ochi negri, sclipitori. Dar la microscop se deosebesc de verii lor la fel de drăgălași în aspecte subtile, dar importante. Au blana mai deasă, glandele sudoripare mai numeroase și pernițele de grăsime din jurul glandelor mamare mai mici.

Șoarecii lui Kamberov indică de ce unii est-asiatici și amerindieni au părul mai des și mai multe glande sudoripare. (Efectul *EDAR* asupra sânilor la om este neclar.) Dar nu dau niciun motiv evolutiv. Poate, speculează Kamberov, strămoșii est-asiaticilor de azi au întâlnit la un moment dat o climă în care cei cu mai multe glande sudoripare erau avantajați. Sau poate că părul mai des îi ferea de paraziți. Sau poate 370A genera alte beneficii pe care ea încă nu le-a descoperit, iar schimbările identificate erau, de fapt, doar anexe. Genetica funcționează de multe ori astfel: o schimbare măruntă poate avea multe efecte fără legătură cu ea. Se întâmplă să fie util doar unul – care are șanse să persiste și după dispariția condițiilor în care a fost folositor, așa cum familiile transmit din generație în generație fotografii vechi, deși de mult nu își mai amintește nimeni cine apare în ele.

„Fără o mașină a timpului nu vom afla”, oftează Kamberov.

DE MULTE ORI, ADN-UL este comparat cu un text în care literele reprezintă baze azotate – *A* de la adenină, *C* de la citozină, *G* de la guanină și *T* de la timină. Genomul uman este format din trei miliarde de perechi de baze azotate – pagini și pagini de *A, C, G* și *T* – împărțite în aproximativ 20.000 de gene. Mutația care le dă est-asiaticilor păr mai des este o singură schimbare de bază într-o singură genă, în care T a fost înlocuit de C.

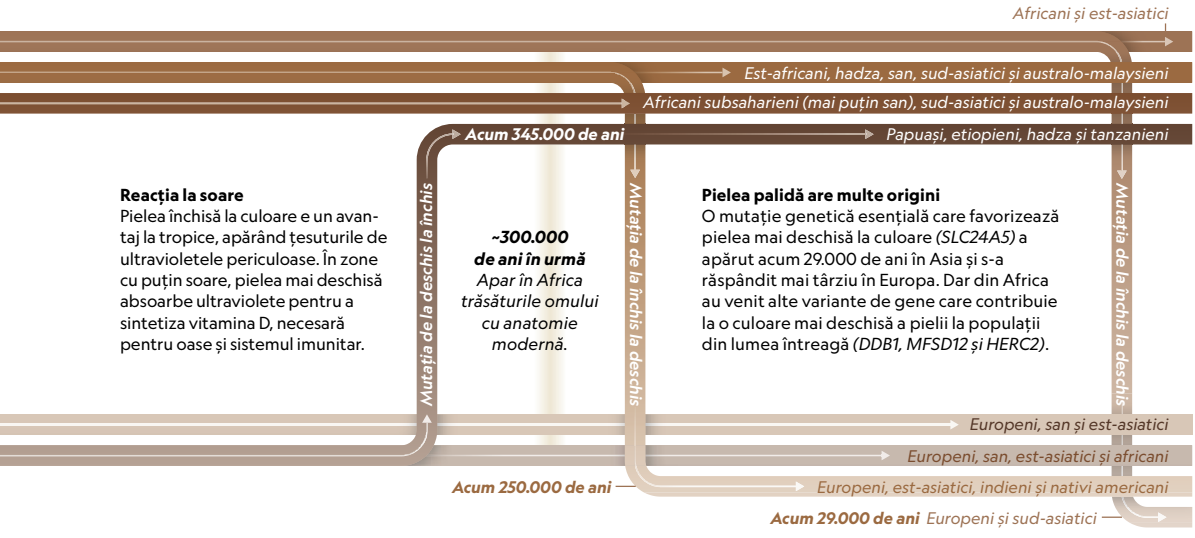

JASON TREAT ȘI RYAN T. WILLIAMS, NGM
SURSE: SARAH TISHKOFF, UNIVERSITATEA DIN PENNSYLVANIA

În Africa există mai multă diversitate decât pe toate celelalte continente laolaltă.

Motivul este că oamenii moderni au apărut în Africa și au trăit cel mai mult acolo. Au avut timp să își dezvolte o diversitate genetică enormă – care acoperă și culoarea pielii. Cercetătorii care o studiază se ghidează uneori după diversitatea lingvistică a Africii – peste 2.000 de limbi (vezi harta). Fotograful Robin Hammond le-a urmat exemplul și a vizitat cinci comunități lingvistice reprezentative. Portretele lui acoperă tot spectrul de culori, de la Neilton Vaalbooi (stânga sus), băiat din populația sud-africană khoe-san, până la Akatorot Yelle (dreapta jos), fată din populația keniană turkana. „Nu există rasă africană omogenă", spune geneticiana Sarah Tishkoff, de la Universitatea Pennsylvania. „Chiar nu există".

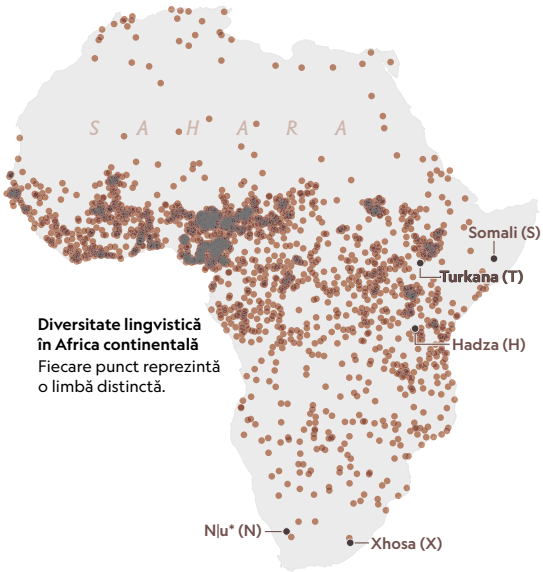

Diversitate lingvistică în Africa continentală
Fiecare punct reprezintă o limbă distinctă.

1. Neilton Vaalbooi (N), 2. Isaac Adams (N),
3. Sadam Abdirisak (S), 4. Helena Hamisi (H),
5. Ejore Elipan Abong (T), 6. Bianca Springbok (N),
7. Ayub Abdullahi (S), 8. Mohamed Ali (S),
9. Erinyok Eyen (T),10. Johanna Koper (N),
11. David Vaalbooi (N), 12. Chahida van Neel (N),
13. Tulisa Ngxukuma (X), 14. Petrus Vaalbooi (N),
15. Abdhllahi Mohamed (S), 16. Palanjo Kaunda (H),
17. Monwabisi Makoma (X), 18. Akatorot Yelle (T)

*N|u este una din numeroasele limbi khoe-san.

NGM MAPS. SURSE: GLOTTOLOG 3.1, INSTITUTUL MAX PLANK PENTRU ȘTIINȚA ISTORIEI UMANE; SARAH TISHKOFF, UNIVERSITATEA DIN PENNSYLVANIA; BRENNA HENN, UNIVERSITATEA STONY BROOK, NEW YORK; RICHARD E. W. BERL, UNIVERSITATEA DE STAT DIN COLORADO

1

10

11

14

15

2

3

4

5

6

7

8

9

12

13

18

16

15
17

În același fel, principalul responsabil pentru pielea mai deschisă la culoare a europenilor este o singură mutație măruntă în gena numită *SLC24A5,* care are aproximativ 20.000 de baze. În poziția în care majoritatea africanilor din zona subsahariană au un G, europenii au un A. Acum aproximativ un deceniu, Keith Cheng, patolog și genetician de la Colegiul de Medicină al Universității de Stat din Pennsylvania, a descoperit mutația studiind pești-zebră înmulțiți selectiv pentru a avea dungi mai deschise la culoare. S-a dovedit că aceștia aveau o mutație într-o genă de pigment analogă cu gena modificată a europenilor.

Pe baza ADN-ului extras din oase preistorice, paleogeneticienii au descoperit că înlocuirea G-ului cu A-ul a apărut în vestul Europei relativ recent, acum aproximativ 8.000 de ani, la o populație venită din Orientul Mijlociu care a adus cu ea și o nouă tehnologie: agricultura. Altfel spus, probabil că locuitorii timpurii ai Europei – vânătorii-culegători care au creat picturile rupestre spectaculoase de la Lascaux, de exemplu – nu aveau pielea albă, ci cafenie. ADN-ul preistoric sugerează că mulți europeni cu pielea închisă la culoare aveau și ochi albaștri, combinație rar întâlnită azi.

„Genetica arată că amestecul și deplasările s-au repetat și că imaginea pe care ne-o formăm despre «structurile rasiale» din trecut este aproape întotdeauna greșită", spune David Reich, paleogenetician de la Universitatea Harvard, a cărui nouă carte pe această temă se intitulează *Who We Are and How We Got Here.* Nu există trăsături fixe asociate cu zone geografice anume, spune Reich, fiindcă, de câte ori izolarea a creat diferențe între populații, de atâtea ori migrația și încrucișarea le-au atenuat sau eliminat.

În prezent, culoarea pielii oamenilor de pe glob variază enorm. Mare parte din diferență se corelează cu latitudinea. Mai aproape de Ecuator, lumina solară mai abundentă face din pielea închisă la culoare un scut util împotriva radiației ultraviolete; spre poli, unde problema e lumina solară prea puțină, pielea mai palidă favorizează producția de vitamina D. Tonul pielii ține de colaborarea câtorva gene; diferite grupuri au numeroase combinații de modificări. Dintre africani, unele populații, ca mursi din Etiopia, au o piele ca de abanos, în timp ce altele, ca khoe-san, au pielea arămie. Mulți est-africani cu pielea închisă la culoare posedă, spre surprinderea cercetătorilor, varianta pentru piele palidă a genei *SLC24A5.* (Se pare că a venit în Africa, la fel ca în Europa, din Orientul Mijlociu.) Cât despre est-asiatici, au în general pielea deschisă la culoare, dar au varianta pentru piele cafenie a genei. Cheng încearcă să afle de ce cu ajutorul peștilor-zebră. „Nu e simplu", spune el. Când vorbesc despre rasă, oamenii par să se refere în general la culoarea pielii și, în același timp, la ceva mai mult. Este moștenirea celor ca Morton, care au dezvoltat „știința" rasei pentru a-și confirma prejudecățile și au greșit complet partea științifică. În ziua de azi, știința ne arată că diferențele vizibile dintre populații sunt accidente istorice. Reflectă modul cum s-au adaptat strămoșii noștri la expunerea la soare și aproape nimic altceva.

„De multe ori, avem impresia că dacă știm ce culoare are pielea unui om, știm despre el și X, Y, Z lucruri", spune Heather Norton, expertă în antropologie moleculară la Universitatea din Cincinnati, care studiază pigmentarea. „De aceea, cred că ar avea un impact puternic explicația că toate schimbările vizibile vin doar din faptul că eu am un *A* în genom, iar ea are un *G*."

LA VREO ORĂ CU MAȘINA de colecția lui Morton, la Universitatea West Chester, Anita Foeman conduce proiectul DNA Discussion. Într-o dimineață însorită de toamnă, se adresează celor mai recenți participanți – doisprezece studenți de toate culorile, care se uită la ecranele laptopurilor. Cu câteva săptămâni în urmă, completaseră chestionare despre genealogia lor. Ce origini credeau că au? Apoi dăduseră probe de salivă pentru testarea genetică. Acum, pe calculator, își vedeau rezultatele. Reacțiile li se citeau pe fețe.

O tânără, în a cărei familie nu își amintea nimeni de vreun strămoș care să nu fi trăit în India, este șocată să descopere că are origini parțial irlandeze. O alta, convinsă dintotdeauna că unul dintre bunicii ei era amerindian, este dezamăgită să afle că nu e așa. O a treia se declară „derutată". „Mă așteptam la mult mai mulți strămoși din Orientul Mijlociu", spune ea.

Foeman, care predă știința comunicării, este obișnuită cu astfel de reacții. A început proiectul DNA Discussion în 2006 pentru că o interesau poveștile, atât cele spuse de familii, cât și cele spuse de gene. Încă de la începuturile proiectului a fost clar că cele două categorii nu coincideau prea des. Un tânăr care se identifica drept bi-rasial a fost furios când a descoperit că ascendența lui era, de fapt, aproape în întregime europeană.

Călătoria care ne-a schimbat

În migrația lor din Africa (în două valuri, conform unor oameni de știință), oamenii s-au adaptat la noile medii în diverse moduri. Culoarea pielii este doar unul dintre ele; populațiile care trăiesc la altitudini mari, de exemplu, s-au adaptat la aerul sărac în oxigen.

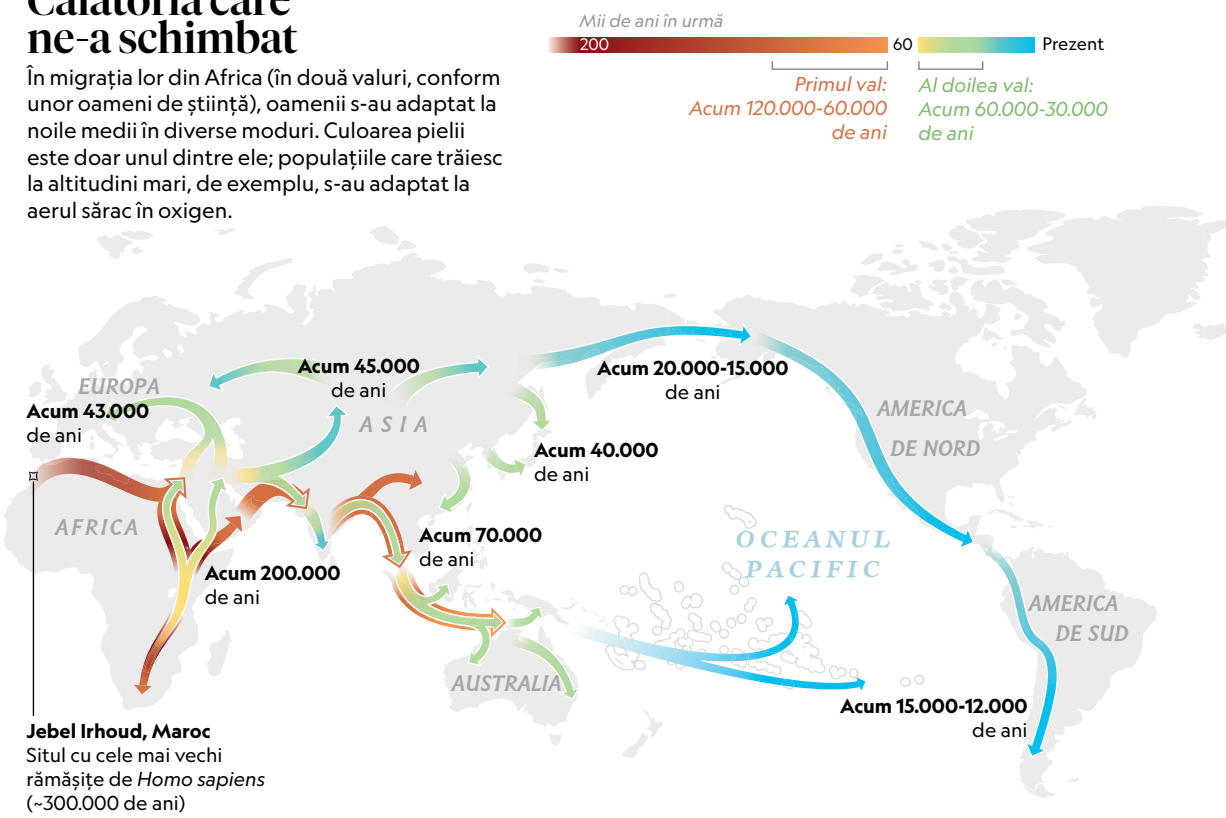

Mai mulți studenți crescuți în familii creștine au fost surprinși să afle că unii dintre strămoșii lor fuseseră evrei.

„În gene ies la iveală toate poveștile ascunse", spune Foeman. Chiar și pe ea, care se identifică drept afro-americană, au luat-o prin surprindere propriile rezultate, care au arătat că unii dintre strămoșii ei au fost din Ghana, iar alții din Scandinavia.

„Am crescut în anii '60, când pielea de culoare deschisă era foarte importantă", explică ea. „Așa că mă consider destul de brunetă. M-am mirat să aflu că un sfert din genealogia mea este din Europa.

M-a făcut să înțeleg mai profund ideea că rasa e ceva ce inventăm noi", spune ea.

Bineînțeles, doar fiindcă este „inventată", asta nu înseamnă că ideea de rasă are mai puțină greutate. Ea ne determină îngrijorător de mult percepțiile, posibilitățile și experiențele. Este oficializată în formularele de recensământ americane, în care, la cel mai recent, în 2010, li s-a cerut americanilor să își aleagă rasa dintr-o listă care reflectă istoria conceptului: printre distincții se numărau „alb", „negru", „amerindian", „indian asiatic", „chinez", „japonez" și „samoan". Distincțiile rasiale au fost incluse în legislația segregaționistă a Sudului de după perioada de reconstrucție postbelică și sunt oficializate și acum prin legi ca cea a Drepturilor Civile din S.U.A., care interzice discriminarea pe motive de rasă sau culoare a pielii. Pentru victimele rasismului, nu este cine știe ce consolare să afle că această categorisire n-are nicio bază științifică.

Secvențierea genetică, cu ajutorul căreia cercetătorii au urmărit migrațiile umane și care ne permite acum să ne aflăm originile, a introdus o nouă perspectivă asupra diversității umane. Cel puțin așa speră Foeman. Proiectul DNA Discussion îi informează pe participanți despre propriul trecut, de obicei mai complicat decât credeau. Asta deschide, la rândul ei, discuția despre istoria lungă, încâlcită și adesea brutală pe care o împărtășim, în fond, cu toții.

„Faptul că rasa este un concept imaginat de om nu înseamnă că nu ne încadrăm în diverse grupuri sau că nu există variație", spune Foeman. „Dar dacă am inventat categoriile rasiale, am putea inventa și categorii noi, mai adecvate." □

JASON TREAT ȘI RYAN T. WILLIAMS, NGM
SURSE: CHRISTOPHER BAE ET AL., *SCIENCE*, 2017

Douglas
Clarks
pandora
pandora

Neandertalienii trăiesc și azi în mulți dintre noi.

În Germania, la Düsseldorf, o sculptură de la Muzeul Omului de Neanderthal din apropiere le trezește trecătorilor curiozitatea; unii o recunosc ușor. Dintre primii oameni plecați din Africa, unii s-au întâlnit cu neandertalienii și s-au încrucișat cu ei. Prin urmare, toți non-africanii din ziua de azi au un procent mic de ADN de Neanderthal. Este posibil ca genele respective să le întărească sistemul imunitar și să le amelioreze sinteza vitaminei D, dar și să le crească riscul de schizofrenie – și de grăsime în jurul taliei.

RECONSTITUIRE DE KENNIS & KENNIS
FOTOGRAFIAT CU SPRIJINUL MUZEULUI OMULUI DE NEANDERTAL, GERMANIA

TEST ADN

Rasa e de domeniul trecutului. Genealogia este adevărata știință – una mult mai interesantă.

32%	28%	21%	14%
nord-european	sud-european	african subsaharian	asiatic de sud-vest/ nord-african

Interesul de a afla din cine ne tragem datează cel puțin de la scrierea Bibliei. În ziua de azi, impulsul cercetării genealogiei este susținut de genetica modernă, care întrețese poveștile individuale cu marea migrație a omenirii. Cele șase persoane din imagine au participat la un studiu ADN cu ajutorul kitului National Geographic (vezi mai jos). Rezultatele au indicat, în esență, aceeași moștenire „rasială", în procentele de mai sus. Dar experiențele lor sunt unice. Brenda Yurkoski (stânga jos) știa dinaintea testului (care identifică populații ancestrale, nu indivizi) că printre strămoșii ei s-au numărat Thomas Jefferson și Sally Hemings, sclava și amanta lui Jefferson. „Stră-stră-stră-străbunicul meu a inventat formula care determina dacă erai negru sau alb în America", spune ea. „Eu aș fi fost considerată «negresă pe sfert»."

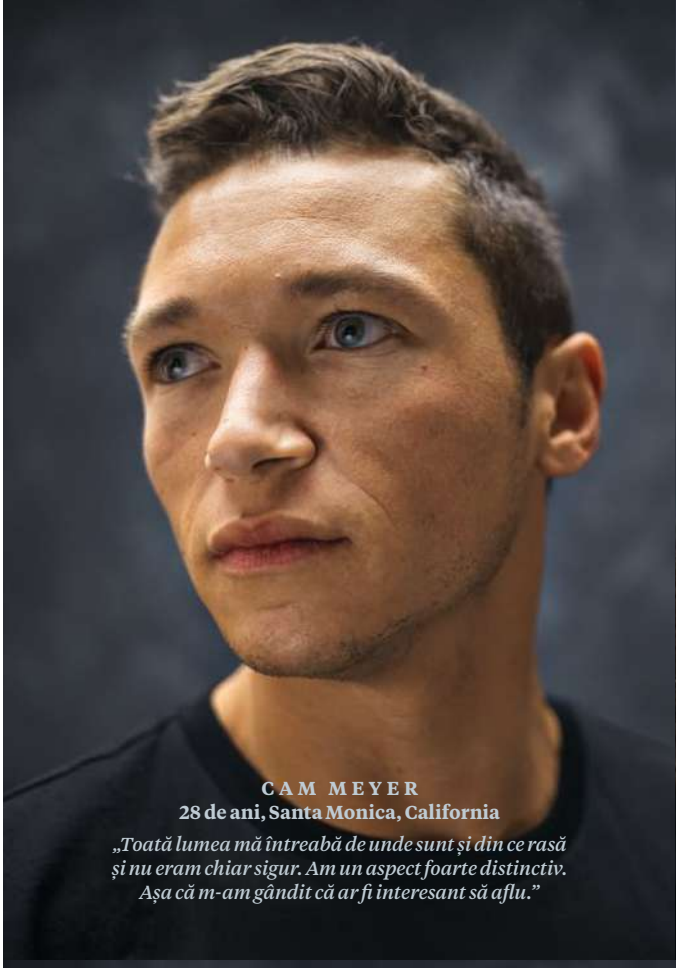

CAM MEYER
28 de ani, Santa Monica, California
„Toată lumea mă întreabă de unde sunt și din ce rasă și nu eram chiar sigur. Am un aspect foarte distinctiv. Așa că m-am gândit că ar fi interesant să aflu."

BRENDA YURKOSKI
50 de ani, Mineral, Virginia
„În continuare ne identificăm ca afro-americani. Pe vremuri, aș fi fost obligată să mă declar așa. Puteam încerca să trec drept albă. Dar dacă se afla..."

DIN CINE VĂ TRAGEȚI?

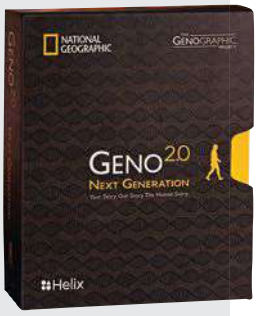

Kitul genealogic Geno 2.0 DNA identifică regiunea din care se trage participantul, până în vremea când toți strămoșii noștri trăiau în Africa. Au trimis mostre de salivă peste 830.000 de persoane. Mai multe informații pe *natgeo.com/GenoDNA*.

JULIE BOND
60 de ani, Riviera Beach, Florida

„Mă consider de rasă mixtă. Dar lumea mă vede doar albă. Unii fac remarci jignitoare despre rasă de față cu mine fiindcă nu își dau seama ce origini am."

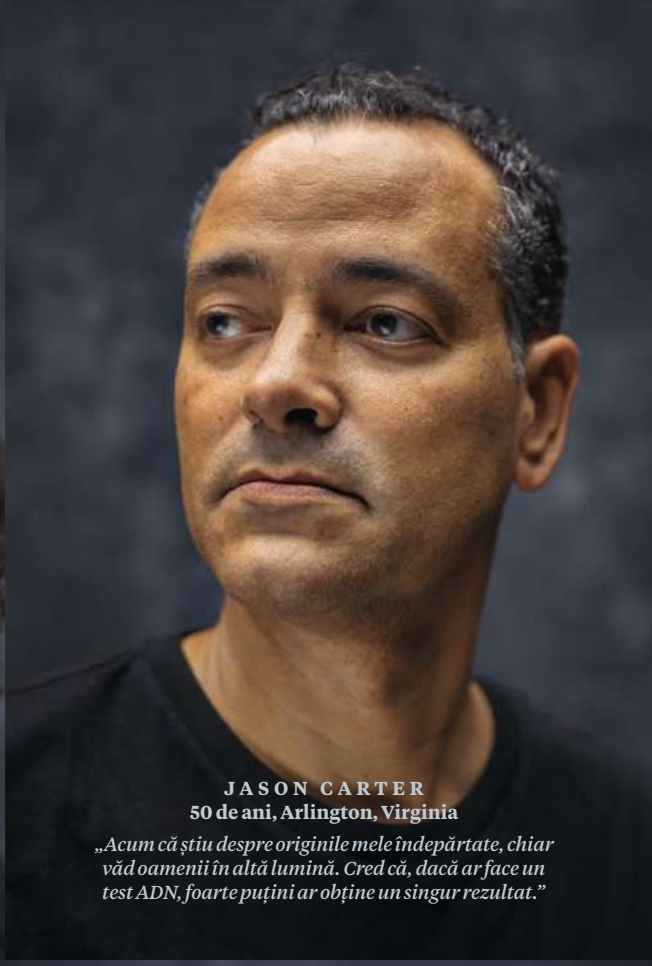

JASON CARTER
50 de ani, Arlington, Virginia

„Acum că știu despre originile mele îndepărtate, chiar văd oamenii în altă lumină. Cred că, dacă ar face un test ADN, foarte puțini ar obține un singur rezultat."

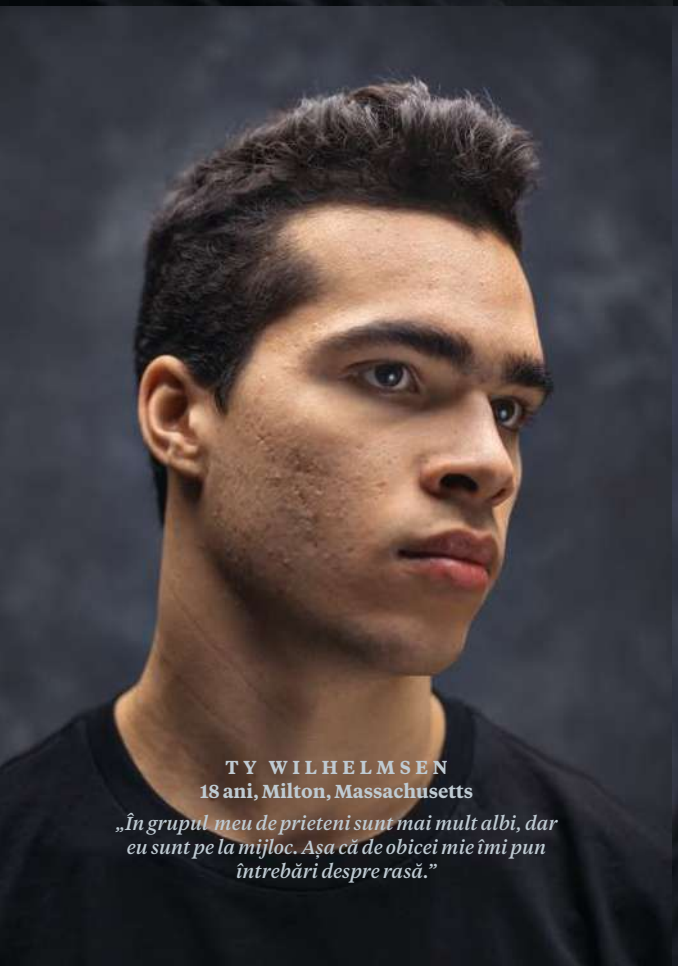

TY WILHELMSEN
18 ani, Milton, Massachusetts

„În grupul meu de prieteni sunt mai mult albi, dar eu sunt pe la mijloc. Așa că de obicei mie îmi pun întrebări despre rasă."

MILO RONALD DEHI JOHNSON
44, Chandler, Arizona

„Am crescut într-o familie cu membri negri, albi și nu numai [...] Când mă uit la ceilalți care au aceeași compoziție de ADN ca mine [...] parcă ar fi veri de-ai mei."

STRĂZI CU NUMELE

Kolkata, India

DR. MARTIN LUTHER KING SARANI

Redenumită în 1986 • Fotografiată de Ian Teh

Un comerciant vinde băutură din făină de *sattu* pe un drum rezidențial, fostul Wood Street. Mahatma Gandhi, născut în India, care a condus rezistența pașnică împotriva colonialismului britanic, a fost „farul călăuzitor al tehnicii noastre de

LUI

Peste o mie de străzi din lume poartă numele reverendului Martin Luther King, Jr. La a 50-a comemorare a asasinării sale, cum reflectă arterele valorile și învățăturile acestui simbol al mișcării pentru drepturi civile?

schimbare socială non-violentă", spunea Martin Luther King, Jr. „Non-violența nu este pasivitate sterilă", nota el în 1964, în discursul de la decernarea Premiului Nobel pentru Pace, „ci o forță morală puternică, ce permite transformarea socială".

Bonn, Germania

MARTIN LUTHER KING STRASSE

Redenumită în 1968 • Fotografiată de Martin Roemers

Părinții își iau copiii de la Școala Internațională Bonn, care educă elevi de 76 de naționalități. În Germania, strategiile de rezistență non-violentă ale lui King au găsit teren fertil. La finele anilor '60, sit-in-urile erau o tactică a protestelor

studențești vest-germane. În anii ’70, oponenții unei centrale nucleare de lângă Hamburg au cântat imnul mișcării pentru drepturi civile, „We Shall Overcome”. Văduva lui King a vorbit în 1981 la Bonn, la o întrunire contra armelor nucleare.

TEXT: WENDI C. THOMAS

La trei săptămâni după asasinarea reverendului Martin Luther King, Jr., în 1968, consiliul municipal din Mainz (Germania) a denumit o stradă după liderul mișcării pentru drepturi civile – făcând în doar câteva zile ceea ce a luat opt ani în Atlanta, locul nașterii lui King. Și Memphis, Tennessee, locul unde King a fost ucis, a denumit o stradă după el – dar abia la peste 40 de ani după moartea lui.

Când se schimbă numele unui loc, este și un semn al puterii și influenței – reflectă cine conduce și cine a lăsat o amprentă asupra culturii. Și astfel, în Schwerin (Germania), Dr. Martin Luther King Strasse se însoțește cu Anne Frank Strasse. În Saint-Martin-d'Hères (Franța), Rue Martin Luther King se învecinează cu Rue Rosa Lee Parks, în onoarea femeii care a declanșat boicotul autobuzelor din Montgomery, Alabama, în 1955. În Port-au-Prince (Haiti), drumul denumit după revoluționarul din secolul al XVIII-lea Toussaint L'Ouverture continuă cu strada denumită după King.

Cu doi ani înainte de moartea lui, nivelul de încredere în King în Statele Unite era de numai 33%, probabil o reflectare a rasismului și a disconfortului multor americani albi față de planul lui radical pentru justiție economică. Însă cu fiecare deceniu care trece, popularitatea sa urcă – deși planul lui poate părea tot mai estompat. Astăzi, la 50 de ani de la moartea lui, aproximativ 90% dintre americani au o opinie favorabilă despre King.

Cel puțin 955 de străzi din SUA îi poartă numele. Multe trec prin zone mai sărace. Dar stereotipul că toate sunt artere de circulație sumbre în cartiere aflate în paragină este exagerat. Un studiu privind sute de astfel de străzi a descoperit puține diferențe semnificative în activitatea comercială de acolo și cea de pe străzile principale din țară.

„Odată ce denumești o stradă după cineva precum King, ar fi bine să fii sigur că menții strada ca pe un monument dedicat lui, astfel încât dacă ar fi să se întoarcă și s-o viziteze, să fie mândru", a spus Daniel D'Oca, care a predat un curs intitulat „The MLK Way: Building on Black America's Main Street" (Calea MLK: Construirea pe artera

PE NGM.COM/APR2018

Explorați alte străzi din lume denumite în onoarea lui Martin Luther King, Jr. pe o hartă interactivă.

Memphis, Tennessee

DR. M.L. KING JR. AVENUE

Redenumită în 2012 • Fotografiată de Elias Williams

Întinzându-se la câteva străzi de motelul unde a fost asasinat King și dincolo de Clayborn Temple, unde și-a început ultimul marș, Calea MLK din Memphis se termină cu un atelier propus pentru reamenajare.

Port-au-Prince, Haiti

AVENUE MARTIN LUTHER KING

Redenumită în 1968 • Fotografiată de Philomène Joseph

Vânzătorii se adună la intersecția străzilor denumite după King și după revoluționarul haitian Toussaint L'Ouverture. Și alte străzi din capitală sunt denumite după luptători pentru libertate, inclusiv după John Brown, abolиționistul american

spânzurat pentru prădarea unui arsenal federal în 1859, Haile Selassie, liderul etiopian anti-colonialist, și Jean-Jacques Dessalines, locotenentul lui L'Ouverture care a ajutat la înființarea, în 1804, a primei republici negre independente.

Church
El Nuevo Tina
RESTAURANT
212-222-1104
FURNITURE

New York, New York

DR. MARTIN LUTHER KING JR. BOULEVARD

Redenumit în 1984 • Fotografiat de Elias Williams

Dansatorii din spectacolul „125th and Freedom" al artistei Ebony Golden merg pe bulevard. Parțial protest și parțial paradă, producția coregrafiată pe artera zisă și 125th Street explorează migrația, gentrificarea și emanciparea într-o societate care, în cuvintele lui King, pune profitul mai presus de oameni. Harlem este de mult un centru al artei, vieții și culturii negre din America.

principală a Americii negre) la Școala postuniversitară de Design a Universității Harvard, în 2015. Cursul le cerea studenților să vizualizeze străzile King care îi evocau valorile – integrate rasial, prospere și liniștite, stabile economic, cu comerț care satisface nevoile locale.

Numărul global al străzilor MLK depășește o mie, incluzând câteva străzi Martin Luther King în Germania, țara de unde și-a primit el numele.

King și tatăl lui s-au numit inițial Michael. Însă King senior, tot predicator baptist, a fost atât de fascinat de reformatorul protestant Martin Luther în timpul unei călătorii făcute în 1934 la Berlin, încât și-a schimbat numele și pe cel al primului său născut, pe atunci în vârstă de cinci ani.

Victoriile mișcării pentru drepturi civile au avansat către visul lui Martin Luther King, Jr. de a pune capăt segregării acceptate de stat. Moartea lui a grăbit adoptarea de către Congres a Legii accesului echitabil la locuințe. Pentru americanii de culoare, deceniile de după moartea lui King au adus o scădere a sărăciei și o creștere a numărului de absolvenți de liceu și de proprietari de locuință. Însă proliferarea străzilor MLK nu semnifică un angajament global de a pune capăt sărăciei.

În Memphis, orașul unde a fost ucis King, rata sărăciei a depășit-o pe cea națională. O tentativă din 1971 de a redenumi o stradă din oraș după King a eșuat. În 2012, planul a fost reînviat și aprobat.

„Acesta este un oraș unde sângele lui plânge de pe străzi", a spus Boyd. Lungă de vreo trei kilometri, Calea Dr. M.L. King Jr. este una dintre ultimele străzi pe care a mărșăluit King. Peisajul este în mare parte anost, pe un traseu ce include vederi către spatele unui stadion NBA și al unui colegiu comunitar. La 28 martie 1968, King a condus mii de protestatari pe ceea ce se numea atunci Bd. Linden până la primărie pentru a-l înfrunta pe primarul segregaționist și anti-sindicalist Henry Loeb, care refuzase să negocieze cu lucrătorii de salubrizare negri aflați în grevă. Marșul a devenit violent. Pentru a demonstra că putea conduce o demonstrație pașnică, King s-a întors la 3 aprilie.

În seara aceea, și-a ținut discursul intitulat „Am fost pe vârful muntelui" („I've Been to the Mountaintop"). A doua zi a fost împușcat mortal pe balconul unui motel. Astăzi, Memphis încearcă să onoreze

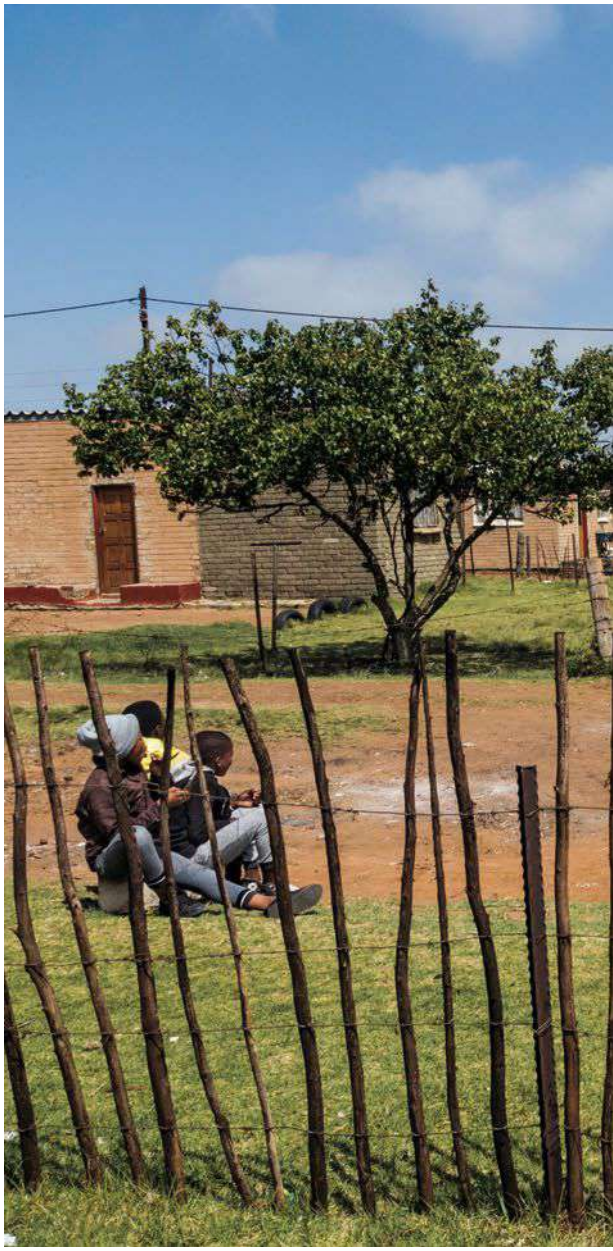

Ermelo, Africa de Sud

MARTIN LUTHER KING STREET

Redenumită în jur de 2007 • Fotografiată de Andrew Esiebo

Într-un discurs din decembrie 1964, King nota că „problema injustiției rasiale nu este limitată la o singură națiune". Boicoturile economice vor pune, în cele din urmă, capăt sistemului care l-a încarcerat pe Nelson Mandela, a prezis King. A avut dreptate. După ani de sancțiuni din partea SUA și a altor țări, apartheidul a căzut în 1994, însă efectele sale dăinuie. Centrul orașului Ermelo e integrat, dar acest cartier nou este peste 99% negru.

sacrificiul lui King. Vara trecută, consiliul municipal a aprobat plăți către cei 29 de greviști de la salubrizare care mai sunt în viață pentru a compensa circumstanțele care le-au redus pensiile. După impozitare, oamenii vor primi în jur de o mie de dolari pentru fiecare an trecut de la moartea lui King. Însă pentru unii care încă se urcă pe autogunoiere, acești bani nu sunt suficienți ca să se pensioneze.

King este adesea ținut minte pentru că a vorbit despre un țel simplu: copii negri și copii albi mână în mână, ca și cum ar fi frați.

Acel King care este adesea uitat a cerut mult mai mult, pretinzând „o redistribuire radicală a puterii politice și economice".

„Pe tot globul, oamenii se revoltă împotriva vechilor sisteme de exploatare și opresiune, iar din rănile unei lumi fragile se nasc noi sisteme de justiție și egalitate", spunea Martin Luther King cu un an înainte de a fi ucis. □

Acest articol global a fost primul reportaj NG pentru fotografii **Andrew Esiebo** (din Lagos, Nigeria), **Philomène Joseph** (Port-au-Prince, Haiti), **Martin Roemers** (Delft, Olanda), **Ian Teh** (Kuala Lumpur, Malaysia) și **Elias Williams** (orașul New York).

O PLANETĂ STRANIE

Duminica, de la ora 21:00

Serialul *O planetă stranie*, produs de National Geographic, este extraordinara poveste a Pământului – planeta noastră misterios înzestrată și interconectată – și a motivului pentru care acesta este special și plin de viață într-o arenă cosmică în mare parte necunoscută. Will Smith, actor nominalizat la Oscar, este gazda noului serial alcătuit din 10 episoade. Filmat în 45 de țări, pe șase continente și în spațiul cosmic, *O planetă stranie* este o călătorie fantastică și palpitantă în interiorul și în afara planetei Pământ, confirmând că, într-adevăr, nicăieri nu e ca acasă. Cei care susțin serialul sunt un grup de elită de astronauți care au cunoscut planeta din spațiul cosmic. Printre ei se numără Chris Hadfield, Jeff Hoffman, Mae Jemison, Jerry Linenger, Mike Massimino, Leland Melvin, Nicole Stott și Peggy Whitson.

NATIONAL GEOGRAPHIC CHANNEL

Din 23 aprilie, în fiecare luni de la ora 21:00

Al doilea sezon al serialului GENIUL explorează devotamentul marelui artist spaniol **Pablo Picasso** pentru artă și viața lui agitată.

NAT GEO WILD

Sezon nou, toată luna aprilie, vinerea, la 20:00

Cei mai răi: în episoade pline de acțiune, cele mai periculoase animale își etalează strategiile în lupta pentru supraviețuire și supremație.

FOTO: SCENE DIN FILME, NG CHANNEL

PULSUL LUMII

| EVENIMENTE | OPORTUNITĂȚI | RECLAME | PROMO |

„SUNETUL AVINCIS”

AVINCIS, unul dintre cei mai reputați producători de vin premium din România, alături de Alexandru Tomescu, cel mai cunoscut violonist român contemporan, și Omar Massa, virtuoz al bandoneonului, originar din Argentina, au lansat în premieră discul de muzică clasică „Sunetul AVINCIS”. „Prin toate dimensiunile sale, domeniul VILA DOBRUȘA – CRAMA AVINCIS este un proiect cultural, astfel încât întâlnirea cu muzica în mijlocul viei este firească”, a declarat Valeriu Stoica, proprietar al cramei AVINCIS. Discul conține 12 piese, atât din repertoriul sud-american de tango, cât și lucrări clasice.

WWW.AVINCIS.RO

MONINI PRIMEȘTE BEST BUY AWARD

Anul 2018 a venit cu o veste minunată pentru Monini: gama de ulei de măsline extra virgin Monini a primit medalia Best Buy Award – un premiu care se traduce în încredere acordată excelenței și o binemeritată recunoaștere a calității la cel mai bun preț a produselor Monini, oferită chiar de cumpărătorii și consumatorii Monini. Premiul Best Buy este o aprobare a produselor, serviciilor și mărfurilor comercializate, diferențiindu-le de celelalte. Certificatul și medalia reprezintă o metodă de cercetare stabilită, asigurând clienții că achiziționează produsul de cea mai bună calitate la cel mai bun preț.

WWW.MONINI.RO

BONJOUR, MAISON ROMANTIQUE!

Maison Romantique, o mică afacere de familie creată de Monica Manu, a apărut din pasiune pentru design și decorațiuni de interior cu accente french, vintage, romantic, country french, shabby chic și pentru interioarele franțuzești. În atelierul Maison Romantique există o selecție specială de mic mobilier, scaune franțuzești realizate manual și decorate cu foiță de aur sau recondiționate și patinate, paravane vintage, șervete brodate cu monograme, tacâmuri vintage, veselă fină de porțelan, candelabre french și decorațiuni cu un farmec aparte.

WWW.MAISONROMANTIQUE.RO

CIORAPI COMPRESIVI GLORIA MED

O întrebare foarte frecventă, pe care cu siguranță și tu ți-o pui, este dacă ciorapii compresivi pot trata varicele. Răspunsul este: DA! Indiferent de tratamentul medicamentos sau chirurgical la care apelezi, singurul suport evident eficient şi pe termen lung este ciorapul compresiv. Explicația este foarte simplă: ciorapul cu presiune determinată și progresivă strânge vasul varicos şi nu permite stagnarea sângelui în acesta, forțându-l către venele profunde şi de acolo mai departe în circulația către inimă. Astfel se reduc durerea, senzația de picioare grele şi obosite, furnicăturile.

WWW.GLORIAMED.COM

NATIONAL GEOGRAPHIC ROMÂNIA

Credem în puterea științei, a explorării și a reportajului de a schimba lumea.

NATIONAL GEOGRAPHIC ROMÂNIA

REDACTOR-ȘEF: Cătălin Gruia
ART DIRECTOR: Bogdan Giubernea
MANAGING EDITOR: Domnica Macri

COLABORATORI
CONTRIBUTING EDITOR: Alexandra Popescu
EDITOR ONLINE: Elena Drăghici
CORECTOR: Sabina Ușurelu
EDITOR-AT-LARGE: Cristian Lascu
LECTOR: Bogdan Croitoru

TRADUCĂTORI
Monica Secetă, Anca Bărbulescu, Adriana Hoancă

FOTOGRAFI
Helmut Ignat, Adrian Câtu, Costas Dumitrescu, Cosmin Bumbuț, Dragoș Lumpan

CONSULTANȚI ȘTIINȚIFICI
GEOGRAFIE: Șerban Dragomirescu
ASTRONOMIE: Minodora Lipcanu
BIOLOGIE: Doru Ruști, Silviu Petrovan
BOTANICĂ: Gavrilă Negrean
PALEONTOLOGIE: Mihai Popa
ORNITOLOGIE: Tamás Papp, Societatea Ornitologică Română (SOR)
ETNOGRAFIE: Ioan Ghinoiu
CONSERVARE: Silviu Chiriac
ANTROPOLOGIE: Oana Ivan

BURDA ROMÂNIA SRL
DIRECTOR GENERAL Sandrin Apostoloiu
PUBLISHER: Daniel Secărea
DIRECTOR EDITORIAL: Susana Pletea

PUBLICITATE
GROUP ADVERTISING DIRECTOR: Florentina Păuna-Laudă
ADVERTISING SALES MANAGER: Genoveva Enuță, e-mail: genoveva.enuta@burda.ro

SERVICIUL ABONAMENTE
TEL.: 037 210 60 00, FAX: 021 311 35 87
E-MAIL: abonamente@burda.ro, WEB: www.burda.ro; ng@burda.ro

PRE-PRESS
Mihai Vătășelu

TIPOGRAFIE
Tipărit la Radin Print prin reprezentantul exclusiv pentru România, 4 Colours, www.4colours.ro

4Colours Radin print

DISTRIBUȚIE
Burda Romania, distrib@burda.ro

INTERNATIONAL AD SALES REPRESENTATIVES
ITALY BURDA INTERNATIONAL
Mariolina Siclari +39 02 91 32 34 66 e-mail: mariolina.siclari@burda.com
GERMANY BURDA COMMUNITY NETWORK
Julia Mund +49 89 9250 3197 e-mail: julia.mund@burda.com
Michael Neuwirth +49 89 92 50 36 29 e-mail: michael.euwirth@burda.com
AUSTRIA BURDA COMMUNITY NETWORK
Christina Bresler +43 1 230 60 30 50 e-mail: christina.bresler@burda.com
SWITZERLAND BURDA COMMUNITY NETWORK
Goran Vukota +41 44 81 02 146 e-mail: goran.vukota@burda.com
FRANCE/LUXEMBOURG BURDA COMMUNITY NETWORK
Marion Badolle-Feick +33 1 72 71 25 24 e-mail: marion.badolle-feick@burda.com
UK/IRELAND BURDA COMMUNITY NETWORK
Jeannine Soeldner +44 20 3440 5832 e-mail: jeannine.soeldner@burda.com
USA/CANADA/MEXICO BURDA COMMUNITY NETWORK
Salvatore Zammuto +1 212 884 48 24 e-mail: salvatore.zammuto@burda.com

NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE

EDITOR IN CHIEF Susan Goldberg

MANAGING EDITOR: David Brindley. EXECUTIVE EDITOR DIGITAL: Dan Gilgoff.
EXECUTIVE EDITOR SCIENCE: John Hoeffel. DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY: Sarah Leen.
EXECUTIVE EDITOR NEWS AND FEATURES: David Lindsey.
EXECUTIVE EDITOR CULTURE: Debra Adams Simmons. CREATIVE DIRECTOR: Emmet Smith

INTERNATIONAL EDITIONS EDITORIAL DIRECTOR: Amy Kolczak.
DEPUTY EDITORIAL DIRECTOR: Darren Smith. TRANSLATION MANAGER: Beata Kovacs Nas.
EDITORIAL SPECIALIST: Leigh Mitnick

EDITORS **ARABIC:** Alsaad Omar Almenhaly. **BRAZIL:** Ronaldo Ribeiro. **BULGARIA:** Krassimir Drumev. **CHINA:** Mai Tianrang. **CROATIA:** Hrvoje Prćić. **CZECHIA:** Tomáš Tureček. **ESTONIA:** Erkki Peetsalu. **FARSI:** Babak Nikkhah Bahrami. **FRANCE:** Gabriel Joseph-Dezaize. **GEORGIA:** Natia Khuluzauri. **GERMANY:** Florian Gless. **HUNGARY:** Tamás Vitray. **INDIA:** Shreevatsa Nevatia. **INDONESIA:** Didi Kaspi Kasim. **ISRAEL:** Daphne Raz. **ITALY:** Marco Cattaneo. **JAPAN:** Shigeo Otsuka. **KAZAKHSTAN:** Yerkin Zhakipov. **KOREA:** Junemo Kim. **LATIN AMERICA:** Claudia Muzzi Turullols. **LITHUANIA:** Frederikas Jansonas. **NETHERLANDS/BELGIUM:** Aart Aarsbergen. **NORDIC COUNTRIES:** Lotte Juul Nielsen. **POLAND:** Agnieszka Franus. **PORTUGAL:** Gonçalo Pereira. **ROMANIA:** Cătălin Gruia. **RUSSIA:** Andrei Palamarchuk. **SERBIA:** Igor Rill. **SLOVENIA:** Marija Javornik. **SPAIN:** Josep Cabello. **TAIWAN:** Yungshih Lee. **THAILAND:** Kowit Phadungruangkij. **TURKEY:** Nesibe Bat

Societatea National Geographic este o organizație globală nonprofit care forțează limitele explorării, promovând cunoașterea planetei și ajutându-ne să generăm soluții pentru un viitor mai sănătos și mai sustenabil.

BRAT
Publicație auditată aprilie 2015-martie 2016

SNA

ISSN 1583-6541

Publicație ce beneficiază de rezultate de audiență conform Studiului Național de Audiență, măsurate în perioada noiembrie 2015 - mai 2017.

NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY

INTERIM PRESIDENT AND CEO Michael L. Ulica

SENIOR MANAGEMENT
CHIEF SCIENTIST AND SVP: Jonathan Baillie
CHIEF ADMINISTRATIVE OFFICER: Tara Bunch
CHIEF MARKETING OFFICER: Emma Carrasco
GENERAL COUNSEL AND SECRETARY: Angelo Grima
VP GLOBAL EDUCATION BUSINESS STRATEGY: Lina Gomez
SVP PARTNERSHIPS: Leora Hanser
VP EDUCATION PROGRAMS: Kim Hulse
VP MEDIA INNOVATION: Kaitlin Yarnall

BOARD OF TRUSTEES
CHAIRMAN: Jean M. Case
VICE CHAIRMAN: Tracy R. Wolstencroft
Brendan P. Bechtel, Michael R. Bonsignore, Katherine Bradley, Ángel Cabrera, Elizabeth (Beth) Comstock, Jack Dangermond, Alexandra Grosvenor Eller, Jane Lubchenco, Mark C. Moore, George Muñoz, Nancy E. Pfund, Peter H. Raven, Lyndon Rive, Edward P. Roski, Jr., Frederick J. Ryan, Jr., Anthony A. Williams

COMMITTEE FOR RESEARCH AND EXPLORATION
CHAIRMAN: Peter H. Raven
VICE CHAIRMAN: Jonathan Baillie
Kamal Bawa, Justin Brashares, Ruth DeFries, Margaret Honey, Anthony Jackson, Gary Knight, Steven R. Palumbi, Andrew Revkin, Jerry A. Sabloff, Eleanor Sterling

EXPLORERS-IN-RESIDENCE
Sylvia Earle, Enric Sala

EXPLORERS-AT-LARGE
Robert Ballard, Lee R. Berger, James Cameron, J. Michael Fay, Beverly Joubert, Dereck Joubert, Louise Leakey, Meave Leakey

FELLOWS
Katy Croff Bell, Jim Bentley, Steve Boyes, Joe Grabowski, Kavita Gupta, Dan Hammer, Stephanie Harvey, Charlie Hamilton James, Corey Jaskolski, Heather Koldewey, David Lang, Erika Larsen, Tom Lovejoy, Arthur Middleton, Pete Muller, Alex Oberle, Sarah Parcak, Joe Riis, Paul Salopek, Joel Sartore, Shah Selbe, Brian Skerry, Martin Wikelski

NATIONAL GEOGRAPHIC PARTNERS
CEO Gary E. Knell

SENIOR MANAGEMENT
CHIEF MARKETING OFFICER: Jill Cress
EDITORIAL DIRECTOR: Susan Goldberg
CHIEF FINANCIAL OFFICER: Marcela Martin
GLOBAL NETWORKS CEO: Courteney Monroe
EVP GLOBAL COMMUNICATIONS: Laura Nichols
EVP SALES AND PARTNERSHIPS: Brendan Ripp
EVP BUSINESS AND LEGAL AFFAIRS: Jeff Schneider
EVP DIGITAL PRODUCT: Rachel Webber
EVP CONSUMER PRODUCTS AND EXPERIENCES: Rosa Zeegers

BOARD OF DIRECTORS
Jean M. Case, Kevin J. Maroni, James Murdoch, Lachlan Murdoch, Frederick J. Ryan, Jr., Brian F. Sullivan

INTERNATIONAL PUBLISHING
SENIOR VICE PRESIDENT: Yulia Petrossian Boyle
Ariel Deiaco-Lohr, Gordon Fournier, Kelly Hoover, Jennifer Jones, Jennifer Liu, Rossana Stella

BurdaInternational RO

ADRESA
Bd. Decebal 25-29, Olympia Tower, etajul 4, Sectorul 3, București 030964;
tel.: 037 210 60 00, fax: 021 311 35 87

Copyright © Reproducerea integrală sau parțială a textelor sau ilustrațiilor din revista National Geographic România este posibilă numai cu acordul prealabil scris al National Geographic Society.

National Geographic România este o publicație lunară a Burda România SRL, sub licență National Geographic Society.

UNTOLD

WORLD CAPITAL OF NIGHT AND MAGIC

CHAPTER IV

MAIN STAGE LIVE ACTS

THE PRODIGY • BONOBO

MAIN STAGE DJs - ALPHABETICAL ORDER:

AFROJACK • ALESSO • ARMIN VAN BUUREN • DIMITRI VEGAS & LIKE MIKE
DIPLO • KYGO • OLIVER HELDENS • STEVE AOKI

GALAXY STAGE - ALPHABETICAL ORDER:

LOCO DICE • NINA KRAVIZ • SOLOMUN

ALCHEMY STAGE - ALPHABETICAL ORDER:

ANDY C • DUB FX • FLUX PAVILION • MODESTEP
NOISIA DJ SET • PENDULUM DJ SET • WILKINSON DJ SET

+MANY MORE

PRO•TV

BurdaInternational RO

REPUBLICA

2-5 AUG. 2018 • CLUJ • TRANSYLVANIA • ROMANIA
UNTOLD.COM

TASSIMO

SPECIALITĂȚILE DE CAFEA FAVORITE LA O APĂSARE DE BUTON

BOSCH